

**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAŞKENTTE MODERNLEŞME,
EĞLENCE HAYATI VE ANKARA PALAS**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Dikici Şen

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru AYKUT TÜRKER

Haziran 2019



**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAŞKENTTE MODERNLEŞME,
EĞLENCE HAYATI VE ANKARA PALAS**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep DİKİCİ ŞEN

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru AYKUT TÜRKER

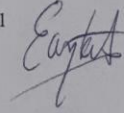
Haziran 2019



Zeynep DİKİCİ ŞEN tarafından hazırlanan “Erken Cumhuriyet Döneminde Başkentte Modernleşme, Eğlence Hayatı ve Ankara Palas” adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

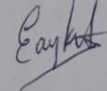
Dr. Öğr. Üy. Ebru AYKUT TÜRKER

Tez Danışmanı

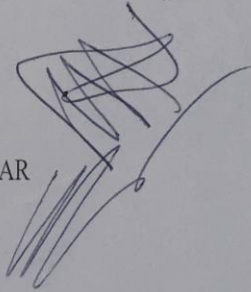


Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Dr. Öğr. Üy. Ebru AYKUT TÜRKER



Üye : Prof. Dr. Şükrü ASLAN



Üye : Doç. Dr. Doğan GÜRPINAR

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.



Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Zeynep Dikici Şen



ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAŞKENTTE MODERNLEŞME, EĞLENCE HAYATI VE ANKARA PALAS

ÖZET

13 Ekim 1923 yılında Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından şehir, uzun yıllar imar faaliyetlerinin odak noktasında olmuştur. Yeni devletin kuruluşu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağların kopartılması girişimleri bu tercihle somutlaşmıştır. “Ulusun kalbi” olarak görülen Ankara'nın planlanması için modern kent planlamacılığı ilkelerinden faydalanılmıştır. Söz konusu planlama faaliyeti, şehrin sakinlerinin Cumhuriyet'in getirdiği “Yeni Hayat'ı” tecrübe etmelerini sağlayacak biçimde yürütülmüştür.

Ankara Palas, başkentte sembolik öneme sahip mekânlardan biriydi. Devlet konuk evi olarak yapılan otelde devlet başkanları, diplomatik heyetler, yabancı gazeteciler ve akademisyenler konuk ediliyordu. Otel aynı zamanda Cumhuriyet Bayramı Baloları'na ev sahipliği yapıyordu. Resmi etkinliklerin yanı sıra otelde çok sesli Batı müziği konserleri, dans gösterileri, balolar, kutlamalar gibi özel nitelikte etkinlikler düzenleniyordu. Ankara Palas bir yandan protokol kurallarına uygun biçimde yabancı misafirleri ve devlet adamlarını ağırlarken, diğer yandan İstanbul'dan başkente taşınan kişilerin özlemini duydukları eğlence hayatını Ankara'ya getiriyordu.

Bu çalışmada başkentte eğlence hayatı Türkiye modernleşmesi ile birlikte ele alınmıştır. Ankara Palas, Cumhuriyet ile beraber hızlanan toplumsal değişimin görünür olduğu ve üretildiği mekânlardan biri olarak tarif edilmiştir. Mekân ve kimlik arasında iki yönlü bir ilişki olduğu değerlendirilmiştir, Türkiye modernleşmesinin çok katmanlı ve çok aktörlü yapısına dikkat çekilmiştir.

Ankara Palas, Henri Lefebvre'in mekânın üretimi ve Pierre Bourdieu'nün sermaye, alan ve habitus kavramsallaştırmalarıyla beraber açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Modernleşme, Toplumsal Değişim, Başkentte Eğlence Hayatı, Ankara Palas, Mekânın Üretimi.



MODERNIZATION, THE LIFE OF ENTERTAINMENT AND ANKARA PALACE IN THE CAPITAL DURING THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

Following the declaration of Ankara as the capital on October 13, 1923, the city has been at the focal point of the zoning activities for many years. The establishment of the new state and the attempts to break ties from the Ottoman Empire were embodied with this declaration. Modern urban planning principles have been used to reorganize Ankara which seen as the ‘Heart of the Nation’. The planning activity was carried out in such a way that the residents of the city were able to experience the ‘New Life’ brought by the Republic.

Ankara Palace was one of the symbolic places in the capital. Heads of state, diplomatic delegations, foreign journalists and academics were hosted in the hotel built as a state guest house. The hotel was also home to the Republic Day Balls which symbolizes the modernization of Turkey. Besides the official events, many special events such as polyphonic Western music concerts, dance shows, balls and ceremonies were held by the hotel. On the one hand, while Ankara Palace hosted foreign guests and statesmen in accordance with the rules of the protocol, on the other hand, it brought a new life of entertainment to the people who moved from Istanbul to the capital and the ones who longed for it.

In this thesis, the life of entertainment in the capital was examined together with the modernization of Turkey. Ankara Palace has been described as one of the places where social transformation accelerating with the Republic has become visible and produced. It has been evaluated that there is a dialectic between space and identity, and it has been drawn attention to the multi-actor and multi-layered structure of modernization of Turkey.

Ankara Palace has been tried to discuss in regard to conceptualization of “The Production of Space” by Henri Lefebvre and the terms of capital, space and habitus by Pierre Bourdieu.

Key Words: Modernization, Social Transformation, The Life of Entertainment in Ankara, Ankara Palace, The Production of Space.



TEŞEKKÜR

Bu çalışma yoğun bir emeğin, dinmeyen merakın ve İstanbul'dan Ankara'ya taşındıktan sonra Ankara'yı sevmeye yönelik çabanın ürünü olarak ortaya çıktı.

Sevgili tez danışmanım Ebru Aykut Türker, tanıştığımız günden beri ilham kaynaklarımdan biri oldu. Kendisinden çok şey öğrendim. Yazdığım her şeyi müthiş bir titizlikle okuyarak değerlendirdi ve tüm neşesiyle yolumu aydınlattı, kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Şükrü Aslan ve Doğan Gürpınar, sosyoloji ve tarih zanaatlarının inceliklerini öğrenme sürecime yıllar içinde büyük katkılar sağladılar ve tez jürisinde yer almayı kabul ederek beni onurlandırdılar.

Anne ve babam eğitim hayatım boyunca bana destek oldular, tez yazmanın duygusal yükünü benimle bölüştüler ve beni cesaretlendirdiler. Kardeşim Elif, hayallerini gerçekleştirmek için gösterdiği gayretle bana ilham ve güç verdi.

Ve Erkan, sevgili yol arkadaşşıma teşekkür edecek kelimeleri bulmam mümkün değil. Erkan'ın sevgisi, desteği, sabrı, sayısını bugün artık bilmediğimiz kitapları ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye yönelik çabaları olmasaydı bu çalışmayı tamamlayamazdım. Her biri için minnettarım.

İSAM Kütüphanesi, Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi ile Salt Araştırma'ya büyük bir teşekkür borçluyum. Özellikle VEKAM arşivleri, Ankara kent tarihi çalışmaları için sunduğu kaynaklarla bu çalışmanın zenginleşmesinde büyük rol oynadı.



İÇİNDEKİLER

ÖZET	IX
SUMMARY	XI
TEŞEKKÜR	XIII
İÇİNDEKİLER	XV
ŞEKİLLER TABLOSU	XVII
1. GİRİŞ	1
2. DÖNEMLENDİRME VE TARİHSEL ARKA PLAN	9
2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nu Konumlandırmak.....	9
2.2 Modernleşme, Gelişme ve İlerleme Düşüncesi.....	13
2.3 Modernleşme Kuramına Eleştirel Yaklaşımlar	16
2.4 Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikaları	18
2.4.1 Musiki inkılabı	21
2.4.2 Türk Tarih Tezi ve Halkevleri.....	24
3. ANKARA'NIN BAŞKENT İLAN EDİLMESİ	27
3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Ankara'nın Durumu ve Sembolik Değeri	29
3.2 Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'nın Modern Bir Şehir Olarak Planlanması.	33
3.3 Başkenti Planlayanlar: Lörcher ve Jansen	35
3.4 Mimarlık Akımları	40
3.4.1 Ulusal mimarlık akımı	40
3.4.2 Yabancı Mimarlar ve Modern Hareket	41
3.5 Modern Hareket Etkisinde Yeni Ankara Evleri	45
4. BAŞKENTTE EĞLENCE HAYATI	49
4.1 Ankara'da Yaşamak	50
4.2 Başkent ve Yeni İnsan	52
4.3 Açık Hava Eğlenceleri	56
4.4 Restoranlar	63
4.5 Dans ve Eğlence.....	66
4.6 Meyhaneler ve Barlar.....	69
4.7 Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar.....	70
4.8 Sinemalar.....	73
4.9 Halkevi	75
4.10 Taşrada Eğlenmek.....	75
4.11 Eleştiriler ve Çatlaklar.....	78
5. MODERNLEŞMENİN MEKÂNI: ANKARA PALAS	81
5.1 Ankara Palas'ın İnşaatı	90
5.2 Otelin Sunduğu Hizmetler	94
5.3 Ankara Palas'ın Salon ve Odaları	97
5.4 Ankara Palas'ta Diploması ve Gastrodiploması	98
5.5 Ankara Palas'ta Batı Tarzı Eğlence	102
5.5.1 Balolar ve Cumhuriyet'in "Sınıf"ı	107
5.5.2 Cumhuriyet Bayramı baloları.....	115
5.5.3 Yardım baloları	118
5.5.4 Kutlamalar.....	119
6. SONUÇ	121
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ.....	135



ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Ziraat Bankası Binası (1925-1929)	41
Şekil 3.2: Doktor Celal B.'nin kübik mimari özellikleri taşıyan evi, 1932.	42
Şekil 3.3: İsmail Hakkı B.'nin Evi, 1932.....	46
Şekil 3.4: Ankara Millet Bahçesi	57
Şekil 3.5: Gazi Orman Çiftliği 1928-1930.....	58
Şekil 3.6: Afgan Kralı Emanullah Han ve Mustafa Kemal, Gazi Orman Çiftliği'nde	59
Şekil 3.7: Gazi Orman Çiftliği Marmara Havuzu	60
Şekil 3.8: Karadeniz Plajı Giriş Makbuzu	60
Şekil 3.9: Gazi Orman Çiftliği Karadeniz Plajı.....	61
Şekil 5.1: Ankara Palas Zemin Kat Planı	92
Şekil 5.2: Ankara Palas Cepheden Görünüm	93
Şekil 5.3: Ankara Palas'ın Mutfak Personeli.....	96
Şekil 5.4: Ankara Palas Büyük Balo Salonu	97
Şekil 5.5: Ankara Palas'ta Bir Yatak Odası	98
Şekil 5.6: Japon Prensi'nin Ankara Ziyareti	100
Şekil 5.7: Japon Prensi Takamatsu Şerefine Ankara Palas'ta Verilen Ziyafet	101
Şekil 5.8: 1937 Yılında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Tarafından Fransız Askeri Heyeti Şerefine Verilen Ziyafetin Davetiyesi	102
Şekil 5.9: Ankara Palas'ta Konaklayan Bir Misafir Adına Düzenlenen Fatura	103
Şekil 5.10: Ankara Palas Haftalık Program	104
Şekil 5.11: Ankara Halkevi'nde Batı Müziği Konseri	105
Şekil 5.12: Ankara Palas Pavyonu Haftalık Program.....	106
Şekil 5.13: Ankara Palas'ta Bir Subay Düğünü	120



1. GİRİŞ

Fransız İhtilali ile beraber Avrupa'yı etkisi altına alan özgürlük, eşitlik, hürriyet fikirleri kısa sürede tüm toplumları ve devletleri derinden etkilemiştir. Çok uluslu, çok dinli ve çok dilli imparatorluklar parçalanmış, bu imparatorluklar yerlerini merkeziyetçi ulus devletlere bırakmıştır. 19. yüzyıl, bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu için de büyük değişikliklerin olduğu bir asırdı. Yüzyılın başından itibaren imparatorluk tebaası olan pek çok millet bağımsızlıklarını ilan ederek kendi ulus devletlerini kurdular.

Birinci Cihan Harbi ve sonrasında yaşanan Milli Mücadele neticesinde Osmanlı İmparatorluğu da Türk-Müslüman unsurun hakim olduğu bir ulus devlete dönüştü. Toplumsal yapıdaki çeşitlilik savaş döneminde farklı etnik gruplara yönelik dışlayıcı ve yok edici politikalarla ortadan kaldırılmaya çalışıldı.

Yeni ulus devlet, yeni bir yönetim yapısıyla, yeni bir vatandaş prototipiyle yeni bir toplum vaadinde bulunuyordu. Bu noktada yeniliğin en önemli sembolü başkent Ankara oldu. Ankara'nın başkent ilan edilmesi, Cumhuriyet rejiminin Osmanlı İmparatorluğu ile bağlarını koparma girişimlerinin ilk adımlarındandır.

Ankara, Milli Mücadelenin başlangıcına kadar bozkır ortasında kalan bir kentti. İstanbul'un işgal edilmesiyle beraber Ankara, Milli Mücadelenin merkezi oldu. İstanbul'dan kaçıp Ankara'ya gelebilen vekillerle ve Anadolu'dan seçilen yeni vekiller Ankara'da Milli mücadeleyi yürüttüler. Milli Mücadele'den sonra da Ankara yeni rejimin merkezi olma vasfını sürdürdü. İstanbul'un imparatorluğun tarihi başkenti olmasının yanı sıra o dönemde İstanbul basınının muhalefetin merkezi olması, Ankara'nın tercih edilme sebeplerinden biriydi. Ayrıca İstanbul saltanatın ve hilafetin sembolüken, Ankara her anlamda yenileşmenin sembolüydü.

13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından şehir, uzun yıllar imar faaliyetlerinin odak noktasında yer aldı. Konut ve barınma sorunu önemli bir gündem maddesiydi. Ankara Şehremaneti tarafından yapılan çalışmaların istenilen başarıyı

elde edememesi ve nüfusun tahmin edilenden daha hızlı bir biçimde artması, hâlihazırda yaşanan sorunları derinleştirdi. Artan nüfusun konut ve barınma sorununu çözüme çabaları, yeni devletin başkentinin planlanmasında önemli bir motivasyon oldu. Türkiye’de modern şehir planlamacılığının ilk örneğini temsil eden Ankara planlanırken sadece konutlar değil parklar ve bahçeler de şehrin merkezi yerlerinde konumlandırıldı.

Ankara yeni devletin olduğu kadar Yeni Hayat’ın da sembolüydü. Cumhuriyet inkılapları Ankara’daki mekânsal düzenlemelerde, başkentlilerin fiziksel görünüşlerinde ve yaşam tarzlarında somutlaşıyordu. Cumhuriyet’in ilanını takip eden yıllarda şehirdeki lokantaların, park ve bahçelerin, otellerin ve barların sayısı arttı. Bunda Cumhuriyet rejiminin Batılı yaşam tarzını Ankara’ya taşıma arzusu kadar, İstanbul’dan Ankara’ya giden kişilerin geçmişte sahip oldukları hayatı Ankara’da da sürdürme ihtiyaçları etkili olmuştur.

Ankara Palas’ta başkent mekânsal değişimi somutlaşmış ve Batılı eğlence biçimleri pratiklerle ve söylemlerle üretilmiştir. 1924 yılında Mimar Vedat Tek tarafından yapımına başlanan otel 1928 yılında Mimar Kemaleddin Bey tarafından tamamlandı. Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından Devlet Konukevi olarak yaptırılan Ankara Palas, başkent ilk modern otelidir. Ankara Palas balolarla, resmi ve özel davetlerle kısa sürede asri eğlencelerin mekânı haline geldi.

Türkiye modernleşmesi üzerine yapılan eleştirel çalışmaların hatırı sayılır bir bölümü Türkiye’deki modernleşmenin yukarıdan aşağıya otoriter bir modernleşme deneyimi olduğunu vurgular. Ancak bu çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz erken Cumhuriyet döneminde başkentte eğlence hayatı ve Ankara Palas, bu yaklaşımların pek de isabetli olmadığını ortaya koymaktadır. Evet, bir tarafıyla otoriter bir modernleşme deneyimi söz konusudur, özellikle Ankara bağlamında. Ancak şehre İstanbul’dan gelenler, 1920’lerde ve 1930’larda gündelik hayatı etkileyen dans salgını ve savaş sonrası dönemde toplumdaki travmanın izlerini silmek için özel önem atfedilen eğlence hayatı, bu deneyime esas karakterini kazandırmıştır. Bu anlamda toplumsal değişimin birbiriyle etkileşim içindeki farklı dinamiklerle gerçekleştiği savunulmaktadır.

Klasik Modernleşme Kuramları'nda tarif edildiği gibi, toplumlar geleneksel toplumdaki modern topluma çizgisel bir biçimde ilerlemezler. Modernleşme sürecinde -eğer ikiliklerle tarif edeceksek- eskiyle yeni, geleneksel ile modern bir arada bulunur. Birbirlerini etkilerler ve iç içe geçerler. Türkiye'deki modernleşme deneyimi ve Ankara Palas örneği de bunu göstermektedir.

Bu çalışmada eğlence biçimleri ve kent mekânları arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğu varsayılmaktadır. Kentin sakinleri Lefebvre'ci anlamda mekânı üretirken diğer yandan, kent mekânları da eğlence faaliyetlerini mümkün kılacak biçimde dönüşmektedir. Buna bağlı olarak üretilen mekânlar, kentteki eğlence yaşamının da yeniden üretimini sağlamaktadır.

Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda yaşanan siyasal, toplumsal ve kültürel değişiklikler, eğlence biçimleri ve eğlence mekânları üzerinde de etkili olmuştur. Bu anlamda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başkentte eğlence hayatını incelemek gündelik yaşamı etkileyen koşulları, gerilimleri, beğeni ve ayrımları görmenin önünü açacaktır.

Bu çalışma Türkiye modernleşmesine duyulan akademik ilginin ve Ankara'da yaşarken şehri keşfetme çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Diğer tarafta üç kuşaktır İstanbul'da yaşayan bir ailenin ferdi olarak, hayatımda ilk kez İstanbul'dan başka bir yerde yaşamının uyandırdığı merak ve heyecan beni Ankara'yı araştırmaya, şehri tanımaya sevketti. Bu merak zaman içinde kendine özgü koşullarda modernleşme deneyimini tecrübe eden Ankara'ya akademik bir çalışma alanı olarak ilgi duymamı sağladı.

Bunun yanında 1930 yılında doğan ve askeri okulda eğitim gören büyük babamın Cumhuriyet ideallerine bağlılığı, gençlik yıllarında katıldığı balolardan övgüyle söz etmesi, dansı modernlik ve çağdaşlıkla ilişkilendiren anlatımları, dans konusundaki becerilerini 70 yaşına geldiğinde bile sergilemede duyduğu heyecan bu çalışmanın araştırma sorularının şekillenmesinde önemli bir etki yaratmıştır. Büyük babamın tecrübeleri Erken Cumhuriyet Dönemi'nde insanlar nasıl eğleniyordu? Bu eğlence biçimleri hangi koşullar altında ortaya çıkmıştı? Nerelerde eğleniyorlardı? Bu etkinliklere katılırken neler giyiyorlardı? Birbirleriyle nasıl ilişkiliniyorlardı? Dans

etmek ve modernlik arasında nasıl bir bağlantı olabilir? gibi soruların peşinden gitmemi sağladı.

Şehir ve bölge planlama, mimarlık, sosyoloji, tarih ve siyaset bilimi disiplinlerinin iç içe geçtiği Ankara çalışmaları bu tezde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalar arasında *Funda Şenol Cantek'in Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara* (2016) isimli çalışması, Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sını okumak için önemli bir kaynaktır. Cantek, bu çalışmasında Ankara'nın edebi temsillerine, dönemin basınında yer alan Ankara imgelerine ve Erken Cumhuriyet Dönemi Ankaralıların modernleşme tecrübelerine yer vermiştir. Ancak Cantek, Ankara modernleşmesini ve kentteki mekânsal düzenlemeleri kurucu kadroların etkinlikleriyle sınırlandırmıştır. Oysa Ankara bir başkent olarak planlanırken mimarın ve planlamacının şehri bölümlendirme biçimleri, mekânları sembolik düzlemlerde kurgulayışları en az siyasetçilerin şehre yönelik düşünceleri kadar etkili olmuştur. Bununla beraber, tüm planlama etkinliklerine karşın şehirde gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamış, kamulaştırılacak alanların bilgisine erişebilen bürokratlar kazanç elde edebilmek için bu alanlarda çeşitli yatırımlar yapmıştır. Bu bağlamda, şehirdeki değişimde siyasi aktörler dışındaki kişi ve toplulukların etkinliklerini göz önünde bulundurmanın daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Romanlar ve hikâyeler her ne kadar kurgusal metinler olsalar da gündelik hayattaki değişimleri, heyecanları, tesellileri, umutları ve zamanın ritmini yakalamada önemli tarihsel veriler sunmaktadırlar. Bu anlamda Esra Sazyek'in *Türk Romanında Ankara* (2018) isimli çalışması, Ankara'nın mekânlarını incelerken farklı toplumsal grupların deneyimlerini, kişilerin ve toplulukların mekânlarla kurdukları ilişkileri, şehirde yaşanan dönüşümü anlamlandırma biçimlerini, eğlence hayatını ve şehrin mekânlarını keşfetmede merkezi bir yer tutmaktadır.

Türk Romanında Moda ve Toplumsal Değişim (1923-1940) (2018) isimli çalışmasında Çilem Tercüman, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal değişimi okumak için Sazyek gibi romanlara odaklanmıştır. Tercüman modernleşme sürecini ve bu sürece yönelik tepkileri kadın ve erkeklerin kıyafet modaları, modaların beden üzerindeki etkileri, adab-ı muâşeret modaları, eğlence modaları gibi başlıklar altında incelemiştir. Tercüman'ın çalışması, Türkiye modernleşmesini otoriter modernleşme anlatısı

dışında farklı etkiler ve deneyimler aracılığıyla tartışmayı mümkün kılması ve değişime büyük anlatının dışında bir yerden bakması bakımından önemlidir.

Zafer Toprak'ın *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma (1908-1928)* (2017) çalışmasında, 1. Dünya Savaşı sonrasında yaşam tarzında gerçekleşen köklü değişiklikler dönemin gazete ve dergileri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Toprak, gazete ve dergilerdeki köşe yazıları ile okuyucu anketlerinden yola çıkarak kişilerin hayatı ve kendi dünyalarını anlamlandırma biçimlerindeki değişimi, iç gerilimlerini, toplumsal değişimin kaynaklarını, eğlence yaşamındaki değişimi tartışmaya açıyor. Tercüman ve Toprak'ın çalışmaları, söz konusu dönemlerde yaşanan toplumsal değişimin kaynakları üzerine alternatif bir yaklaşım geliştirmenin yollarını tarif ediyorlar.

Ankara Palas'ı inceleyen iki tez çalışması bulunmaktadır: Münire Demir, *Ankara Palas* (2016) isimli tezinde otelin mimari özelliklerini sanat tarihi disiplini içinde değerlendirmiştir. Gökhan Bulut ise *Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Kent Otelleri Lobi İç Mekân Biçimlenişi -Pera Palas, Ankara Palas ve Hilton İstanbul Otel İncelemesi* (2017) başlıklı tezinde üç otelin mimari özelliklerini ve dekorasyonlarını karşılaştırmıştır.

Ahu Sumbas'ın *Türk Modernleşmesi'ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: Doğudan Batı'ya Açılan Bir Pencere* (2013) makalesi ise Ankara Palas'ı Türkiye modernleşmesiyle ilişkilendiren ilk çalışma olması sebebiyle literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Sumbas makalesinde Ankara Palas'ı Cumhuriyet'in modern yurttaş yaratma projesiyle ilişkilendirmiş ve mekânın kimlikleri üreten işlevine odaklanmıştır. Makalede, Ankara Palas modern yaşam biçiminin ve yeni ulus kimliğinin üretildiği bir mekân olarak değerlendirilmiştir.

Sumbas'ın makalesinden farklı olarak bu çalışmada kimlik ve mekân arasında diyalektik bir ilişki olduğu ve mekânın toplumsal üretim sonucu ortaya çıktığı savunulmuştur. Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından bürokratların, memurların, askerlerin, Anadolu'nun farklı şehirlerden iş bulmak ümidiyle gelen kişilerin tercih ettiği bir şehir haline gelmesi, başkent olarak diplomatik faaliyetlerin merkezinde yer almaya başlaması ve dans gibi yeni eğlence biçimlerinin Türkiye'de de etkilerini göstermesi şehirde eğlence mekânlarının sayısının artmasını sağlamıştır.

Ankara Palas da diplomatik faaliyetlerin yürütüldüğü, asri eğlence mekânlarına duyulan ihtiyaca cevap veren ve Cumhuriyet'in modern yurttaşlarının görünür olduğu bir mekân olarak ele alınmıştır.

Ankara Palas, Henri Lefebvre'in mekânın üretimi kavramsallaştırmasından hareketle üç katmanda (algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân) değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu katmanlar romanlar, anılar, gazete haberleri ve arşiv belgeleri aracılığıyla incelenmiş; mekânsal pratiklerse Pierre Bourdieu'dan mülhem sermaye, alan ve habitus kavramlarıyla ilişkili biçimde tartışılmıştır.

Bu çalışmada Hâkimiyet-i Milliye, Ulus ve Akşam Gazeteleri'nde yer alan ilanlar ve yazılardan faydalanılmıştır. Anılar ve romanlar gazetelere yansımamış gündelik değişimleri tarif etmede önemli tarihsel metinler olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki bilgi ve belgeler kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümde dönemlendirme ve tarihsel arka plan anlatılmıştır. Cumhuriyet'in Osmanlı İmparatorluğu ile kurduğu süreklilik-kopuş ilişkisi ele alınmış, klasik modernleşme teorilerine ve eleştirel yaklaşımlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde Ankara'nın bir başkent olarak inşası ile ulus-devlet tahayyülüne uygun kent planlamacılığı faaliyetleri konu edilmiştir. Ankara'nın planlanması için açılan yarışmalar ve dönemin mimari eğilimleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dönemin yapılarını etkileyen iki önemli mimarlık akımı olan 1. Ulusal Mimarlık Akımı ve Modern Mimarlık Hareketi, Cumhuriyet modernleşmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca kentin sakinlerinin ve kenti planlayanların şehrin biçimlenişindeki etkilerine dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde, Milli Mücadele döneminde ve Ankara'nın başkent olduğu ilk yıllarda Ankara'daki sosyal yaşama yer verilmiştir. İstanbul'dan Ankara'ya taşınanların şehre dair izlenimleri dönemin roman ve anılarından hareketle incelenmeye çalışılmıştır. Şehirdeki eğlence mekânlarının sayılarının artması, çok aktörlü bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Şehirdeki mekânlara ait görsel materyaller Salt Araştırma ve VEKAM Kütüphanesi ve Arşivleri aracılığıyla edinilmiştir.

Dördüncü ve son bölümdeyse başkentten ilk modern oteli Ankara Palas mimari ve sembolik açılardan incelenmiştir. Otelin sunduğu hizmetler, müşteri kitlesi,

düzenlenen etkinler ve bu etkinliklerin anlamları dönem romanları, gazeteler ve anılar eşliğinde aktarılmıştır. Otelde düzenlenen etkinliklerin Türkiye modernleşmesini üreten, reformları görünür kılan ve mekânsal pratiklerle şekillenen yapısı Henri Lefebvre'in mekân üretimi ve Pierre Bourdieu'nün sermaye, alan ve habitus kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır.





2. DÖNEMLENDİRME VE TARİHSEL ARKA PLAN

Ankara ve Ankara Palas, Türk modernleşmesi içerisinde özel bir konuma sahiptir. İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişte Ankara, yeni bir başkent olarak bir bakıma yeni devletin vitrini misyonuna sahipti. Erken Cumhuriyet dönemi Ankara eğlence hayatı ve Ankara Palas'ın ele alındığı bu çalışmada, ana konunun anlaşılması için öncelikle tarihsel arka planı ele almak gerekiyor. Bu bölümde esas olarak üç ana başlık incelenecektir. Öncelikle, Cumhuriyet ile İmparatorluk arasında bir süreklilik ya da kopuş olup olmadığı ele alınacaktır. Daha sonra, Türk modernleşmesinin anlaşılması adına modernleşme kuramları incelenecektir. Hemen sonrasında da erken Cumhuriyet dönemi kültür politikaları analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nu Konumlandırmak

1 Kasım 1922'de saltanat ve meşrutî monarşinin kaldırılması, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi ve nihayet 3 Mart 1924'te halifeliğin ilga edilmesi, Türkiye'de eski ve yeni rejim arasındaki süreklilik ve kopuşu tartışmak açısından önemli dönüm noktalarıdır. Bilhassa Cumhuriyetin ilanı, padişaha sadakat yerine devlet ilkelerine bağlılığı, farklı dini-etnik kimlik ve aidiyetlerin tanınmasına dayanan millet sistemi yerine ulus temelli bir yurttaşlık anlayışını esas alan yeni rejimin tesisinde tam manasıyla bir kilometre taşı teşkil eder. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tebaa anlayışı ortadan kalkarken halkın yönetimde söz sahibi olduğu ve eşit yurttaşlık ilkesine dayanan yeni bir yönetim anlayışı benimsendi.

Cumhuriyet'in ilanı devletin din kurumu ile olan ilişkisini de dönüşüme uğrattı. Devlet, dinsel-siyasal bir kurumdan arındırılarak dinin belirleyici olduğu bir yönetim yapısından "ulus egemenliği" ve "bağımsızlık" ilkelerine dayanan bir yönetim yapısına geçildi (Tanör, 2006, s. 287; Berkes, 2010, s. 522). Dinle kurulan ilişkinin devlet yapısı üzerinde etkili olmaması gerektiği savunuldu. Nitekim hilafetin ilgasıyla beraber aynı gün çıkartılan *Şeriye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun* ile *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* da bu anlayışın eseridir (Tanör, 2006, s. 287).

Yurttaşların dünya görüşlerini ulemanın değil bilimin şekillendirmesi gerektiği düşüncesi, ulema ve İslam ile kurulan ilişkinin dönüşmesinde önemli rol oynadı. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile eğitimde birlik sağlandı ve medreseler kapatıldı (Berkes, 2010, s. 533). Bununla beraber Batılı ülkelerden uyarlanan kamu ve özel hukuk mevzuatıyla hukuk alanında da birlik sağlandı (Toprak, 2017, s. 75). Cumhuriyet eliti toplumsal sınıfların olmadığı, kişilerin ya da grupların diğerlerinden farklı ayrıcalıklara sahip olmadığı bir toplum tasavvur ediyordu. Nitekim bu düşüncenin yansımalarını Onuncu Yıl Marşı'ndaki “*imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz*” sözlerinde de görmek mümkündür.

Yeni ulus-devletin inşa sürecinde Batı, ilerlemeyi mümkün kılacak bir model olarak örnek alındı ve Osmanlı imparatorluk mirası birçok alanda reddedildi. Cumhuriyet'in ilanından 1938'e kadar modern ulus-devletin temelini oluşturacak değişiklikler yapıldı. Eğitim kurumları dönüştürüldü ve yukarıda da değindiğimiz gibi 1924'te çıkartılan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'yla eğitimde birlik sağlandı (Toprak, 2017, s. 75). 1925 yılının Eylül ayında tekke ve zaviyeler kapatıldı ve iki ay sonrasında da Sultan İkinci Mahmud'tan bu yana Osmanlı İmparatorluğu'nda erkeklerin geleneksel başlık olarak kullandıkları fes yasaklanarak yerine şapka kullanma zorunluluğu getirildi (Zurcher, 2000, s. 256). İsviçre Medeni Kanunu'ndan ilhamla 1926'da Türk Medeni Kanunu yürürlüğe konuldu. Bu kanunla özel hukukta farklı uygulamalara son verilerek cemaat ve din ayrımı ortadan kaldırıldı ve tüm yurttaşlar aynı hukuka tâbi kılındı (Toprak, 2017, s. 75).

1928 yılında Anayasa'dan “Türkiye Devleti'nin dini din-i İslamdır” maddesi kaldırıldı ve 1937 yılında da “laiklik” ilkesi Anayasaya girdi (Erdoğan, 2003, s. 69). Uluslararası takvim ve rakamlar kullanılmaya başlandı (Mardin, 2012, s. 185). Harf inkılâbıyla birlikte Latin harflerinin öğretilmesi için tüm yurttta çalışmalar yapıldı. Toprak'ın da ifade ettiği gibi özellikle harf inkılâbı ile 1930'larda yapılacak olan “kültür devrimi”nin kapıları açılıyordu (Toprak, 2017, s. 75). Okullarda Arapça ve Farsça eğitim sonlandırılarak yalnızca üniversite düzeyinde akademik araştırma amaçlı olarak öğretilmeye başlandı (Berkes, 2010, s. 533). Kadınlar en temel vatandaşlık hakkı olan seçme ve seçilme hakkını geç Osmanlı döneminden itibaren sürdürdükleri mücadelenin neticesinde 1934'te elde ettiler. 1931'de *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*'nin kurulmasından sonra Mustafa Kemal'in “bu cemiyete kardeş bir dil

cemiyeti” gerektiğini belirtmesi üzerine de 1932’de *Türk Dilini Tetkik Cemiyeti* kuruldu.¹ (Ateş, 2001, s. 192-193). Cumhuriyet elitleri için özellikle tarih ve dil alanında girilen kültürel reformlar, uygarlaşma projesinin vazgeçilmez şartlarıydı. Yüksel Taşkın’ın da önemle belirttiği üzere, bu dönemdeki dil ve tarih çalışmaları Türk tarihini bu çerçevede dünya tarihi içinde istisnai bir yere oturtmayı hedefliyordu. (Taşkın, 2006, s. 419). Yeni elitler, genç Cumhuriyet’in de Batıyla aynı yörüngede bir ülke olduğunu ve Türklerin medeniyete büyük katkılar sunduğunu ispatlama derdindeydiler.

Sözü edilen bu dönüşümlerin hepsi bir günde olmadığı gibi, değişimi destekleyen fikirler de elbette bir günde ortaya çıkmadı. Kadınların siyasal alana katılımı, kamusal görünürlüklerinin artması, eğitim hayatında yer almaları vb. meseleler nasıl ki Halide Edip Adıvar (Çalışlar, 2010; Durakbaşa, 2002), Nezihe Muhiddin (Zihnioğlu, 2003) gibi geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi kadın hareketinin öncü yazar ve aktivistleri tarafından gündeme getirilip tartışılmışsa, bu fikirler de, siyasal alanın dönüşümüyle sonuçlanacak uzun kamusal tartışmaların ardından olgunlaştı (Çakır, 1994, s. 313). Özellikle 1913-1921 yılları arasında yayınlanan *Kadınlar Dünyası* adlı dergi, kadının sosyal konumundan giyim-kuşama kadar birçok meselenin kamusal alanda tartışılmasını sağladı (Çakır, 1994, s. 80).

Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğu zaman özellikle 2. Meşrutiyet Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si arasında bir süreklilik ilişkisi bulunmaktadır. İlber Ortaylı’nın belirttiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu Cumhuriyet’e siyasi parti, basın ve parlamento gibi gelenek ve kurumları miras bırakmıştır (Ortaylı, 2006, s. 32). Osmanlı İmparatorluğu’nun son on yılında siyaset alanını şekillendiren aktörlerle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında ve idaresinde yer alan kişilerin dünyayı algılama biçimleri, siyaset üretme biçimleri ve düşünceleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşunda önemli görevler üstlenen kadrolar büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu’nun eğitim kurumlarında yetişmiş kişilerdi.

Selim Deringil de bu sürekliliğe vurgu yaparak, Osmanlı İmparatorluğu devlet adamları-tarihçilerinin “Türk milliyetçiliği” kavramının kullanımına ideolojik zemin

¹ Her iki cemiyet de 1935’te isim değişikliğine giderek Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu adını aldı.

hazırladığından, dolayısıyla bu kavramın dolaşıma girmesinin Cumhuriyet'in ilanını önceleyen bir dönemde başladığından söz eder. Tanzimat sonrasında devlet adamları Osmanlılık söylemini sürdürseler de, Deringil'e göre Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa, Mustafa Celaleddin Paşa gibi isimler Türkçülük fikrini öne çıkarmışlardır. Ahmet Vefik Paşa Türk tarihini inceleyen bir çalışma yapmış, Mustafa Celaleddin Paşa ise Türkçenin kökleri ve ilişkilendiği/etkilediği diller üzerine 1869 yılında bir kitap yayımlayarak Türkçenin, Yunan ve Latin dillerini etkileyen bir kök dil olduğunu iddia etmiştir (Deringil, 2013, s. 266-67). Bilindiği gibi Mustafa Celaleddin Paşa'nın bu eseri yayınlamasından 50 yıl sonra bile Türkçe'nin kökenleri ve dilde sadeleşme tartışmaları sürüyordu.

Bu çerçevede Kemalizmin arka planını oluşturan fikirlerin, 19. yüzyılın sonunda Batılı fikir akımlarının etkisiyle doğduğunu ileri sürebiliriz. Bu akımların izleri Mülkiye, Tıbbiye, Askeri Harbiye gibi okulların 1880'li yıllarda değişen müfredatlarında görülebilir (Mardin, 2012, s. 186). Mustafa Kemal Atatürk'ün kuşağı Şerif Mardin'in ifadesiyle

Batı'nın Büchner gibi materyalist düşünürlerinin, müspet bilimlerle toplum problemlerinin çözülebileceğine inanan pozitivistlerin ve Darwin'in evrim teorilerinin sosyal bilimlere yansımalarının etkisi altında yetişti. (Mardin, 2012, s. 186)

Ziya Gökalp ise tüm bu teori ve düşünce akımlarını sosyal bilimler alanına taşıyarak, gerek Cumhuriyet'in sınıfsız toplum idealinin gerekse Türkçülük idealinin temelini attı (Mardin, 2012, s. 186).

Öte yandan Türkiye, coğrafi sınırları ve demografik özellikleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan oldukça farklıydı. Balkanlarda ve Arap coğrafyasında kaybedilen topraklar, Anadolu'da yaşanan göçler, sürgünler ve nüfus mübadelesi sonucunda demografik yapı kısa sürede hızlı bir biçimde değişti (Zürcher, 2005, s. 48). 20. yüzyılın ilk otuz yılında Anadolu toprakları dil çeşitliliğinin azaldığı, etnik farklılıkların ulusal kimlik içinde eritildiği, eskiye nazaran daha homojen bir görünüme sahip toplulukların yaşadığı bir yer haline geldi. Bu homojen yapı devlet eliyle tesis ve teşvik edildi. Özellikle 1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları'nda İmparatorluğun Avrupa'daki topraklarının yüzde 83'ü ve nüfusunun da

yüzde 69'unun kaybı, Osmanlı İmparatorluğunun yönetici eliti olan İttihat ve Terakki'nin gözünü Anadolu'ya çevirmesine neden olmuştu (Dündar, 2002, s. 245).

Balkan Savaşları'yla başlayan, Birinci Dünya Savaşı ile devam eden ve Milli Mücadele ile sonuçlanan 1912-1922 yılları arasındaki süreçte 17,5 milyon olan imparatorluk nüfusu, 12 milyona kadar düşmüştür. Birinci Dünya Savaşına katılan Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki kayıp yüzde 1-2 seviyelerindeyken Anadolu'da bu oranın %30'lar seviyesinde olmasının temel nedeni savaşın cephe gerisinde de devam etmiş olmasıdır (Tekeli, 2011, s. 155). Dündar, bu kayıpların doğal kayıplar olmadığını, İttihat ve Terakki'nin Türkleştirme politikasına dayanan matematiksel bir operasyon olduğunu dile getirerek bunu "etnisite mühendisliği" olarak adlandırır (Dündar, 2015, s. 432). Etnisite mühendisliği neticesinde savaş öncesinde yüzde 20-30'lara varan Ermeni ve Rum nüfusu (Akçam, 1995, s. 10), 1927 yılına gelindiğinde nüfusun genelindeki azalmaya rağmen toplam nüfusun ancak yüzde 1,35'ini oluşturabilecektir (Plaggenborg, 2014, s. 102). Cumhuriyet döneminde artık azınlık statüsünde olan gayrimüslim nüfusa karşı devam ettirilen benzer politikalarla Anadolu'da kültürel anlamda bir çoraklaşma yaşanmıştır. Bu bakımdan, Cumhuriyet dönemi ile İttihat ve Terakki dönemi nüfus politikaları arasında bir süreklilik söz konusudur. Aynı süreklilik modernleşme çerçevesinde atılan adımlarda da görülecektir.

2.2. Modernleşme, Gelişme ve İlerleme Düşüncesi

Osmanlı-Türk modernleşmesi, kabaca 18. yüzyılın başlarında askeri kurumların ve teknolojinin İmparatorluğa getirilmesi tartışmasıyla başlatılabilir (Mardin, 2012a, s. 10). Askeri alandan sonra idari alanda devam eden Batılılaşma/modernleşme hareketi zamanla gündelik hayatı da etkilemeye başladı. İstanbul'daki gündelik hayatı doğrudan etkileyen reformlar, geleneksel ve modern yaşantının iç içe geçmesine yol açtı. Zamanın taksimi yeni araçlarla yapılmaya başlandı. Günü, güneşin konumuna ve namaz vakitlerine göre dilimlere ayıran alaturka saatten alafranga saate geçilirken, şehir meydanlarına saat kulelerinin inşa edilmesiyle zaman disiplini ve organizasyonunda değişim oldu. Hızla akan zamana yetişmek için saatler edinildi, adab-ı muaşeret kitapları vasıtasıyla zamana ve değişen koşullara ayak uydurulmaya çalışıldı. Yeni mobilyalar edinildi, yeni davranışlar öğrenildi. Bu yeni hayat, kimi

zaman “asrılık”, kimi zaman “modernlik”, kimi zaman da “çağdaşlık” olarak ifade edildi.

Farklı ifade tarzlarının bir nedeni de modernlik/modernleşme kavramı etrafında yapılan tartışmaların günümüzde dahi devam etmesidir. En temel anlamıyla modernlik, 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve bütün dünyaya etki eden toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerindeki dönüşüm olarak tarif edilir (Giddens, 1999, s. 9). Giddens’in bu tanımında modernlik belirli bir zaman ve coğrafyayla ilişkilendirilir. Bunun karşısında Marshall Berman ise modernliğin, dünyanın her yerinde insanlarca paylaşılan ortak bir deneyim olduğunu söyler. Bu tanıma göre, zamana ve uzaya, kişiye ve ötekilere, hayatın imkânlarına ve zorluklarına ilişkin bir deneyim yığından ibarettir modernlik (Berman, 2005, s. 27).

Modernliğin tanımı kadar tartışmalı olan bir diğer konu da modernliğin başlangıcı meselesidir. Peter Wagner, modernliğin başlangıcını “demokratik ve endüstriyel devrimler çağı” olarak tarif ettiği 18. yüzyılda takvimlendirir (Wagner, 1996, s. 11). Zygmunt Bauman ise, modernliğin Batı Avrupa’da 17. yüzyıldaki birtakım toplumsal, entelektüel ve yapısal dönüşümlerle başlayan, kültürel bir proje olarak Aydınlanma, toplumsal olarak ise kapitalist ve komünist endüstri toplumunun kuruluşuyla hayata geçen tarihsel bir döneme tekabül ettiğini söyler (Bauman, 2003, s. 13). Bununla beraber, Bauman, modernliğin doğum anının hiçbir zaman tam olarak belirlenemeyeceğini, bunun her zaman tartışmalı kalacağını da belirtir (Bauman, 2003, s. 12-13).

Bütün bu tanımlarda görülen ortaklık, modernliğin sanayi toplumu ile beraber hayata geçmiş bir proje olduğudur. *Modern* sözcüğü bu çerçevede 19. ve 20. yüzyıl boyunca neredeyse ilerlemeyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Williams, 2007, s. 251).

Kenneth Bock modern ilerleme kuramının 17. yüzyılın ikinci yarısında, *eskiler* ile *modernler* arasındaki Kavga’da formüle edilmiş olduğuna ve bunun esasında toplumun ilerlemesiyle değil, *bilginin* gelişimiyle ilgili bir tasarım olduğuna dikkat çekmiştir. Bu tasarım, Francis Bacon ve Saint-Pierre gibi isimlerin etkisiyle toplumsal değişimle ilişkilendirilmiştir. Bacon, doğayı bilmenin ve taklit etmenin faydalı olduğunu ve bilginin doğayı denetlemede önemli bir araç olduğunu öne sürmüştür. 18. yüzyılın başlarında Abbé de Saint-Pierre de bu görüşü takip ederek insan aklının bilgiyi

yeniden biçimlendirebileceğini savunmuş ve böylece yaşamın maddi koşullarının da şekillendirilebileceğini söylemiştir. Bock, Saint-Pierre'in insanlığı, diğer organizmalardan farklı olarak her zaman daha mükemmel doğru gelişen tekil bir organizma olarak tasarladığını aktarır (Bock, 2010, s. 73). 19. yüzyıl düşünürleri de Aydınlanma'nın etkisiyle özel olarak Batı'yı, genel olarak insanlığı, geçmiş, bugün ve gelecek boyutlarını kapsayan evrimci, aşamacı bir ilerleme içinde tasavvur etmişlerdir (Köker, 2007, s. 50).

Modernleşme, en basit tarifile modern olmayan toplumların modernliğe doğru değişmesidir. Toplumların gelenekselden moderne doğru evrimleşeceği düşüncesinde pozitivistin ve Comte, Spencer, Durkheim ve Parsons gibi toplumu biyolojik ve sosyal organizmalar olarak tarif eden sosyal bilimcilerin yaklaşımlarının etkileri olmuştur. Bu nedendir ki modernleşme, gelişme ve ilerleme düşünceleriyle iç içe geçen bir süreç olarak kavranmıştır (Köker, 2007, s. 50).

Modernleşme kuramı, kapitalist ekonomik sistemin henüz yerleşmediği Batılı olmayan toplumların değişme-gelişme süreçlerini açıklamaya odaklanan bir toplumsal değişme kuramıdır. İkinci Dünya Savaşı ertesinde ekonomik kalkınma üzerinde temellenen bu yaklaşım, ekonomik kalkınmanın kültürel ve siyasal boyutlarıyla beraber incelenmesiyle, daha sonraları klasik modernleşme kuramı olarak adlandırılan modernleşme kuramının doğmasını sağlamıştır. Walt Whitman Rostow, modernleşme kuramının önde gelen savunucularındandır. Rostow'un düşünceleri, toplumların kademeli olarak ilerleyen biyolojik organizmalar olduğunu savunan tezlerden etkilenmiştir (Slattery, 2011, s. 310).

Bu kuramda ülkeler ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmişlik düzeylerine göre konumlandırılır. Değişim sürecinin başlangıcındaki toplumlar geleneksel toplumlar olarak tarif edilir. Ancak bu toplumlar sahip oldukları özelliklerle değil, modern olmama halleriyle betimlenirler. Geleneksel toplumların sahip oldukları kimi özelliklerin onları durağan kıldığı varsayılır ve bu özellikler ekonomik gelişmenin önündeki engeller olarak görülür. Modernleşme sürecinde ilerleme kaydeden geçiş toplumlarında geleneğin zayıfladığı varsayılır (Gendzier, 1979'dan akt. Özbek M. , 1991, s. 35). Bu sebeple toplumların ekonomik olarak gelişmek için salt üretim biçimlerini değil, aynı zamanda sahip oldukları kültürel kodları da dönüştürmeleri gerektiği vurgulanır. Bu açıdan bakıldığında geleneksel olan "geri"dir ve ilerleme için

arkada bırakılması gerekir. Geleneksel ve modern arasındaki ilişki bu bakımdan hep bir “yerine geçme”, “çatışma” ve “dışlama ilişkisidir” (Gusfield, 1967’den akt. Özbek, 1991, s. 35).

Ülkeleri ileri-geri ikiliği içine yerleştiren ve onlar için bir skala belirleyen kuram, toplumlar için doğrusal, ereksel ve tek yönlü bir gelişme çizgisi tarif eder. Bu yönüyle modernleşme olarak adlandırılan toplumsal, siyasal ve iktisadi değişme, kalkınma ve demokratikleşme sürecinin, her toplumda aynı biçimde gerçekleşeceği ve bu değişimin kaçınılmaz olduğu varsayılır (Marshall, 1999, s. 261).

Batı toplumları diğer toplumlara nazaran farazi bir “ilerleme” anlatısında hep daha önde, daha ileride konumlandırıldığından, modernleşme daima bir Batılılaşma süreci olarak görülmüştür. Kültür ve ilerleme tartışmalarında medeniyet, modernitenin kültürü olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre, evrensel bir kültür olarak medeniyetin geleneklerle bir ilişkisi olmaz. Teknolojik ve bilimsel buluşlarla beraber Batı medeniyetinin bir toplumun ulaşabileceği en ileri aşama olduğu varsayıldığından “modernizasyon”, “Batılılaşma” ve “gelişme” süreçleri birbirleriyle ilişki içinde değerlendirilmek durumundadır (Schech&Haggis, 2000’den akt Kaçar, 2015, s. 25).

2.3. Modernleşme Kuramına Eleştirel Yaklaşımlar

Modernleşme kuramının temel ilkeleri, endüstrileşmiş Batı toplumlarının idealize edilmesiyle oluşmuştur (Köker, 2007, s. 50). Joseph R. Gusfield’in, geleneksel-modern toplum ayırımına ve bu ayırma dayanan toplumsal değişme modeline yönelik eleştirileri bu anlamda dikkat çekicidir.

Gusfield, geleneksel toplum kavramsallaştırmasının bir soyutlama olduğuna ve bu soyutlamanın toplumların kendilerine özgü yapılarını görmeyi engelleyen yönüne dikkat çeker. Gusfield’a göre, “geleneksel toplum” olarak tarif edilen toplumlar değişmez/sabit/durağan değildirler. Tam aksine birer değişimin ürünüdürler. Toplumlar değişirken eski ve yeni kültür ilişki içindedir. Eski ve yeni kimi zaman çatışarak, kimi zaman uyum sağlayarak bir arada varolurlar. Bunun yanında geleneksel toplumlar olarak tarif edilen toplumlar, farklı toplumsal tabakaların farklı yaşam biçimlerini sürdürdüğü heterojen yapıda toplumlardır ve geleneksel kültür tek biçimli değildir (Gusfield, 1967’den akt Köker, 2007, s. 56-57). Gusfield’in yaklaşımına göre

modernlik ve geleneksellik kavramları birbirlerini dışlayan, birbirleriyle çatışan, birinin varlığı diğerinin yokluğu demek olan tarihsel kategoriler değildir. Modernleşmekte olan toplumlarda, geleneksel birtakım öğelerin modernleşme sürecini hızlandırıcı etkileri olabilir. Eski gelenekler ve yeni kültürel öğeler bir arada çatışma veya uyum içinde bulunabilirler (Köker, 2007, s. 60-71).

Söz konusu ilerleme düşüncesi Türkiye gibi Batı dışı toplumlarda modernleşmenin Batılılaşma süreci olarak kavranmasına sebep olmuştur. Nilüfer Göle, Batı-dışı toplumlarda modernitenin sadece sosyal bilimler alanında değil, gündelik yaşam düzeyinde de arzulanan bir tüketim nesnesi, ulaşılmak istenen bir hedef olarak hayat bulduğu değerlendirmesini yapar. Göle'ye göre Batı dışı toplumlarda modernlik "tüketim düzeyinde, yaşam tarzında veya kültürel eserlerde hep ulaşılabilecek, öykünülen bir şeydir; yaşanmakta olan, tüketilen, keşfedilen değil" (Göle, 1998, s. 65). Batı-dışı toplumlarda modernliğin nasıl algılandığını ve kavrandığını görmek bakımından Göle'nin bu değerlendirmesi önemlidir çünkü Batı'nın modernliği kavrayışıyla Batı dışı toplumlardaki kavrayışın birbirinden farklı olduğunu ortaya koyar. Birinde modernlik gündelik yaşama içkin bir şeyken, diğerinde ulaşılabilecek bir hedef, bir ideal olarak varlık gösterir. Batı-dışı toplumların Batı modernliğiyle kurdukları ilişki, bağımlılık düzeyleri, bu toplumların politik, entelektüel ve tarihsel istikametini de belirler. Bunun içindir ki Türkiye gibi toplumlarda modernlik, toplumsal ve tarihsel yapının içsel bir uzantısı olmaktan ziyade toplumsal pratiklerin dışında yabancı, dışsal bir olgu olarak değerlendirilir (Göle, 1998, s. 66).

Göle, Batı dışı toplumların modernleşme deneyimlerini ele alırken bu toplumların modernliği kendi dinamikleriyle doğurma kabiliyetlerinin zayıf olduğu değerlendirmesini yapar. Söz konusu toplumların Batı düşüncesiyle ve tarihiyle kurdukları ilişkinin bir bağımlılık ilişkisi olduğunu ifade eden Göle, "zayıf tarihsellik" kavramsallaştırmasından faydalanır. Göle'ye göre Batı dışı toplumlar, Batı modernliğini kendilerine özgü yollarla farklı biçimlerde inşa ederler. Batı modernliğiyle Batı dışı toplumların kavradıkları/uyguladıkları modernlik birbiriyle aynı değildir. Diğer yandan Batı dışı toplumların kendi deneyimlerini anlamlandırmak için Batı'yı referans aldıklarını ve kendileriyle Batı arasında bir karşıtlık ilişkisi kurduklarını ifade eder (Göle, 1998, 67-68).

Göle'nin bu yaklaşımını, modernliği kültürcü ve özcü bir biçimde değerlendirdiği gerekçesiyle eleştirenler de vardır. Bu eleştirilere göre, Avrupa-merkezci modernleşme ideolojisinden çok-kültürlü bir modernleşme ideolojisine yönelmenin temel nedeni, küresel düzlemde kapitalist üretim ilişkilerinin yeni bir boyut kazanmasından kaynaklanmaktadır. Sermaye birikiminin küresel genişleme ihtiyacı duymasından dolayı Avrupa-merkezci modernite anlayışı Doğu'ya da teşmil edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum küresel kapitalizmin yeni bir hegemonya arayışına tekabül etmektedir (Özbek, 2004, s. 83).

Bütün bu tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda çalışmamızda ele alınan dönemin en azından Cumhuriyet'in kurucuları tarafından bir geçiş dönemi olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Cumhuriyet elitleri, geleneksel bir toplumsal yapıdan Batılı değerleri ve ulus-devlet kimliğini benimsemiş laik bir toplumsal yapıya geçişin sağlanmasını amaçlamışlardır. Yapılan inkılaplar, *Türk Tarih Kurumu* ve *Türk Dil Kurumu* gibi kurumların açılması, bu kurumlarca *Güneş Dil Teorisi* ve *Türk Tarih Tezi* gibi teorilerin üretilmesi ve hatta kamusal binaların, park ve bahçeler gibi mekânların düzenlenme biçimleri buna işaret etmektedir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından siyaset, toplum ve kültür alanlarını şekillendirmeye yönelik reformların itici güçlerinden biri de “arayı kapatma” arzusudur. Türk milliyetçiliğinin tarih sahnesine geç çıkmış olması, Cumhuriyet'i kuran kadroların bu gecikmişliği telafi etme ve zamana yetişme duygusu içinde olmalarına yol açmıştır. Taner Akçam bu gecikmede İslami kimliğin Türk kimliğinin önüne geçmesinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir coğrafyada yayılmış olmasından ötürü vatan, millet gibi kavramlara yabancı olunmasının, Balkan Savaşı'na dek Osmanlılık ideolojisinin savunulmasının etkili olduğuna dikkat çekmektedir (Akçam, 1995, s. 36-41).

2.4. Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikaları

Ulus devletin inşasında kültürel alanın modern ve milli değerler çerçevesinde dönüştürülmesi önemli bir mesele olarak ele alınmıştır. Bu alanı tanzim etmeye yönelik politikalar özellikle 1920'lerin sonlarına doğru belirginleşmeye başladı. Bu dönemden itibaren devlet kültür politikaları yoluyla, yurttaşlarından milli bilince sahip olmaları kadar modern dünyanın değerlerini benimsemelerini de beklemiştir. Modern

ve milli yurttaş kimliğinin kurulmasında çeşitli enstrümanlar kullanılmış, yurttaşların müzikte, sporda, dansa ve eğlencede Batı ile uyum içinde olması arzu edilmiştir.

Ancak hemen belirtelim ki bu kültürel politikalar, tüm ülkede tek bir program dahilinde hayata geçirilmemiştir. Öncelikle Üngör'ün de belirttiği gibi İttihatçılar ve Kemalist rejim, ulus inşası ve nüfusu homojenleştirme noktasında birbiriyle devamlılık arz eden politikalar izlemiştir. İttihatçıların zor yoluyla iktidara geldiği 1913 yılından itibaren gayri-müslim nüfus, katliamlarla, yerinden edilmelerle ulus dışına itilmiştir. Doğu Anadolu'da ise özellikle Kürtlere yönelik, Üngör'ün “dahili sömürgecilik” olarak adlandırdığı bir asimilasyon projesi uygulamaya konmuştur. Hâkim kültürü yerleştirmek için yerel kültürlerle karşı sert bir politika izlenmiş, bu politikalara direnç gösterilen kimi yerlerde ise hem İttihatçılar hem de Kemalist elitler şiddete başvurmaktan çekinmemiştir (Üngör, 2016, s. 356-358).

1934 yılında Meclis tarafından çıkarılan 2510 numaralı kanun da ulus devletin, toplumu homojenleştirmeye ve Türk kültürünün yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik kültür politikalarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanun ulus devlet temelli politikalarını anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. 21 Haziran 1934 tarihli iskan kanunu ile ülkede yaşayan toplulukların, Türk kültürüne bağlılıkları esas alınarak yaşayacakları bölgelerin devlet tarafından tayin edilmesi kararlaştırılmıştır². Muhacir olarak ülkeye gelenlerle, yerleşik veya göçebe olarak ülke sınırları içinde bulunan toplulukların nerelerde yaşayacakları (veya yaşayamayacakları) bu kanunla belirlenmiştir.

Kanunda Türkiye, a. Türk kültürlü nüfusun bir araya gelmesi istenen, b. “Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskanına ayılan” ve c. “yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat” gibi sebeplerle boşaltılması istenen ve iskan ve ikamet edilmesi yasaklanan yerler olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır³. Bu bölgelerde kimlerin yaşayabileceği, kişilerin ve toplulukların hangi koşullarda nakil ve iskan edilecekleri söz konusu kanunun ilgili maddelerinde detaylı biçimde tarif edilmiştir. Buna göre 1 numaralı mıntikalara “yeniden hiçbir aşiretin veya göçebenin sokulmasına, Türk kültürüne bağlı olmayan hiçbir ferdin yeniden yerleşmesine” ve

² Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, 2510 Numaralı Kanun, 1. Madde

³ Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, 2510 Numaralı Kanun, 2. Madde

eskiden o yerin yerlisi olsa bile Türk kültürüne bağlı olmayan kimsenin yerleşmesine müsaade edilmemektedir⁴.

Toplulukların nakledilme, iskan edilme veya vatandaşlıktan iskat edilmelerinde ana dili Türkçe olanlar, ana dili Türkçe olmayanlar, Türk tebaasından olup Türk kültürüne bağlı bulunanlar, Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçe'den başka dil konuşanlar gibi kriterler belirleyici olmuştur. Söz gelimi ana dili Türkçe olmayanların toplu olarak bir köye, mahalleye yerleşmeleri, bir işi veya bir sanatı kendi “soydaşları”nın elinde toplamaları yasaklanmıştır⁵. Bu sırada “mecburi nakledilen”lerin sahip oldukları taşınmaz mülkler de devlete geçmiştir. Bu kanunla Anadolu'nun demografik yapısı etnisiteye dayalı ölçülerden hareketle düzenlenmeye çalışılmıştır. Türklerin yoğun olduğu bölgelere Türk olmayanlar yerleştirilmiş veya Türklerin olmadığı bölgelere Türkler yerleştirilmiştir. Her iki durumda da Türk olmayan unsurların Türkleşmesi hedeflenmiştir (Yeğen, 2006, s. 92). Bu bağlamda demografik yapının düzenlenmesi ve kentlerin planlanmasıyla ulusal birliğe dayalı devlet ideolojisi arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kültürel politikaların en önemli ayağı eğitim alanında kendini göstermektedir. Başta Diyarbakır olmak üzere Doğu Anadolu'da eğitim, milli kimliğin inşa sürecinde ideolojik bir aygıt olarak ortaya çıkmıştır. Türk Ocakları, Halk Evleri, Halk Odaları, Millet Mektepleri gibi kurumlarla hem okuryazar oranı artırılmaya çalışılmış, hem de Kürtlere Türkçe öğretilmeye çalışılmıştır (Çağlayan, 2015, s. 175-176). Nitekim *Türk Ocakları*'nın 1927 yılındaki kurultayında da Doğu Anadolu'da vazife görecektir Ocakların diğer yerlerdeki Ocaklar gibi olmaması, burada Türkçe öğretmek için gerekirse şiddet yöntemlerinin de kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Çağlayan,, 2014, s. 47) Yine erken Cumhuriyet döneminin eğitimdeki atılımlarından biri sayılan Kız Enstitüleri de kültürel alanda yürütülen programların birbirinden farklılığını ortaya koyar. Ülkedeki bütün kız enstitülerinde tarih, fizik, coğrafya gibi temel dersler müfredatta yer alırken Doğu'daki enstitülerde buna ek olarak yoğun Türkçe dersleri verilmekteydi (Akşit, 2005, s. 147).

Elazığ Kız Enstitüsü'nde görev yapan Sıdika Avar'ın anılarında bölgelere göre farklılaşan müfredatın yanı sıra şehir çocuklarıyla köy çocukları arasında görünür olan

⁴ *Resmi Gazete*, 21 Haziran 1934, 2510 Numaralı Kanun, 12. Madde

⁵ *Resmi Gazete*, 21 Haziran 1934, 2510 Numaralı Kanun, 11. Madde

ayrımalar dikkat çekmektedir. Kurumda görev yapan kişilerin memur çocukları ile köy çocuklarına bakış açıları ve davranış biçimleri birbirinden farklıdır. Yatılı eğitim gören çocuklar köy çocuklarıdır ve giyimleri, konuşmaları ve hareketleri bu farklılıkları görünür kılmaktadır. Avar, enstitülerde yatılı çocukların küçümsendiğini, buna karşılık köy çocuklarının ise yoğun bir aşağılık duygusu yaşadığını aktarır (Avar, 1999, s. 27). Avar, görev yaptığı Elazığ Kız Enstitüsü'nde yatılı kalan çocukların birçoğunun "isyanla ilgili olayların yaşandığı köylerin kızları" olduğunu anlatırken, "Bu yaralı küçük gönüller sevgi ve şefkatle tedavi edilmeli, Türklükle kaynaştırılmalıydı" sözleriyle okulların misyonunu da ortaya koymaktaydı (Avar, 1999, s. 31). Elazığ Kız Enstitüsü gibi Doğu illerinde Türkçe'nin öğretilmesi, kızların görgü ve becerilerinin artırılmasını hedeflemekteydi. Enstitülerde eğitim alan genç kızların anne olduklarında çocuklarını devletin resmi ideolojisiyle uyumlu biçimde yetiştirmeleri arzu ediliyordu. Avar, ilerleyen yıllarda öğrencilerinden birinin çocuğunun "çok güzel Türkçe" konuştuğunu ve "şehir çocukları gibi saç-başı, giyimi düzgün" olduğunu gördüğünde Enstitü'de eğitim almış anneler yoluyla "güzel Türkçe ile görgü ve bilgi"nin aktarıldığı değerlendirmesini yapmıştır (Avar, 1999, s. 64). Gelecek nesillerin devletin ideolojisiyle uyumlu yetişmeleri enstitülerin başarısının somut göstergelerinden biriydi. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, erken cumhuriyet döneminde doğu vilayetlerine yönelik kültürel programda asimilasyon ve etnik homojenleştirme siyaseti önemli bir yer tutmuştur.

2.4.1. Musiki İnkılabı

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeniçeri Ocağı'yla birlikte 1826'da kaldırılan Mehterhane'nin yerine Sultan İkinci Mahmud tarafından Muzıka-i Humayun adıyla yeni bir saray bandosu ve orkestrası kuruldu. Aynı yıl, Batı müziği bölümünün başına Fransa'dan Manguel isimli bir hoca getirildi. Ancak hocanın bilgi birikiminin bir bando için yeterli görülmemesi üzerine, müzik alanında söz sahibi İtalyan yetkililerden uzman bir müzisyenin gönderilmesi talebinde bulunuldu. İtalyan yetkililerin önerisiyle kurumun başına Kasım 1827'de Giuseppe Donizetti getirildi (Güdek & Kılıç, 2016, s.91). Nam-ı diğer Donizetti Paşa bir yandan bandoya yeni bir form vermeye çalışırken diğer yandan marşlar besteledi. İleriki yıllarda Batı müziğine duyulan ilgi, Dolmabahçe Sarayı içinde bir tiyatro binasının inşa edilmesini sağladı. Haremde yalnızca kadınlardan oluşan orkestralar kuruldu; Sarayda balolar ve konserler

düzenlendi. İtalyan Operaları takip edildi ve Richard Wagner'in opera binası saray tarafından maddi olarak desteklendi (Dilmener, 2014, s. 21-22). Sarayda Batı müziğine duyulan ilgi, yıllar içinde bu müziğin İstanbul sokaklarında da duyulmasını sağladı. Ancak Batı müziği, toplumun geneline yayılmaktan ziyade sınırlı bir çevre tarafından dinlenen bir müzik olarak varlığını sürdürdü. Toplumun geniş kitleleri geleneksel musiki eserlerini dinliyordu.

Cumhuriyet'in ilanının ardından çağdaş Batı uygarlığının bir parçası olarak konumlanmak isteyen Türkiye, kültür alanında reform yapılacak alanlardan birini de müzik olarak belirledi. Bunun iki temel nedeni vardı: birincisi, sanatsal bir ifade aracı olarak müziğin kolektif duyguları harekete geçiren, duyguları geniş kitlelere yayan bir yönünün olmasıydı. İkincisi ise, Batılı bir toplum için müzik iyi bir vitrin malzemesiydi (Üstel, 1994, s. 42). Müzik alanında yapılacak reformlar çerçevesinde öncelikle çok sesli Batı müziğinin yaygınlaştırılması, halk müziği eserlerinin Batılı tekniklerle yorumlanması gündeme geldi. Alaturka müziği “yüz ağartacak değerde olmaktan uzak” bulan Mustafa Kemal, tek sesli müziğe karşıydı (Tercüman, 2018, s. 212). 1926'da müzik eğitimi veren Dâr'ülelhan'da Şark müziği eğitimi veren bölümün kapatılmasıyla Musiki İnkılâbı yürürlüğe konmuş oldu.

1924 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı tarafından aralarında Ahmed Adnan Saygun'un da bulunduğu öğrencileri Batı müziği eğitimi almak üzere yurtdışına gönderildi. 1927 yılında tek sesli müzik eğitimi özel okullarda ve devlet okullarında yasaklandı (Balkılıç, 2015, s. 63-64).

1920'lerde alaturka-alafranga ikiliği çerçevesinde müzik beğenileri, bir kişinin hangi zamana ait olduğunun ve dahası kim olduğunun göstergesi olarak ele alındı. Bu dönemde müzik alanındaki “hars” ve “medeniyet” ikiliği “alaturka-alafranga” çatışması olarak kendini gösterdi (Üstel, 1994, s. 44). Geleneksel sanatlar arasında toplumun geniş kitleleriyle ilişkisi devam eden alaturka müzik, Osmanlı ve Doğu kimliğiyle özdeşleştirilerek bir hedef haline getirildi. Türk kimliğini koruyarak Batılılaşmayı hedefleyen devlet, geleneksel Türk müziğini ulusal kimliğin dışına iten bir politika yürüttü. Bunun için Anadolu'da şarkı derleme faaliyetleri yürütülmeye başlandı.

1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere gönderilen kartlarla halk şarkılarının derlenmesi için ilk adım atıldı. Ancak, derlemeleri yapacak öğretmenlerinin pek çoğunun müzik alanında eğitimi olmaması önemli bir sorun teşkil ediyordu. Bunun üzerine 1926 yılında Dar-ül Elhan'da görev yapan Yusuf Ziya Demirci'nin katılımıyla bir derleme gezisi yapıldı. 1926 yılından 1929 yılına dek süren bu gezide Almanya'dan getirilen bir ses kayıt cihazıyla halk şarkıları derlendi (Balkılıç, 2015, s. 69). Alaturka müzik olarak tarif edilen Osmanlı müziği, çok sesli Batı müziğine uygun bulunmuyordu. Halk müziği ise çok sesli Batı müziği için uygun bir kaynak olarak görülüyordu.

Müzik alanındaki reformlar, müziklerin çeşitli kimlikleri temsil ettiği varsayımında temelleniyordu. Buna göre, "Osmanlı müziği" olarak da adlandırılan geleneksel müzik, İmparatorluğu temsil ediyordu. Geleneksel müzik ile temas etmemiş halk müziği ise, Batılı tekniklerle yeniden yorumlandığında Batılılaşmış Türk kimliğini temsil eden bir müzik olacaktı. Ayas, bu durumu Edward Said'e başvurarak "gizli oryantalizm" olarak değerlendirmektedir (Ayas, 2014a, s. 189).

1928 yılında Mustafa Kemal, Sarayburnu Gazinosu'nda hem Şark hem de Garp musiki eserlerinin seslendirildiği ve Harf İnkılâbı'nın müjdesinin verildiği bir konserin ardından yaptığı konuşmada, Şark ve Garp müziklerini karşılaştırarak Musiki İnkılâbı'nın bir anlamda gerekçelerini ortaya koyar. Şark müziği Mustafa Kemal'e göre, basit bir müzik olması itibarıyla Türklerin şen fitratına uygun bir müzik değildir. Buna karşılık, Batı müziği medeni dünyanın musikisidir ve salondaki misafirler Batı müziği eşliğinde oynayarak fitratlarına uygun biçimde davranmışlardır (Ayas, 2014, s. 124). Gönül Paçacı, Mustafa Kemal'in bu konuşmasının spontane bir konuşma olmaktan ziyade musiki inkılâbının bir parçası olduğunu iddia eder (Paçacı, 1998, s. 31'den akt. Ayas, 2014, s. 124). Tekke ve zaviyelerin kapatılması aynı zamanda geleneksel müziğin eğitim ve icra makamlarından birinin de kapatılması anlamına gelmiştir. Yine aynı şekilde Dâr'ülelhan'da geleneksel Türk müziği eğitimine tamamen son verilmesi geleneksel müziğin hayat alanını sınırlandırmıştır (Ayas, 2014, s. 123). Mustafa Kemal'in Sarayburnu'ndaki konuşması da musiki inkılâbının Cumhuriyet'in kültürel programının bir parçası olarak hayata geçirildiğini göstermektedir.

1930'lara gelindiğinde Halk müziğine yönelik derleme ve yeniden besteleme süreçleri kurumsal bir kimlik kazandı. Kasım 1934'te müziğin “yüz ağartacak ölçü”lere yaklaşması için “ulusal, ince duyguları anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak ve onları (...) son musiki kurallarına göre işlemek” üzere çalışmalar yürütüldü (Oransay, 1985'ten akt. Balkılıç, 2015, s. 70). Müzik eğitimi veren okulların ve kurumların yeniden yapılandırılması, “kulak terbiyesi” için radyolarda ve plaklarda alaturka müziğin yasaklanması, müzik eğitiminin ailede verilmeye başlanması gibi konular kurulan komisyonlarca görüşüldü ve raporlaştırıldı. Bunun üzerine 1934 yılında radyolarda alaturka müzik yayını yapılması yasaklandı. Radyolarda “alaturka musikinın tamamen kaldırılması” ve “yalnız garb teknikleriyle bestelenmiş, motifleri milli musiki parça”larının “garp tekniğine vakıf sanatlarlar tarafından” çalınması kararlaştırıldı (Oransay, 1985'ten akt. Balkılıç, 2015, s. 73).

Dönemin müzik alanına yönelik politikalar değerlendirildiğinde iki tema karşımıza çıkmaktadır: Bunlardan ilki Osmanlı müziği, Şark müziği, alaturka müzik olarak adlandırılan müzik türünden ve dolayısıyla onun imlediği kültür dairesinden kopuşun tesis edilmeye çalışılması. İkincisi ise halk müziği eserlerinin derlenmesi ve Batı müziği teknikleriyle bestelenmesine yönelik girişimlerde bulunulması. Müzik alanının yeniden biçimlendirilmesine yönelik sözü edilen tüm bu faaliyetler, devletin politik tercihleriyle doğrudan ilişkilidir.

2.4.2. Türk Tarih Tezi ve Halkevleri

Modern ulus devlet tasavvurunu hayata geçirmek ve modern bir ulusal kimlik inşa etmek için kültür kurumlarına ihtiyaç duyulduğundan 1931 yılında Türk Dil Kurumu, 1932 yılında da Türk Tarih Kurumu kuruldu. Özellikle Türk Tarih Kurumu resmi tarih anlatısının üretilmesinde önemli bir işleve sahipti. Güneş Dil Teorisi ile desteklenen Türk Tarih Tezi, Türklerin tarihsel ve coğrafi kökenini ortaya koymaya çalışıyordu. Bu noktada Afet İnan, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in fikirleri, resmi tarih anlatısının oluşmasında merkezi bir yer tutuyordu. (Ersanlı, 2006, s. 109)

1930 yılı sonlarında Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yayına hazırlanan ve Türk Tarih Tezi'nin nüvesi olarak kabul edilen *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eser Türklerin Orta Asya'dan geldiğini iddia ediyordu. Eser, Türklerin göç ettikleri yerlerin gelişmesindeki önemli katkılarına dikkat çekerken diğer yandan

da dünyanın uygarlaşmasında ne denli etkili olduklarını anlatır. Türklerin tarihini neredeyse tarih öncesi döneme kadar araştıran bu kapsamlı çalışma, Osmanlı geçmişine oldukça sınırlı yer verir. Ayrıca kitapta Türk kimliğinin yüzyıllar boyunca korunduğunun ileri sürülmesi ve Türklük ile Müslümanlığın birbirinden ayrılmazlığının savunulması da dikkat çekicidir (Copeaux, 2006, s. 61).

Copeaux'ya göre Türk Tarih Tezi'nin üç ana amacı vardı. Birincisi, bu tezle, Türklerin tarihi Osmanlı dışı bir geçmişe dayandırılıyordu. İkincisi, 19. yüzyılda Avrupa'da üretilen barbarlık, kültürel yoksunluk söylemleri bertaraf edilerek Türkler, uygar dünyanın bir parçası olarak tarif edilmenin ötesinde kurucu bir yerde konumlandırılıyordu. Nihayet üçüncü olarak bu tez, bir tarih anlatısı çerçevesinde toplumu bir kimlik çevresinde birleştirerek bu yolla bir ulus meydana getiriyordu (Copeaux, 2006, s. 62-68).

Lise ve orta öğretim tarih dersi müfredatına hızlıca eklenen bu tezin daha geniş kitlelere duyurulmasında Türk Ocakları'nın yeniden örgütlenmesiyle meydana getirilen Halkevleri önemli bir rol oynamıştır. Hızlı bir biçimde ülkeye yayılan Halkevleri'nin Türk Ocakları'ndan farkı "Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıyla yetinmeyip bu görevi modernleştirme bir kültür programıyla bir arada ele almasıdır." (Batuman, 2019, s. 25)

"Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini" yapmak üzere kurulan Halkevleri, kültürel dönüşümün tabana yayılmasında, geniş kitlelerin yeni fikirlerle, yeni türde bir yaşamla ve yeni kültürel pratiklerle tanışmasında etkili olur (Kara, 2006'dan akt Başbuğ, 2013, s. 45). Halkevleri dergicilik faaliyetleriyle, kurs programlarıyla ve düzenledikleri etkinliklerle yeni bir kamusal alan yaratır. Tiyatro, dans, müzik gibi faaliyetlerle yeni bir boş zaman değerlendirme alanının ortaya çıkması sağlanır ve modernite, Halkevleri aracılığıyla Anadolu'ya taşınır (Başbuğ, 2013, s. 45-47). Halkevleri, Ankara'da ise yerel halkla Yenişehir'de yaşayan yeni Ankaralılar'ın bir araya geldiği, bir anlamda kaynaştığı (en azından karşılaşma etkileşime girdiği) yer olarak kentsel birlikteliği sağlayan bir mekân olarak konumlanır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından kurulan ulus temelli Türkiye Cumhuriyeti, Türkleri medeniyetin ve tarihin önemli bir parçası olarak konumlandırmak istiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu dönemini bir sapma olarak değerlendiriyor, bu süreçte kaybedilen zamanın hızlı biçimde telafi edilmesi için kültürel, siyasal ve toplumsal alanlarda inkılaplar gerçekleştiriliyordu. Modern dünyanın bir parçası olan, Batılı eğlenme biçimlerini benimsemiş, Batı müziği dinleyen, görünüşüyle, düşünme biçimleriyle Batılı olan, kitle haline gelmiş bir halk inşa edilmek isteniyordu. Dönemin kültür politikaları, Batı ile aradaki zamansal farkı kapatabilmek, Batı'ya yetişebilmek kaygısı taşıyordu. Milli duyguları gelişmiş modern toplum tasavvurunu hayata geçirebilmek, kültür hayatını dönüştürebilmek için tarih anlatısı, Halkevleri gibi araçlar kullanılıyordu. 1920'ler ve 1930'lar boyunca süren modern-milli toplum meydana getirme arzusu, Osmanlı ile kopuşa ihtiyaç duyuyordu. Başkentini Ankara olarak ilan edilmesi bu kopuşun ilk adımlarından biriydi.



3. ANKARA’NIN BAŞKENT İLAN EDİLMESİ

Dağılan imparatorluğun ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ulus temelli bir devlettir. Bir parçalanmanın ardından kurulan devlet bir misyon olarak, ulus bilinci yaratmayı ve ulus inşası gerçekleştirmeyi benimsedi. Bu bağlamda mekânsal düzenlemeler söz konusu ulusal birlik sağlama faaliyetlerinde merkezi bir yer tuttu. İlhan Tekeli, Cumhuriyet’in mekânsal düzenleme stratejilerini iki eksenle değerlendirir. Tekeli’ye göre, bu stratejilerden ilki toprakların ulus devlet mekanına, vatan toprağına dönüştürülmesidir. Bu ideal, Cumhuriyet’in milliyetçi perspektifiyle doğrudan ilişkilidir. İkinci strateji ise kentlerin planlama faaliyetleri yoluyla “modernitenin yeri”ne dönüştürülmesidir. Bu ise modern ulus devlet tahayyülüne sıkıca bağlıdır (Tekeli, 2009, s. 111). İstanbul’un terkedilmesi ve Ankara’nın başkent ilan edilmesi söz konusu mekânsal stratejilerin önemli bir ögesidir.

İstanbul çok kültürlü, çok dinli, çok dilli yapısıyla kozmopolit bir şehir olarak uzun bir geçmişe sahipti. Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmış bu şehrin modernleşme süreci de doğal olarak Ankara’dan farklı olmuştur. İstanbul, 1908 yılında Hürriyet’in ilanından sonra ilk büyük değişikliği yaşamıştır. İstanbul’a İttihat ve Terakki Cemiyeti siyaseten egemen olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi, rejim değişikliğine gitmiş ve padişah değişmiştir.

1.Dünya Savaşı’nın ardından işgale uğrayan İstanbul, dört yıl boyunca işgal altında kalmıştır. İstanbul’un işgal edilmiş olması yönetim merkezinin Anadolu’da olmasının daha uygun olacağını gösteriyordu. İstanbul aynı zamanda hilafetin başkentiydi (Cantek, 2003, s. 39). Mustafa Kemal’in, Kurtuluş Savaşı’nı yürütmek için Ankara’yı merkez seçmesinin yanı sıra, 1920 yılında Meclis-i Mebusan’ın işgal kuvvetleri tarafından basılması üzerine Meclis Ankara’ya taşınmış ve Ankara resmi olarak olmasa da fiili olarak başkent olmuştur. Padişah’ın hâlâ İstanbul’da olması İstanbul’un saltanatın merkezi olarak kalmasını sağlamışsa da, 1922 yılında saltanatın kaldırılmasının ardından şehir bu özelliğini yitirmişti (Kaynar, 2012, s. 34-35).

İstanbul’un işgalden kurtuluşunun ardından Meclis’in ve hükümetin Ankara’da bulunması ikili bir yapıya yol açıyordu. Milli Mücadele’nin ertesinde gazetelerde sık sık İstanbul-Ankara karşılaştırmaları yayınlanıyordu. 1923 yılının mart ayından

itibaren gazetelerde başkentin İstanbul'da mı yoksa Ankara'da mı olması gerektiğine dair değerlendirmeler kaleme alınıyordu. Askeri zaferin kazanılmasıyla İstanbul basınında siyasal yönetimin nasıl şekilleneceği, hangi siyasal organizasyonun benimseneceği gibi sorular gündeme geliyordu. Bunlarla ilişkili olarak Ankara'nın idari ve siyasi konumu tartışmaya açılmıştı. İstanbul'da yayınlanan altı gazete büyük ölçüde ülkedeki kamuoyunu oluşturuyordu. Bu gazetelerin politik duruşları Ankara-İstanbul tartışmalarındaki pozisyonlarını da etkiliyordu. Ankara yönetimine yönelik eleştirel sesler Tanin, Tevhid-i Efkâr ve Vatan Gazeteleri'nden yükselirken Akşam, İkdâm ve İleri Gazeteleri Ankara'ya yakın bir pozisyonda yer alıyorlardı. (Kartal, 2013, s. ??). Örneğin Tanin Gazetesi yazarı Hüseyin Cahit, merkez hükümetin Milli Mücadele'yi sürdürmek için İstanbul dışında bir yerde olmasının gerekli olduğu değerlendirmesini yapmakla birlikte, saltanatın kaldırılmasının (ve barışın tesis edilmesinin) ardından merkez hükümetin İstanbul'da olmasında bir sakınca olmadığını ileri sürmüştü. Hüseyin Cahit'e göre İstanbul, mevcut gelişmişlik düzeyiyle başkent olmak için Ankara'dan daha uygun bir seçenektir (Hüseyin Cahit'ten akt. Kartal, 2013, s. 79).

İstanbul payitaht olarak anılıyordu, oysa yeni devletin bir başkente ihtiyacı vardı. 13 Ekim 1923'de "dahili ve harici tereddütlere nihayet vermek" gerekliliği üzerine "Türk devletinin makam idaresi, Ankara şehridir" ifadesiyle Ankara resmi olarak başkent ilan edildi ve yönetimin merkezi oldu (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 378). Başkentin Ankara olarak belirlenmesi, Osmanlı geçmişi ile yeni Türkiye Cumhuriyeti arasında bir sınır çizgisi çekmek anlamına da geliyordu. Devlet rejiminin belirlenmesinin öncesinde başkentin tayin edilmesi, konunun ne denli önemli görüldüğüne işaret etmektedir.

İstanbul'un terkedilmiş olması, Tekeli'ye göre "yeni ya da gerçek bir çağdaşlaşma modelinin" aranmasıyla ilişkilidir. Ulus temelli bir modernleşme projesinin kendi koşullarıyla modernleşmiş kozmopolit İstanbul'da hayata geçirilemeyeceği düşüncesi, Anadolu'nun merkezinde yer alan, "yozlaştırıcı etkilerden uzak" Ankara'nın tercih edilmesinde belirleyici olmuştur (Tekeli, 2009, s. 111). Bu anlamda kentlerin planlanmasıyla ulus kimliğinin inşa edilmesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, devletin yönetim biçimi belirlenmişti. Ancak imparatorluktan ulus devlete ve cumhuriyete geçiş, farklı

aktörlerin iktidar mücadelelerine tanıklık edilen bir süreç oldu (Kartal, 2013, s. 76). Halifenin İstanbul'da bulunması, şehri hilafetin merkezi olarak konumlandırdığından, 1924 yılında hilafet kaldırıldı ve böylece İstanbul'un sembolik anlamı değişti.

Ankara, demiryolu ulaşımına elverişli olması ve pek çok şehre yakınlığıyla da yönetim merkezi olmak için uygun bulunmuştu. Temsil Heyeti'nin Ankara'da bulunması, Meclis'in Ankara'da toplanması şehrin Kurtuluş Savaşı yıllarında bir başkent işlevi görmesini sağlamıştı. Şehrin başkent olarak tercih edilmesinde güvenlik ve Anadolu'ya erişim kolaylığının yanında, Ankara'nın Kurtuluş Savaşı'nda verdiği destekle yeni rejimin kurulmasında gereken toplumsal tabana sahip olduğunu göstermesi etkili olmuştur. Bunun yanında, İstanbul'daki siyasal ve toplumsal çevrelere karşı duyulan güvensizlik de başkent Ankara olarak belirlenmesinde rol oynamıştır. (Dinçer, 2001, s. 236).

3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Ankara'nın Durumu ve Sembolik Değeri

1916 ve 1917 yıllarında Ankara'da Hıristiyan-Ermeni mahallesinde çıkan büyük yangın, şehirdeki nüfus ve kültür yapısının değişmesine yol açmıştır. Refik Halit'in anlatımıyla Ankara'nın 20. yüzyılın başında geçirdiği bu büyük yangınlar “uygarlığa, bayındırlığa dair görünümleri” bir gecede silip süpürmüştür (Çankaya, 2014, s. 62). İmparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinin aynı zamanda bir “etnik temizlik” süreci olduğu hatırlanırsa, yangınlar, “öteki”nin varlığını, geçmişini ve tarihi mirasını ortadan kaldırmaya yönelik birer “imha” yöntemi olarak kullanılmışlardır. (Aydın, 2015, s. 15).

Devlet, fiziksel sınırları belirlediği gibi yurttaşların kimlikleri için de sınır çizmektedir. Devletin ulus tasavvuruna uymayan, farklı etnik, dini aidiyetleri bulunan topluluklar yangınlar, sürgünler gibi yöntemlerle ya yerlerinden edilmişlerdir ya da sahip oldukları aidiyetler ulus kimliği potasında eritmeye çalışılmıştır. Türkiye'de de 1915-1922 yılları arasında yangın çıkararak yerinden etmek, imha etmek sıkça başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Bu yangınlar arasında en bilineni 1922 yılında İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından özellikle Ermeni ve Rum mahallelerinde çıkarılan yangındır. Bir yandan Ermeni ve Rum'lar yaşadıkları yerleri terk etmeye mecbur bırakılırken, diğer yandan da sistematik yangınlarla “kimliği ve kültürü taşıyan, kolektif hafızayı canlı tutan, grubun kendisini yeniden üretmesini ve

sürekliğini temin eden maddi zemin (maddi kültür) ve geçim/üretim araçları” geri dönmelerini imkânsızlaştıracak biçimde ortadan kaldırılmıştır, Bu anlamda yangınların “mekânsal” ve “etnik” temizlik fiillerinin hayata geçirilmesinde stratejik rolü bulunmaktadır (Aydın, 2015, s. 20-23). 1916 ve 1917 yıllarında Ankara’da büyük ölçüde Ermeni nüfusun yaşadığı mahalleler, ibadethaneler ve ticarethaneler çika(rı)lan yangınlarla yok edilmiştir. Milletvekili seçilmesinin ardından Ankara’ya gelen Falih Rıfki Atay, yangın sonrası şehirdeki cansızlığı “Ermeniler ve Rumlarla beraber hayat ve umran denecek ne varsa hepsi sökülüp gitmişti” sözleriyle tarif eder (Atay, 1980, s. 351). Cumhuriyet’in ilanına kadar boş kalan bu alan Cumhuriyet ile beraber yeni yapılaşmaların ve apartmanların mekânı haline gelmiştir

Milli Mücadele yıllarından itibaren Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Refik Halit Karay gibi yazarlar Ankara’ya gitmeye başlamışlardı. İstanbul’un işgal edilmesi ve Meclis’in İngiliz askerlerce müdahaleye uğraması, ulusal kurtuluş mücadelesinin İstanbul dışında bir yerden yürütülmesini gerekli kılıyordu. Anadolu’nun İstanbul’dan daha güvenli olduğu düşünülüyordu. Ayrıca milli bilincin güçlendirilmesi ve kamuoyu oluşturulması önemli bir mesele olarak gündemdedi. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Ankara demiryolu imkânı, ulaşım kolaylığı, güvenli bir şehir olması gibi sebeplerle Milli Mücadele’nin merkezi olmuştu. Ankara, Halide Edip Adıvar’ın Milli Mücadele anılarını anlattığı *Türk’ün Ateşle İmtihanı* isimli otobiyografik eserinde “Milli Hareket’in Kabe’si” olarak tarif edeceği kadar önemli ve kutsal bir şehirdi (Çankaya, 2014, s. 63).

Başkent oluşunu takip eden yıllarda Ankara’da şehre yeni gelenlerin dikkatini ilk çeken şeyler sokaklardaki çöp yığınları, dilencilik yapan yoksul çocuklar, mandaların çektiği kağnılarla çamurlu sokaklardan geçmeye çalışan köylüler ve aydınlatmanın yetersiz olması sebebiyle ceplerde taşınan el fenerleriydi. Pek çok evde su bulunmadığından kuyu suyu veya mahallelerde bulunan çeşmeler aracılığıyla su temin ediliyordu. İpek Çalışlar, bu haliyle Ankara’yı “Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’ndeki Ortaçağ kentlerini andıran” bir yere benzettir (Çalışlar, 2006, s. 131-132). Ankara başkent ilan edilmişti ancak şehir, fiziksel şartları ve görünüşü itibarıyla bu duruma hazır değildi. Falih Rıfki Atay Ankara’nın o yıllardaki durumunu cesaret kırıcı buluyordu (Atay, 1980, s. 352). Ankara şehre gelenlerin cesaretini kırıyor olsa da Mustafa Kemal, burada yeni bir devletin filizleneceğine dair güçlü bir inanca

sahipti. Mustafa Kemal, Ankara'nın kendisine "bir boşluk, bir çöl hissi verdiğini" söyleyen Yunus Nadi'ye çölden hayat çıkarmanın bir gereklilik olduğunu, çölde saklı bulunan kuvvetli bir hayatın var olduğunu söyleyerek, bu hayatın kaynağının Türk milleti olduğunu ifade etmişti (Abalıoğlu, 1955, s. 97'den akt. Ahıska, 2005, s. 28-29). Mustafa Kemal çölden hayat çıkarmanın, Ankara'yı baştan aşağı inşa etmenin esas zevkli kısmı olduğunu vurguluyordu. Başkent inşaa edilmesi aynı zamanda milletin var edilmesi anlamına geliyordu. Bu sebeple Ankara, bir başkent olarak inşa edilmenin ötesinde modern bir ulus-devletin ve yurttaşlarının yaratılmak istendiği yer olarak sembolik bir anlam taşıyordu.

Şehirde, Ankara'ya gelen mebusları, yeni rejimle bağlantı kurmak isteyen heyetleri, Türkiye Millet Meclisi'ni tanıyan ülkelerin büyükelçiliklerini ve temsilcilerini barındıracak yeterli sayıda konut bulunmuyordu. Altyapı hizmetlerinin yetersiz oluşu, 1925 yılına kadar kentte elektrik bulunmayışı ve içme suyunun çeşmelerden temin edilmesi gibi sorunlar başkentteki gündelik yaşamı olumsuz etkilediği kadar, diplomatik ilişkilerin kurulmasında da sorunlara yol açıyordu. Kentteki yetersiz altyapı ve barınma sorunu, ülke elçiliklerinin sayısının başlangıçta dört ülkeyle sınırlı kalmasına sebep olmuştu (Duru, 2012, s. 175-176).

Başkent in İstanbul'dan Ankara'ya taşınması uluslararası çevrelerde de olumlu karşılanmamış, İngiltere 1. Dünya Savaşı'ndaki müttefiklerini büyükelçi seviyesindeki diplomatları "Anadolu'nun ortasındaki bir dağ köyünde yaşamaya mahkum etme[meleri]" konusunda ikna etmişti. Ancak Türkiye'nin diplomatik merkezini İstanbul'da bırakması, yeni başkent in statüsünden taviz verilmesi anlamına geliyordu. Türkiye bu dışlamanın olumsuz etkilerini azaltabilmek amacıyla Almanya ve Sovyet Rusya ile çeşitli alanlarda iş birlikleri gerçekleştirerek, iki ülkenin büyükelçiliklerini Ankara'ya taşımalarını sağladı. Bu süreçte Sovyet Rusya ve Almanya, eğitim süreçleri ve Ankara'daki imar faaliyetleri konusunda Türkiye ile ortak çalışmalar yaparak Türkiye'nin modernleşme süreçlerine katkıda bulundular. Bu katkılar, farklı sebeplerle uluslararası camiada itibar kaybetmiş iki ülkenin prestijlerini yeniden kazanabilmelerinin önünü açtığı gibi, başlangıçta diplomatlarını Ankara'ya göndermek istemeyen ülkelerin yeni başkentte görkemli elçilik binaları yaptırarak birbirleriyle adeta gösteriş yarışına girmelerine sebep oldu (Kezer, 2012, s. 261-262).

Yaşanan olumsuzluklara rağmen Ankara, ülkenin kalbi olarak anılıyordu. Başkent, bir umudu ve yeni başlangıcın heyecanını temsil ediyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara* romanında İstanbul'da bulunanların Ankara'ya heyecanlanarak, bir parça da imrenerek baktıklarını şu sözlerle aktarır: “Bazı milliyetçi gazeteler, “Türk milletinin kalbi Ankara'da çarpıyor” demekle çok doğru bir vakıyı ifade etmiş oluyorlardı. İstanbul'dan Ankara'ya gidenin ehemmiyeti o kadar artıyor, o kadar artıyordu ki, adeta kutsallaşıyordu.” (Karaosmanoğlu, 2017, s. 18). Diğer yanda İstanbul'dan Ankara'ya yerleşenler, İstanbul'a karşı duydukları özlemi dindirmek için kısa süreli İstanbul seyahatleri yapıyorlardı. Falih Rıfkı Atay'ın anlattığına göre, İstanbul kaçamakları yapanlar başkente döndükten sonra Mustafa Kemal'e Ankara ile İstanbul'u karşılaştıran “Fakat paşam, şu gurup yok mu, işte onu İstanbul'da bulamazsınız” gibi sözler söyleyerek vicdan azaplarını azaltmaya çalışıyorlardı (Ulus, Mayıs, 1949'dan akt. Cantek, 2003, s. 89).

Milli Mücadele yıllarından Cumhuriyet'in ilk on yılına kadar, şehre gelenlerin konaklaması için yeterli sayıda konut/otel/pansiyon bulunmuyordu. 1888 yılında inşa edilen ve bulunduğu meydana adını veren Taşhan, 1892 yılında Ankara'ya demiryolunun gelmesiyle mekânsal olarak önem kazanmıştı. İki katlı bir yapı olarak imar edilen Taşhan binasının alt katında dükkânlar, çayhaneler ve lokantalar bulunurken, üst katı zaman içinde bir konaklama yeri olarak kullanılmaya başlandı (Araz, 1993, s. 138). 1920 yılında Meclis'in açılmasının ardından şehre gelen milletvekilleri, şehirde konaklayacak başka bir otel bulunmadığından Taşhan'daki odaları paylaşıyorlardı. Bu yıllarda Taşhan'dan ayrılıp gayrimüslim bir ev sahibinin yanında bir oda kiralamak “Ankara'da bunun fevkinde bir ikbal hatırdan geçmez” sözleriyle tarif edilecek kadar önemli bir hadiseydi (Karaosmanoğlu, 2017, s. 19-20). Şehre gelenler için daha uygun fiyatlı alternatifler olarak pansiyonlar da bulunmaktaydı. Pansiyonlarda mutfak, banyo gibi alanların ortak kullanımı oldukça yaygındı. Barınacak yerlerin sayısı az olduğundan kente dışarıdan gelenler söz konusu yıllarda tanımadıkları insanlarla birlikte yaşamak durumunda kalıyordu. Otel ve pansiyonlar dışında, evlerin odalarını kiralarak barınma sorununa geçici çözümler bulunuyordu.

3.2 Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'nın Modern Bir Şehir Olarak Planlanması (1924-1938)

Başkent Ankara, Cumhuriyet Türkiyesinde şehir planlamacılığının ve modern mimari yaklaşımın ülkeye yerleştirilmesinde ilk denemelerin yapıldığı yer olmuştur. Diğer yandan Batılı yaşam tarzının, Anadolu'ya taşınmasında önemli rol oynamıştır. Ankara'yı çağdaş bir başkent olarak imar etme tecrübesinin ülkedeki diğer kentlere de model olması ve başkentteki yapılaşmanın diğer şehirlere yayılması beklenmiştir (Duru, 2012, s. 174).

1930'lardaki şehir planlama faaliyetleri temel olarak milli iktisatın oluşturulması, kır-kent bütünleşmesinin sağlanması, bölgeler arası farklılıkların ortadan kaldırılarak yeni gelişme bölgelerinin yaratılması, sanayileşmenin tesis edilmesi, merkezi planlama yoluyla kalkınma hedeflerinin ve belediye örgütlenmelerinin hayata geçirilmesi, kamulaştırılan toprakların planlı biçimde yapılandırılması, kent mekânında kamusal mekânların yaratılması ve Cumhuriyet kurumları ile mekânlarının oluşturulması hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Keskinok, 2006, s. 25-27).

Türkiye'deki ilk modern kent planlamacılığına konu olan şehir Ankara'dır. Şehrin başkent ilan edilmesinin ardından Ankara, Cumhuriyet'in yeni değerlerini, kurumlarını ve sembollerini ülkeye yayma ve aktarma görevi üstlenmiş oluyordu (Keleş & Duru, 2008, s. 28). Ankara'nın planlanması için açılan yarışmalarla şehrin planlı büyümesi ve modern bir şehir olarak imar edilmesi hedefleniyordu. Başkent modern bir şehir olması için yapılacak düzenleme ve geliştirme faaliyetleri uzun yıllar önemli bir gündem maddesi oldu.

Ankara'nın imarına yönelik ilk teşebbüs Cumhuriyet'in ilanından dört ay sonra çıkarılan 417 sayılı kanunla Ankara Şehremaneti'nin kurulmasıdır (Keleş & Duru, 2008, s. 28). 1924-1930 yılları arasında hizmet veren Ankara Şehremaneti, İstanbul'daki yerel yönetim modelini Ankara'ya taşımıştır. Şehremaneti ilk olarak bataklıkların kurutulması ve yaklaşık 300 hektarlık alanın kamulaştırılması için çalışmalar yapmış ve bu konularda kısmen başarılı olmuştur. Şehremaneti ayrıca inşaat malzemesi imalathaneleri kurarak yapı maliyetlerini düşürmeyi, dar gelirli için konut üretmeyi ve şehrin alt yapı sorunlarını çözmeyi hedeflemiş, ancak bu konularda başarılı olamamıştır. Şehremaneti tüm çabalara karşın elektrik, su, hava gazı

ve kanalizasyon hizmetlerini şehre getirmeyi başaramamıştır. Elektrik ağının bir kısmını kurmada başarılı olursa da Ankara, bir Alman firması aracılığıyla elektrik ve havagazına 1925 yılında kavuşmuştur. Şehrin tam anlamıyla suya kavuşması ise Bayındırlık Bakanlığı'nın girişimleriyle ancak 1930 yılında mümkün olmuştur (Tankut, 1988, s. 98).

Modern kent planlamacılığı ve tasarım ilkeleri, ulus-devletleşme süreciyle “Modernite Projesi'nin önemli bir aksamıymışçasına” örtüşüyordu (Sargın, 2017, s. 84). Modern planlama ilkeleri kent planlamacılığında şehri bölümlendiriyor, sembolik anlamlar içerecek biçimde biçimlendiriyordu. Bunun öncü uygulama alanlarından biri 1912'de yapılaşması için çalışmalara başlanan ve 1927 yılında başkent ilan edilen Canberra'dır. Sydney'in terk edilip şehrin politik bir merkez olarak inşa edilmesi “benzeri olmayan bir kent” kurma arzusu ve uluslaşma süreciyle iç içe geçmiştir. Benzer bir uygulamanın örneğini Ankara'da da görmek mümkündür. Şehrin modern ulus-devlet için bir başkent olarak tasarlanması için Avrupa'dan mimar ve mühendisler davet edilmiş, kentin projelendirilmesinin ve imarının modern mimarlık ilkelerine bağlı uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesi arzu edilmiştir (Sargın, 2017, s. 85).

Geçmişle bağlarını koparmak isteyen yeni rejimin kurucu kadroları Cumhuriyet'in ilanından önce çölden hayat çıkarma, ulusu var etme arzusuyla ülkenin demiryolları ulaşımına en uygun, güvenli ve en önemlisi İslam-Osmanlı mirasından İstanbul kadar etkilenmemiş topraklarını başkent ilan etmişlerdi. Ankara'nın modern bir başkent olarak inşa edilme süreci, ulusal gazetelerde ve Türkiye'nin modern yüzünü dış dünyaya anlatmak için kurulan *La Turquie Kemaliste* gibi gazetelerde yer alıyordu. Böylece başkentin -fiziksel anlamda- imar edilme sürecinin, fotoğraflar ve haberler yoluyla zihinlerde kurulması sağlanıyordu (Kezer, 1996, s. 130-134).

Çağatay Keskinok, kentin planlanmasına yönelik faaliyetlerin “yurttaşın çağdaş bir yaşam biçimiyle şekillenen bir çevrede, kamusal mekânların yaratılması ve geliştirilmesine yönelik” olduğuna dikkat çeker. Kentin planlanması ve kamusal mekânların yaratılması yoluyla çağdaş bir başkent yaratılırken aynı zamanda çağdaş yurttaşlar da yaratılacaktır. Bunun için de siyasi bir simge olan başkentin planlanmasında “yeni rejimin, yönetim ve yeni yaşam biçiminin zorunlu kıldığı mekânların yaratılması”na öncelik verilmiştir (Keskinok, 2006, s. 42).

Ankara'nın modern bir başkent olarak inşa edilmesi için modern kent planlama ilkelerinden faydalanılmıştır. Aşağıda Ankara'daki imar faaliyetleri değerlendirilmiştir.

3.3 Başkenti Planlayanlar: Lörcher ve Jansen

Kamusal mekânların kurgulanması ve düzenlenmesi, gündelik hayatı da etkiler. Şehir plancısı Ali Cengizkan Ankara'da kent mekânlarının oluşturulmasının, Cumhuriyet yönetiminin yeni bir dönem başlatma arzusuyla ilişkili olduğunu, ancak bu etkinliğin yalnızca kurucu ideolojinin faaliyeti olarak düşünülmemesi gerektiğini söyler. Cengizkan'a göre kentin çehresinin değişmesinde farklı aktörlerin eylemlilikleri etkili olmuştur. Sözelimi Ankara'nın ilk kent planı olan Lörcher Planı, Ankara'nın bir başkent olarak inşa edilmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Bunun yanında Osmanlı'nın son döneminde kamusal alanın biçimlendirilişiyle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başkent Ankara'nın modern bir kent olarak planlanması arasında bir süreklilik ilişkisi bulunsa da, -mekânı biçimlendirme yoluyla şehrin sakinlerine şekil verme arzusu- bu faaliyetleri hayata geçirenler ve şehrin öznelere hem birbirinden farklıdır hem de bir çeşitlilik söz konusudur (Cengizkan, 2017, s. 218).

Falih Rıfki Atay'ın *Çankaya*'da belirttiği gibi, Ankara Cumhuriyet'in ilk yıllarında "İstanbul surları dışındaki bütün Türkiye'nin sembolü" olarak görülmekteydi (Atay, 1980, s. 351). Bu sebeple kentin imarına özel bir önem gösterilmiş ve konu bir devlet meselesi olarak ele alınmıştır. Yeni başkent düzenlenmesi için 1924 yılından itibaren çalışmalar yapılmaya başlanmış ve başkentteki inşa faaliyetleri uzun yıllar sürmüştür. 1923 yılında kentte yapılaşma faaliyetleri başlamış olsa da ulaşılabilen en erken tarihli veriler 1926 yılına aittir. Bu verilere göre, 1926 yılında Ankara'da 405 konut yapılmıştır (Tankut, 1988, s. 93). Yeni konutlar Yenışehir bölgesinde inşa edilmiştir. Buna paralel olarak Cebeci'de de plansız bir biçimde konutlar bitivermiş, Ankara'nın ilk gecekondulu mahallesi 1927 yılında Atif Bey ismiyle doğmuştur. Belediye, bu izinsiz yapılaşmayı yıkmak istese de buna muvaffak olamamıştır (Şenyapılı, 2016, s.).

Kentin düzenlenmesi ve genişletilmesi için ilk olarak 1923 yılının sonunda Ankara Belediye Başkanı Mehmet Ali Bey, Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'nden bir keşif yapmalarını istemiştir. 1924 yılında Eski Şehir, 1925 yılında da Yeni Şehir için Dr. Carl Christoph Lörcher Ankara'nın ilk kent planını hazırlamıştır. Bu ilk plan

modern kent tasarımı yaklaşımının ve modern mimarlığa dair ilkelerin başkente girişini temsil eder (Cengizkan, 2017, s. 218).

Lörcher modern kent planlama ilkelerine paralel bir biçimde şehri konutlar, yönetim binaları, hastane, mezbaha, kent içi tarım arazileri, kültür ve eğlence alanları olmak üzere bölgelere ayırıyordu. Her bir bölge kendi içinde işlevlendiriliyor, aynı zamanda bu bölgeler birbirleriyle anlamlı ilişkiler kuracak biçimle bağlantılandırılıyordu. Meydanlar ve yeşil alanlar kentlilerin sağlıkları gözetilerek şehrin içinde konumlandırılıyor, dereler vb. su kaynakları da kentte kendilerine yer buluyordu.

17. yüzyıla dek Avrupa’da tıp alanında yapılan keşifler modern kent planlamacılığını etkiledi. Bedenin temizliğinin önem kazanması, bedenin hava ile temas etmesinin gerekli görülmeye başlanması ve kalbin toplardamarlar yoluyla topladığı kanı atardamarlarla vücuda pompaladığının keşfedilmesi, 18. yüzyıldan itibaren şehir plancısına ilham vermiştir. Şehirle insan bedeni arasında kurulan ilişki, kamu sağlığı uygulamalarıyla görünürlük kazanmıştır (Sennett, 2008, s. 230).

Derinin nefes almasının gerekliliğine dair çalışmalar, beden temizliğinin önem kazanması, kıyafetlerin hava alan kumaşlardan yapılması, sokakların temizlenmesi, lağımın ve su kanallarının yeniden yapılandırılması ve sokakların döşenmesinde kullanılan malzemelerin değişmesinde önemli rol oynamıştır. Kanın vücuttaki dolaşım hattının keşfedilmesiyle kentlerin planlanmasında dolaşım ve hareketlilik ilkeleri ön plana çıkmıştır. Kalp ve akciğerin vücuttaki işlevleri kent planlamacılığına taşınmıştır. Paris’te bu keşfin erken dönem izlerini görmek mümkündür. 18. yüzyıl Paris’inde kentin tam merkezinde yer alan 15. Louis Meydanı bir kent ormanı olarak tasarlanmıştır. Caddeler, sokaklar ve bulvarlar araçları ve insanları kent merkezine ulaştıracak biçimde düzenlenmiş, kimi yollara toplardamar işlevi yüklenirken kimileri atardamar gibi işlevlendirilmiştir (Sennett, 2008, s. 236-237). Ankara’nın ilk planı yukarıda sözü edilen modern kent planlama ilkeleriyle ilişkili biçimde oluşturulmuştur.

Lörcher, Ankara’yı düzenleyip genişletirken cadde isimlerini, meydanların konumlanışını, işçi mahallesiyle sanayi bölgesinin birbirine bağlanışını önemsiyor ve onları modern kent planlama ilkelerine göre kurguluyordu. Bu düzenlemelerin ana hatları belediye tarafından belirlenmiş olmakla birlikte, kurgu ve tasarım Lörcher’in

bakış açısını yansıtıyordu (Cengizkan, 2004, s. 44). Ancak şehrin nüfusunun tahmin edilenden çok daha hızlı artması, şehri planlı büyümeye yönelik faaliyetlerde aksamalara yol açmıştır.

Kentteki konut ve barınma sorununa bir çözüm olarak 1925 yılında belli bölgelerde kamulaştırma yapılarak memurlar için yüksek katlı olmayan bahçeli evler inşa edilmiştir. Daha sonra Yenişehir, Cebeci ve Ulus'ta yeni binaların yapımı teşvik edilmiş, bu binaların inşasında modern kentlerdeki gibi kentsel mekânların oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. Bahçeli ve tek katlı evler, büyük Batı şehirlerinin hepsinde bulunduğundan Ankara'da da bu tür evlere ayrılmış semtler olması önemli görülmüştür (Bilgen, 1985, s. 17-21). Ancak bir süre sonra Lörcher Planı'nda yer alan bahçeli ve iki katlı yapıların konut ihtiyacını karşılamada yeterli olmayacağına kanaat getirildiğinden, bu yapılardan büyük ölçüde vazgeçilmiştir. Lörcher Planı'nın tamamı hayata geçirilememiş ve planlar ve planlamacılar değişmiş olsa da, 1924-1929 yılları arasında Ankara'da yaşanan yapılaşmaya Lörcher planı damgasını vurmuştur (Duru, 2012, s. 180).

1927 yılında Ankara'da tarım dışında çalışan nüfusun yaklaşık yarısı Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'ya tayin edilen ve/veya şehre gelen askeri ve sivil bürokratlardan oluşmaktaydı. Bu durum, daha önce belirtildiği gibi, yoğun bir konut talebi yaratmış ve barınma sorunu şehirde çözüme kavuşturulması gereken sorunlar arasında yer almıştı (Nalbantoğlu, 1984, s. 258). Ankara başkent olduğunda eğitim ve kültür kurumları, Güzel Sanatlar Akademisi, konservatuar ve çeşitli müzik toplulukları İstanbul'da bulunmaktaydı. Ankara'da da İstanbul'daki gibi kültür kurumları açılması için Cumhuriyet'in ilk yıllarında yoğun çaba sarfedilmiştir. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi kurulmuş, konservatuar açılmış, tiyatro, opera, bale ve müzik gibi gösteri sanatlarının sergileneceği binalar inşa edilmiş, sinema salonları açılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet devrimlerine bağlı modern yurttaşların yetişeceği modern eğitim binalarının tasarlanması için Ernst Arnold Egli gibi yabancı mimarlar görevlendirilmiştir (Alpagut, 2010, s. 132).

1920'li yılların sonuna gelindiğinde şehirde altyapı sorunları çözüme ulaştırılamamış, konut ihtiyacı giderilememiş, plansız ve ruhsatsız yapılar önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. Şehirde birbirinden farklı türde pek çok konut biçimi -geleneksel yapıdaki avlulu evler, 4-5 katlı apartmanlardan oluşan yeni binalar, düzensiz

yapılaşmanın bir sonucu olarak gecekondular ve merkezde memur evleri olarak bilinen en fazla iki katlı bahçeli evler iç içe bulunuyordu. Tüm bu sorunların çözüme kavuşturulması için kapsamlı yeni bir kent planının hazırlanması gerekli görüldü. Söz konusu dönemde Almanya ile kurulan ilişkiler Ankara'nın planlanması sürecinde belirleyici oldu. Planın hazırlanması için Berlin şehir planı yarışmasında derece kazanmış üç Alman mimara 1928 yılında davet gönderildi. Mimarlar Lörcher tarafından 1924 ve 1925 yıllarında hazırlanmış rapor ve plan da verildi (Duru, 2012, s. 182-183).

Yarışmaya davet usulüyle katılan üç proje maliyet, Eski Şehir'in korunması, yolların ve yapı adalarının birbirlerine bağlanma şekilleri, şehrin bölgelere ayrılma biçimleri, kanalizasyon, su ve altyapı sorunlarının çözümü gibi konuların dâhil edildiği on beş farklı kritere göre incelendi. Neticede üç mimar arasından Hermann Jansen'in planı Ankara'nın gelişimi için uygun görüldü. Jansen Planı'nda şehir bölümlere ayrılmış, her bir bölüm kendi yapısına uygun bir şekilde işlevlendirilmişti. Sanayi bölgesinin yerleşiminde kentte etkili olan rüzgârlar göz önünde bulundurularak dumanların yerleşim bölgesinden uzakta kalmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmış, toplum sağlığı gözetilerek kent içinde yeşil alanlara ve parklara yer verilmişti. Kamu kurumları, memurlar için evler ve büyükelçilik binaları Çankaya'da yer alıyordu. Planda yapılaşma faaliyetlerinden önce yerleşimin bulunduğu Eski Şehir ve tarihi Ankara Kalesi'nin dokusunun korunmasına, Tarihi Kale'nin şehrin pek çok yerinden görülmesine özen gösterilmişti.⁶ Projeleri değerlendiren kurul tarafından Jansen'in hükümet binalarını "hükümet mefhumunun kuvvet ve vahdetine timsal olacak biçimde" yerleştirildiği değerlendirildiği yapılmıştır.⁷ Jansen'in şehri planlarken yapıların simgesel değerini de göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Bu anlamda şehrin planlanmasında hükümetin mekâna ve bu yolla ulusa biçim verme arzusu kadar Jansen'in kenti planlarken yaptığı mekânsal ve sembolik düzenlemeler de etkili olmuştur.

Ankara'da tren istasyonu kentin bir anlamda girişidir. Jansen kenti planlarken Ankara Kalesi'ni ve çevresindeki bölgeyi önemli bir tarihsel mekân olarak korumuştur. Kültürel ve kamusal binalar kenti tanımlayacak öğeler olarak yerleştirilmiştir. Tren

⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1929. Hermann Jansen'in Ankara ve kent planı hakkındaki görüşlerini paylaştığı yazısı.

⁷ "Ankaranın Planı", *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Mayıs 1929.

istasyonu ve çevresinde Gençlik Parkı, Meclis binası ve Ankara Palas'a yer verilmiştir. Hipodrom ve Opera Binası da bu hat üzerinde konumlandırılmıştır (Keskinok, 2006, s. 43-44).

Jansen Planı'nda şehir, yollar ve meydanlardan ziyade mahallelerden oluşmaktadır. Kent içinde bahçeli evler, kent dışında kamu sağlığını gözeten büyük ve yeşil alanlar geliştirmiştir. Eski ve Yeni Şehri birbirinden ayırıp bir ana bağlantı yoluyla birleştiren Jansen, şehrin dokusunu bu yolla bir ölçüde korumaktadır. Planda birbirinden farklı işlevleri olan bölgelerin (istasyon, endüstri, işçi mahallesi gibi) birbirine bağlanması sağlanmış, taşıt trafiği için tek bir ana yol belirlenmiş ve geri kalan yollar sessiz ve dar yollar olarak tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra şehir içinde yeşil alanlara ve parklara yer verilmiştir (Tankut, 1984, s. 307-309).

1928 yılında Jansen Planı onaylanarak uygulamaya koyuldu. Bu planın ekinde şehirdeki konut yapılaşması üzerinde de duruluyordu. Jansen, apartman türü konutların yaygınlaşmasına karşı olduğunu ifade etmiş ve bu yapıların üç katı aşmaması gerektiğini vurgulamıştı. Ayrıca tarif edilen türde konutların yer aldığı mahallelerin yapı kooperatifleri yoluyla gerçekleştirilebileceğini söylüyordu. Ancak Jansen'in konut alanındaki önerileri şehirde etkin olmadı. Bunun sebeplerinden biri şehrin yoğun göç almasıdır. *Ulus Gazetesi*'nin İstatistik Umum Müdürlüğü verilerine dayandırdığı bir habere göre, 1927-1935 yılları arasında Ankara'nın nüfusu %66 oranında artmış ve başkent Türkiye'nin en fazla göç alan şehri olmuştu.⁸ 1935 yılı verilerine göre Ankara'da 17,372 konut bulunmaktaydı. Bu konutların % 87'sinde su, %68'inde elektrik ve %93,5'inde hava gazı yoktu. Elektrik, su ve hava gazının üçünün de bulunduğu ev sayısıysa 1056 ile sınırlıydı (Kutay, 1939'dan akt. Tankut, 1984, s. 309).

Yoğun göçün yanı sıra, Yenişehir'de yapılan yeni evlerin fiyatlarının yüksek olması da eski Ankara evlerinin rağbet görmesine yol açtı. "Saraçoğlu apartmanları yapılanaya kadar" orta halli memurlar, eski Ankara evlerinde barınmaya devam etmek zorunda kaldılar (Duru, 2012, s. 70). Bu esnada şehirdeki gecekondulaşma hızlı biçimde artmış bulunuyordu. Kentteki plansız ve ruhsatsız yapılardan daha dikkat çekici olansa ruhsatlı yapılardaki estetik yoksunluğuydu. Ünlü mimar Hermann Jansen, dönemin

⁸ "Son Sekiz Yıllın Nüfus Hareketleri" *Ulus Gazetesi*, 5 İlkkanun 1935.

Ankara apartmanlarını mimari açıdan kötü Avrupa kopyaları olarak tarif etmiştir (Tankut, 1984, s. 305).

Şehirde gecekondular, apartmanlar, köşkler ve Osmanlı döneminden kalma geleneksel ahşap evler konut ve barınma amacıyla kullanılıyordu. Diğer yandan Lörcher Planı ve Jansen Planı'nda tarif edildiği üzere, 2-3 katı geçmeyecek aile konutlarının inşaatına devam ediliyordu. Memurların ve bürokratların barınma sorunlarını çözmek üzereyse kamu destekli toplu konutlar projelendirip hayata geçirildi. Birbirinden farklı mimari tarzlarda ve biçimlerde yapılan konutlar karmaşık bir yapılaşma izlenimi verse de, kamu binalarında mimari üslup birliği büyük ölçüde tesis edildi. 1924-1925 yılları arasında Büyük Millet Meclisi, Maliye ve Adliye Vekâleti, Posta-Telgraf Umum Müdüriyeti binaları gibi kamu kurumları yapıldı. Ayrıca Vakıf Oteli, Etnografya Müzesi gibi bazı binaların yapımına da bu yıllarda başlanmıştır (Alpagut, 2010, s. 128). Başkentteki kamu binalarında kabaca 1920 ile 1930 arasında Birinci Ulusal Mimarlık Akımı, 1930-1940 arası dönemdeyse Modern Mimarlık Akımı etkili olmuştur.

3.4 Mimarlık Akımları

3.4.1 Birinci Ulusal Mimarlık Akımı

Ulusal Mimarlık Akımı'nın yayılmasında dönemin önemli iki okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi ve Mühendis Mektebi'nde verilen eğitim etkili olmuştur. Bu okullarda yetişen mimar ve mühendisler, Ulusal Mimarlık Akımı uygulayıcıları olan öğretim görevlilerinden ders almışlardır. Aynı zamanda ders programları ve ders kitaplarında geçmiş mimarlık örneklerinin günün koşullarına uyarlanmış biçimlerini görmüşlerdir. Tüm bunlar, bu dönemde Ulusal Mimarlık Akımı'na bağlı bir kuşağın yetişmesini mümkün kılmıştır. Bu akımın öncülüğünü yapan mimarlar Kemalettin Bey ve Vedat Tek, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde kullanılmış kemerleri ve cepheleri yeni bir yorumla uygulamaya geçirmişlerdir. Yapılarda Klasik Osmanlı ve Mimar Sinan dönemi yapılarındaki mimari öğelerle ilişki kurmuşlar ve çini motiflerini yeniden düzenleyerek cephelere yerleştirmişlerdir. Vedat Tek Fransız ekolünde ve Mimar Kemaleddin Bey ise Alman ekollerinde yetimiştir. Bu iki mimar, sahip oldukları bilgileri ülkenin mevcut imkânları ve koşulları çerçevesinde değerlendirmeye çalışmışlardır (Sözen, 1996, s. 30-32).

Ulusal Mimarlık Akımı temsilcisi mimarlar, tam anlamıyla bir değişim önermek yerine, tarihsel süreçte elde edilen kaynakları ve bilgileri kullanmayı tercih etmişlerdir (Özkan, 1973, s. 47). 1930'a kadar etkisini gösteren 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nı temsil eden binalara Etnografya Müzesi (1925-1928), Ziraat Bankası (1926-1929), Türk Ocakları Genel Merkezi (1927-1930), İş Bankası Ankara Şubesi (1929) örnek gösterilebilir (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 403).



Şekil 3.1: Ziraat Bankası Binası (1925-1929), VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi

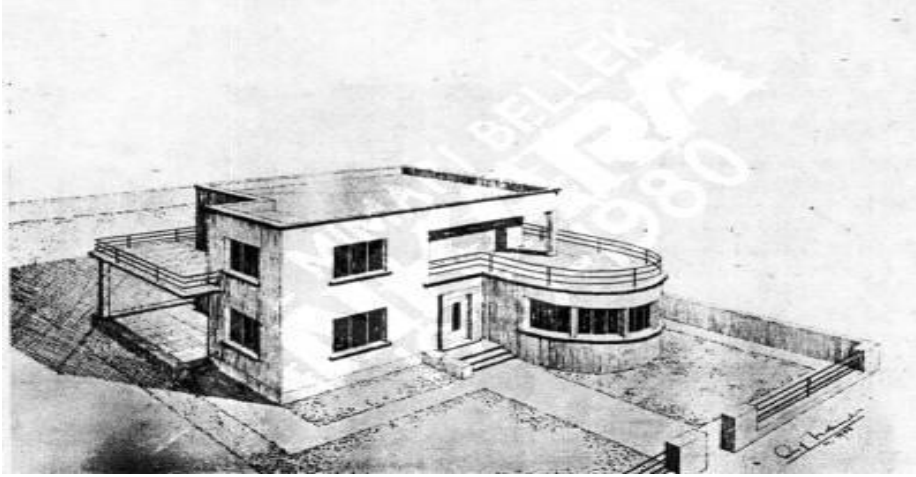
1930'lardaysa Ulusal Mimarlık Akımı'nın görünürlüğü azalmıştır. Aynı yıllarda yabancı mimarlar ve yurtdışında eğitim almış mimarlar tarafından modern mimarlık ilkelerine göre yeni yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Alman ve Avusturyalı mimarlar üniversitelerde ders vermiş, bu sayede modern mimari alanında bilgili ve çağdaş teknikleri uygulama becerisine sahip mimarların yetişmesi sağlanmıştır.

3.4.2 Yabancı Mimarlar ve Modern Hareket

1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda yapılan düzenleme ile sanayi tesislerinde çalışmak üzere yurtdışından teknik personellerin Türkiye'de çalışmasının önü açıldı. Bu sayede yabancı teknik personel, mimar, mühendis ve plancıların ilgili kurumlarda görevlendirilmesi sağlandı. Yurtdışından gelen uzmanlar bir yandan devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda altyapı çalışmalarının yürütülmesinden (fabrikaların kurulması, ulaşım ağının geliştirilmesi, demiryolu yapımı, medya ve iletişim olanaklarının genişletilmesi vb.), bir yandan da modern ilkeler doğrultusunda eğitim verilmesinden

sorumlu oldular. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için yabancı uzmanların bilgi ve becerilerinden yararlanmak, Batı'nın teknik imkânlarını Türkiye'ye taşımak "bir devlet politikası" olarak benimsendi (Alpagut, 2010, s. 129). Yeni mimari ilkelerin ve teknik imkânların ülkeye yabancı uzmanlar aracılığıyla transfer edilmesiyle, geçmişten öğeler barındıran, süslü ve pahalı yapılar yerine modern ve işlevsel binalar tercih edilmeye başlandı.

Bu süreçte üniversitelerdeki başarılı öğrenciler yükseköğrenimlerini devam ettirmeleri için özellikle Almanya'ya gönderildiler. 1930'lu yıllarda, klasik mimarlık akımının etkileri azalıyor ve Türk mimarisinde modern mimarlık akımının izlerini taşıyan binalar ortaya çıkıyordu. Bu dönemde yurt dışında eğitim almış az sayıdaki mimar ve 1927 yılında kendilerine Türkiye'de çalışma izni verilen mimarlar tarafından kübik mimari özelliklerine sahip yapılar inşa edilmeye başlandı (Aslanoğlu, 2010, s. 25).



Şekil 3.2: Doktor Celal B.'nin kübik mimari özellikleri taşıyan evi, 1932. (Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Sivil Mimari Bellek Ankara (1930-1980) Sergisi Koleksiyonu)

Ulusal Mimari'den modern mimariye geçişin arkasında ideolojik tercihler kadar ekonomik koşullar ve geleneksel sanatları icra edecek işgücünün savaşlarda kaybedilmiş olması da yatıyordu. Meclis binası, Bakanlık kompleksi, Devlet Konservatuvarı, Siyasal Bilimler Fakültesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi gibi ikonik binalar yabancı mimarlar tarafından tasarlandı. Yeni Mimari'nin ilk örnekleri olma özelliği taşıyan bu yapılar hem Alman modernizminin izlerini taşıyor, hem de Cumhuriyet Ankara'sının eskiyi arkada bırakma ihtiyacına cevap veriyordu. Sibel Bozdoğan Yeni Mimarlık olarak anılan bu akımın, söz konusu

yıllarda yazılmış makalelerde İnkılap Mimarisi olarak tanımlandığına dikkat çeker. Modern Hareket veya İnkılap Mimarisi olarak anılan bu akım Cumhuriyet modernleşmesiyle, kurucu iktidarla ilişkilendirilmiştir. Bu akımın yeni bir siyasal düzenle ya da ideolojiyle özdeşleştirilmesinin Türkiye'ye özgü bir durum olmadığı değerlendirilmesini yapan Bozdoğan, iki savaş arası dönemde modernleşme deneyimi yaşayan birçok ülkede devrimci iktidarların modern mimariyle ilişki kurduklarını vurgulamıştır. Bu ilişkinin tarafların her biri için faydaları bulunmaktaydı. Modern Hareket'in ilerlemeci söylemi, Türkiye Cumhuriyeti gibi yeni rejimleri meşrulaştırıyordu. Modern Hareket ise söz konusu yeni rejimlerle ilişkilenerken mimari çalışmalara fayda sağlıyordu (Bozdoğan, 2002, s. 75). Bu bağlamda görselliğin öne çıktığı ve Batılı görünüme sahip bir başkent inşaa edilmek istendiği erken cumhuriyet yıllarında, modernleşme projesinin bir parçası olarak modern mimari önemli bir ideolojik işlevi yerine getirmiştir.

Söz konusu yıllarda, Ankara'da yapılan mekânsal düzenlemelerin yeni rejimde yurttaşlığın inşasında da rol oynayacağına dair güçlü bir inanç bulunuyordu. Örneğin bürokrat ve mimar Burhan Asaf (Belge) "Milletin yapısı ile iskelelerini şişirerek, semt semt, kat kat yükselen Ankara, yaşamağa başlayan taşları ve toprakları ile bir gün insanını da verecektir." sözleriyle, Ankara'nın bir başkent olarak inşaa edilmesinin yurttaşları da inşaa etmek manasına geleceğini ifade ediyordu (Asaf Belge, akt. Çankaya, 2014, s. 68).

Erken cumhuriyet yıllarında Ankara'ya gelen aileler eski mahallelerdeki evlerin yenilenmesine ve yerlilerin kira gelirleri elde etmelerine de vesile oldular. Nüfus artışına bağlı olarak konut talebi, Yenişehir, Taceddin gibi birbirinden farklı özelliklere sahip mahallelerin ve şehrin daha uzak noktalarında bağ evlerinin bulunduğu Kavaklıdere, Keçiören gibi mahallelerdeki yerleşimlerin yaygınlaşmasını sağladı. Bağ evlerine ulaşım imkânı başlangıçta sınırlıydı. Bu yüzden bağ evine sahip olan kişilerin belli bir ekonomik güce, en azından buraya gidip gelmeyi sağlayacak uygun bir arabaya veya yaylı at arabasına sahip olmaları gerekiyordu. Bu da bağ evlerini, bürokratların ve milletvekillerinin hafta sonu ve yaz mevsimlerinde vakit geçirdiği, konuklarını ağırladığı yerler haline getirdi. Ekonomik ve kültürel olarak belli ayrıcalıklara sahip kişilerin buralara yerleşmesi, 1930'lardan sonra bu semtlerin

eskisinden daha iyi yollara, küçük dükkânlara ve gazinolara sahip küçük merkezler haline gelmesini sağladı (Bilgen, 1985, s. 19).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara* romanında kentteki değişimi, farklı toplumsal grupların deneyimlerini ve bu grupların çeşitli vesilelerle karşılaşma anlarını büyük bir incelikle ele alır. Roman aynı zamanda büyük çoğunluğu İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış memur ve bürokrat grubunun kente bakışını göstermesi bakımından da önemlidir. Cumhuriyet inkılaplarını ve kentin dönüşümünü üç farklı dönemde ele alan Karaosmanoğlu, başkentin ilk yıllarını Bankacı Nazif Bey ve Selma Hanım'ın Tacettin Mahallesi'ndeki yaşantılarından hareketle tarif eder. Tacettin Mahallesi'ndeki evlerinde ev sahipleri Ömer Efendi (ve iki karısı, annesi, kız kardeşi, çocukları) ile aynı avluyu paylaşan Ahmet Nazif Bey ve Selma Hanım çiftinin yaşantıları birbirinden oldukça farklıdır. İstanbul'dan gelen yeni evli çiftle ev sahipleri arasında sahip oldukları eşyalar, gündelik faaliyetleri, kılık kıyafetleri, alışveriş alışkanlıkları ve ihtiyaçları bakımından büyük başlıklar bulunmaktadır. Selma Hanım, biraz da bu sebeple yoksul olduklarını düşündüğü ev sahiplerinin varlıklı kimseler olduğunu öğrendiğinde şaşkınlığa uğrar. Kendi evlerinde “kuş tüyü yastıklar, bürümcük perdeler” bulunurken, ev sahiplerinin evlerinde fazladan bir minder bile bulunmayışı, ev sahiplerinin bu İstanbullu aileyi ziyarete geldiklerinde divanda rahat edemeyip yerde oturuları, Ömer Efendi'nin iki eşe sahip olması, kışın ısınma maliyetini azaltmak için iki göz odada 8-9 kişi kalışları, iki ailenin hayat tarzlarının birbirinden keskin biçimde ayrı olduğunu görmemizi sağlar.

Romanda kahramanlar arasında geçen konuşmalara, Taceddin Mahallesi'nin betimlenişine ve mahallenin yerlilerini tarif etmede kullanılan dile baktığımızda da kahramanların kendilerini diğerlerinden ayıran bir bakışa sahip olduklarını görürüz. İnsanların yoksulluğu, evlerin bakımsızlığı, çocukların ve insanların kaba oluşu, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin eşitsizliği, temel ihtiyaç olarak görünen kolonya, kokulu sabun gibi gereçlerin temin edilemeyişi kahramanların gündelik hayatları içinde bizlere aktarılır (Karaosmanoğlu, 2017). Şehirdeki nüfusun artmasıyla, şehre yeni gelenlerin taleplerini karşılayacak dükkanların artmıştı. Nüfusun hızlı biçimde artması, farklı şehirlerden ve gelir gruplarından kişilerin Ankara'ya gelmesi konut sorununu beraberinde getirmiştir. 1920'lerde gecekondular kadar, farklı mimari üsluplardaki evler de Ankara'da dikkatleri çekmeye başlamıştır.

3.5. Modern Hareket Etkisinde Yeni Ankara Evleri

1920’li yılların sonlarında Ankara’daki yapılaşma faaliyeti Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da dikkatini çekmiştir. Tanpınar *Beş Şehir (1992)* isimli eserinde şehirdeki karmaşayı anlatırken, şehrin milli mücadele yıllarındaki “sıkışık” hayata devam ettiğini, bir yandan da yeni baştan yapıldığını, bu yıllarda Ankara’nın pek çok yerinin şantiyeye benzediğini söyler. Yenişehir’deki mimari üslupları birbirinden farklı, birçoğu mimarlık dergilerinden “olduğu gibi alınmış” villalarla kurulmuş memur mahallelerini anlatırken tanık olduğu karmaşayı “...Tek bir sokakta Riviera, İsviçre, İsveç, Baviera ve Abdülhamid devri İstanbul’u ev ve köşkleri görmek mümkündü.” (Tanpınar, 1992, s. 6) sözleriyle tarif eder. Şehir farklı mimari özelliklere sahip birbirine benzemeyen binalarla doludur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise bu durumun ilk yılların acemiliği ve beceriksizliğinden ileri geldiğini söyler ve modern mimari ilkelerinin benimsenmesiyle binaların çehrelerinin “sakalını bıyığını tıraş eden adamların yüzleri gibi” düzeliş sadeleştiğini aktarır (Karaosmanoğlu, 2017). Bu sadeleşme adeta bir moda dönüşür ve pek çok bina bu dönüşümden nasibini alır.

Türkiye’de 1920’lerin sonlarında başlayıp yaklaşık yirmi yıl etkisini gösteren kübik mimari, eski evlerden ziyade apartman dairelerini etkilemiştir. Geleneksel yapılardan farklı özelliklere sahip olan apartman daireleri Batılı bir görünüme sahip olduğu gibi, modern bir yaşantının da göstergesiydi. Ankara’da doğmaya başlayan üst-orta sınıf için apartmanda oturmak barınma ihtiyacını karşılamanın ötesinde, kendilerini diğer toplumsal gruplarından ayırmalarını sağlayan bir araçtı. Bu dönemde yeni ve moda olana büyük bir ilgi duyuluyordu.



Şekil 3.3: İsmail Hakkı B.'nin Evi, 1932 (Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Sivil Mimari Bellek Ankara (1930-1980) Sergisi Koleksiyonu)

Yakup Kadri'nin *Ankara* romanının başkahramanları Selma Hanım ve ikinci eşi Hakkı Bey de modaaya uygun olarak yeni bir ev satın alırlar. Ankara'nın yeni orta-üst sınıfına mensup Selma Hanım bu tür bir evde ikamet etmekle ve Hakkı Bey'in her konuda olduğu gibi ev konusunda da herkesten ileri gidip "âleme kübiğin ilk örneklerini göstermesi"yle övünür. Çilem Tercüman, Türk romanı üzerinden moda ve toplumsal değişimi incelediği çalışmasında *Ankara* (Yakup Kadri), *Tatarcık* (Halide Edip) ve *Cumbadan Rumbaya* (Peyami Safa) romanlarında yazarların, bu mimari üsluba uygun evler yaptırınları Hakkı Bey, Bay Sungur Balta ve taşralı Tahsin Bey gibi roman kahramanları üzerinden eleştirdiklerine dikkat çeker. Tercüman'a göre "yaşları, meslekleri, kültür ve zevkleri birbirinden farklı olan bu üç adamın ortak özellikleri, gösteriş meraklısı alafangalıklarındır" ve bu mimari akıma karşı duydukları merak, kübizmin sembolik anlamıyla, yani yeni ve moda olmasıyla ilintilidir. Kübizmin bu yıllarda bir salgın haline geldiğini kaydeden Tercüman'ın aktardığına göre, bu kavram gündelik dile de çok hızlı biçimde sirayet eder. Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları* romanında kağıt oyunu oynayan bir çiftin konuşmasında kübik, klasiğin zıttı anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır. Mahmutpaşa'da esnaf "kübik fanila" satmaya başlamış ve hatta bir manav kübik kavun olarak adlandırdığı kavun için tezgâhtaki diğer kavunlardan daha fazla para istemiştir (Tercüman, 2018, s. 137-143).

Şehrin yeni sakinleri 1930'larla beraber yerlilerden ayrı semtlerde ikamet etmeye başlamıştır. Bunda hem şehirdeki apartmanlaşmanın hem de bürokratların kamu

binalarının bulunduğu Çankaya’da konut satın almalarının etkisi bulunuyordu. Kamu kurumlarında çalışan kişilerin ikamet ettikleri yerler farklı olduğu gibi, görünüşleri ve davranışları da yerlilerden farklıydı. Aynı manavdan alışveriş yapsalar da kişiler arasındaki gelir düzeyi farklılıkları bir çırpıda sezilebiliyordu. Gazeteci Aka Gündüz, Ulus Tahtakale’deki manav Ali Dayı’nın, müşterilerinin giyinişlerinden, gelir durumlarından, onlarla kurduğu ilişkiden yola çıkarak ürünlerin fiyatlarında küçük değişiklikler yaptığını anlatır: Portakallar milletvekili tarafından sipariş edildiğinde “kırkara”, limonlar “ikişer buçuğa” satılır, “Müdür, mümeyyiz” gönderirse bu sefer portakallar otuz beşe, limonlar “onar”a verilebilirdi. Portakal ve limonların alıcısı esnaf ya da halktan biriye portakalı yirmi beşten, limonu ise yedi buçuktan satmak yeterli olurdu (Aka Gündüz, 1945a, s.9’dan akt. Sazyek, 2018, s. 475-476).

Ahmet Hamdi Tanpınar, söz konusu yıllarda Ankara’daki en önemli gündem maddelerinin şehirdeki inşaat faaliyetleriyle Mustafa Kemal’in kişisel hayatı olduğunu söyler. Şehirdeki herkes günde birkaç defa birbiriyle karşılaştığından, aynı fıkrayı bir saat içinde yirmi kişiden duymanın mümkün olduğunu aktaran Tanpınar, bu durumu herkesin okuduğu ve birbirine naklettiği bir gazeteye benzetmiştir (Tanpınar, 1992, s. 7). Ankara’da bakanlık binaları henüz tamamlanmamış ve pek çok ülke yeni başkentte büyükelçilik açma konusunda mütereddit davranmış olduğundan 1920’lerin ilk yarısında Ankara’da politikacılar, bürokratlar, diplomatlar ve askerlerden oluşan protokoldeki kişi sayısı oldukça azdır. Henüz eğlence mekânlarının olmadığı bu yıllarda başkentten sosyal yaşantısı düzenlenen resmi resepsiyonlarla sınırlıdır. Şehirdeki kamu binaları sayıca az olduğundan, politik ve diplomatik nitelikteki önemli görüşmeler eğlenmek üzere düzenlenmiş suare ve resepsiyonlarda yapılmaktadır (Kezer, 2012, s. 272-273). Büyük çoğunluğu İstanbul’dan gelen Yeni Ankaralıları ise, değişime daha açık olan, dahası değişimi talep eden, Ankara’da da alışık oldukları İstanbul’daki yaşantıya yakın bir hayat yaşamayı arzu eden kişilerdir. Hâlbuki Ankara başkent oluşunu takip eden ilk yıllarda eğlence mekânlarından yoksun, sosyal yaşantının oldukça sınırlı olduğu küçük bir şehirdir.



4. BAŞKENTTE EĞLENCE HAYATI

Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*'ta gündelik hayatın ritmini, insanların gündelik uğraşlarını ve eğlenme biçimlerini keşfetmek için gazetelerdeki günlük haberlere ve reklamlara bakmayı önerir. Çalışmanın bu bölümünde, ülkelere, dönemlere, toplumsal sınıflara göre insanların neler yediklerinin, neler giydiklerinin, evlerini nasıl döşediklerinin bilinmesinin önemli olduğuna dikkat çeken Lefebvre'i takip ederek, erken cumhuriyet yıllarında başkent Ankara'da gündelik hayata dair bu gibi bilgilerin peşine düşülecektir. Lefebvre, gazetelerin yanında edebiyatın da bu tarz bir çözümleme için elverişli imkânlar sunacağına işaret eder. Gündelik hayata dair tercihler, kullanılan basit araç ve gereçler toplumsal tabakalara ve çevreye göre farklılık gösterdiğinden, bunların keşfedilmesi bir dönemi, toplumsal grubu ve ülkeyi anlamlandırmak için önemli araçlar olarak görülmüştür (Lefebvre, 2007, s. 41). Bu çerçevede, büyük bir toplumsal dönüşümün yaşandığı Erken Cumhuriyet Dönemi'ne eğlence hayatı, gündelik yaşamdaki değişimler ve kentteki mekânlar üzerinden bakmak, zamanın ve "Türkiye'nin kalbi" Ankara'nın ruhunu anlamak açısından faydalı olacaktır.

Cumhuriyet ile beraber zamanın ritmi hızlanmış ve gündelik hayat herkes için olmasa da pek çok toplumsal kesim için radikal biçimde dönüşmüştür. Bu dönüşümde Ankara, devletin yönetim merkezi olmanın ötesinde bir rol oynar. Zira modern ulus devletin doğuşunun simgesi haline gelen başkent, yaşam pratikleriyle, kent örgütlenmesiyle ve kurumlarıyla yurda model olarak sunulur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'ya gelen Fransız yazar Claude Farrere de Ankara'nın modernleşme deneyimine ve modern yurttaşlığın inşa edilmiş sürecine tanıklığını "Ankara'da derisini değiştiren bir halkı gözetleyeceğim" sözleriyle ifade etmiştir (Türkyılmaz, 2015, s. 107).

Marshall Berman, modern olmayı "serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden" ama diğer yandan sahip olunan her şeyi değiştirmek ve "yok etmekle tehdit" eden bir deneyim olarak tarif ediyor (Berman, 2005, s. 27). Ankara da başkent ilan edilmesinin ardından değişimin ve dönüşümün odağında yer almaya başladı. Kent bir önceki bölümde söz edildiği gibi yoğun yapılaşma faaliyetlerinin konusu haline gelirken, gündelik yaşam da hızlı biçimde

dönüşüyordu. Şehrin sakinleri yeni bir hayatın eşiğinden geçiyor, dünyanın pek çok yerinde paylaşılan modernleşmeyi kendi hızlarında tecrübe ediyorlardı.

Ankara'nın bir başkent olarak inşa edilmesi, şehre yeni bir yaşam tarzının taşınması anlamına da gelmektedir. Ancak dönemi konu edinen kurmaca eserlerde, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerden Ankara'ya gelenlerin eğlenecek mekân bulamamaktan ötürü şikâyet ettiklerine tanık oluruz (Atay, 1980; Karaosmanoğlu, 2017). Şehrin başkent olduğu ilk yıllarda gidilecek yerler Karpiç Lokantası, “ahırdan bozma salaş” bir yer olan Freskot'un barı, Tabarin bar ve Macar Lokantası ile sınırlıdır (Mehmed Kemal, KE, 1984, s.48'den akt. Sazyek, 2018, s. 317). Şehrin yerlilerinin bu eksikliği ne ölçüde hissettiklerini bilemesek de, dönemi konu edinen eserlerde “yaban”ların bu durumdan hoşnut olmadıkları ve buna yönelik beklentilerinin olduğu bilinmektedir. Şehre dışarıdan gelenlerin sosyal hayatın canlanmasına yönelik talepleriyle, Cumhuriyet'in başkent yoluyla Anadolu'ya Yeni Hayat'ı taşıma arzusu birbiriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda, şehirde eğlence hayatının çeşitlenmesi ve dönüşmesinde, Cumhuriyet modernleşmesinin Batılı bir toplum yaratma arzusu kadar, şehre gelenlerin -ki Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının büyük bölümü İstanbul gibi büyük şehirlerden gelmişti- ihtiyaç ve talepleri de etkili olmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi, Ankara Anadolu'ya fiziksel mekân olarak model olduğu kadar, yaşam tarzı bakımından da örnek teşkil edecek bir şehir olarak kurgulanmıştır. Başkent planlanmasında şehrin sakinlerinin bir araya gelip eğlenebilecekleri parklar, bahçeler gibi açık hava mekânlarına yer verilmiştir. Ankara Palas, Karpiç Lokantası gibi eğlence mekânları, hem ekonomik olarak hem de düzenlenen etkinliklerle devlet tarafından desteklenmiştir.

4.1. Ankara'da Yaşamak

Siyasi aktörler kentin fiziksel görünümünü ve kamusal mekânlarını belirleyen, kent deneyimini şöyle veya böyle etkileyen reformlar yapsa da, esas olan kentte yaşayan farklı toplumsal grupların tüm bunları tecrübe ediş biçimleridir. Hakan Kaynar'ın belirttiği gibi, kentteki değişimi doğrudan kurucu erke mal etmek, “resmi ideolojinin tarihte kendine biçtiği rolü yeniden ve yeniden çoğaltma” riskini taşır (Kaynar, 2012, s. 33). Bununla birlikte Ankara'daki değişimin Cumhuriyet modernleşmesinin toplumsal hayatı etkileyen düzenlemeleriyle doğrudan ilişkili olduğunu da göz ardı

etmemek gerekir. Cumhuriyet ile beraber Ankara dışarıdan göç almaya başlamış, kente göç edenlerin etkisiyle kentte fiziksel mekânlar kadar gündelik hayat da değişmeye, çeşitlenmeye başlamıştır. Şehir hızlı bir nüfus artışı yaşamış olsa da ilk zamanlar Ankara'daki yeknesaklık ve yalnızlık pek çok eserde kendine yer bulmuştur. Bugün hâlâ “memur şehri” olarak anılan Ankara'nın bu özelliği Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında hissedilen bir duygu olmuştur. Örneğin Orhan Veli Kanık *Zilli Şiir*'de (1946) şehirdeki hayatın tekdüzeliğini şu dizelerle dile getirmiştir:

*“Biz memurlar,
Saat dokuzda, saat on ikide, saat beşte,
Biz bizyizdir caddelerde.
Böyle yazmış yazımızı Ulu Tanrı;
Ya paydos zilini bekleriz,
Ya aybaşını”*

Şehre gelen memurlar ve bürokratlar, eğitilmiş ve Batılı görünüme sahip kişilerdi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında memurlar ekonomik olarak avantajlı durumdaydılar; başkente gelen memurlara şehirde yaşanan konut sorununa bir çözüm olarak kira yardımı yapılıyor, tren bileti almalarında kolaylık sağlanıyordu. Dışarıdan gelenler, başkentteki kültürel ve sosyal dönüşümünün taşıyıcısı olacaklardı (Cantek, 2016, s. 154).

Şehrin yerlileri ve şehre sonradan gelenler arasında görünüş ve yaşayış bakımlarından farklılıklar bulunmaktaydı. Yerliler yabancılara, yabancılar da yerlilere karşı mesafeli ve önyargılıydı. Bu yüzden de bu iki kesim birbiriyle kaynaşmaktan çok, birbirlerinden uzak durma ve kendi grupları içinde yaşama yolunu tercih etmişlerdi.

1920'lerin Ankara'sı henüz evli erkeklerin ailelerini şehre getirecek barınma koşullarına sahip olmadığı, aşçı lokantalarının yaygın olduğu ve şehirdekilerin sıkça birbirleriyle karşılaştığı bir yerdi. Falih Rıfkı Atay, hem vakit geçirecek mekânların bulunmayışından hem de İstanbul'dan gelenlerin benzer işler yapıyor olmasından ötürü, karşılaşılan kişilerin birbirleriyle selamlaşmaya dahi gerek duymadıklarını anlatır. Söz konusu yıllarda Atay gibi isimler Ankara'nın durumundan şehirde kalabalığa karışıp kaybolmaya özlem duyacak kadar şikâyetçidirler (Atay, 1980, s.

352). Öte yandan Ankara, barınma, eğlenme, kalabalığa karışma imkânlarından yoksun bir şehir olsa da, Cumhuriyet ile beraber şehre gelenler için başkenti sevmek, sevdiklerini göstermek politik duruşun bir ifadesidir (Kaynar, 2017, s. 269).

Şehir başkent olduğu yıllarda fiziksel koşulları itibariyle bir kasabayı andırsa da, yeni devletin başkenti olarak bir ümidin taşıyıcısıdır. Ahmet Haşim gibi yazarlar başkente karşı bir şefkat ve merhamet duygusu hissederler. Başkent onlar için sınırlarıyla bir başka şehirden ayrılmış, Anadolu'nun ortasında ulaşım elverişli bir yer olmanın ötesinde anlamlar taşır. Ulusun başkenti “düşündürücü, ümit ve kuvvet verici bir timsal” olarak imparatorluğun ardından kurulan yeni devletin var edileceği, pek çok yeniliğin hayata geçirileceği yerdir (Haşim, 2000, s. 36'dan akt. Güven, 2017, s. 21)

4.2 Başkent ve Yeni İnsan

Cumhuriyet ideolojisi halkı yurttaşa dönüştürmeyi arzu ediyordu. Millet hayali aynı zamanda hem Doğulu hem de Batılı olmaya dayanıyordu. Meltem Ahıska'nın “gerçeklikten kaçan naif bir hayal” olarak tarif ettiği bu hayal kıyafetlerle, müzikle, Türklerin kökenini arayan tarih çalışmalarıyla Doğu'dan ve onun imlediği şeylerden kaçarken, Batılılığa milli raks, milli musiki gibi çalışmalarla yerel bir görünüm kazandırmaya çalışıyordu (Ahıska, 2005, s. 45). Ziya Gökalp'in düşünceleri Mustafa Kemal'i ve onun kuşağını derinden etkilemişti ve onlar milliyetçiliğin asıl mücadele vereceği alanın “muasırlaşma” olarak somutlaşan ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda modernleşmeden geçtiğini düşünüyorlardı (Belge, 2006, s. 33). Batılılaşma yoluyla toplumun modernleşeceğine yönelik güçlü bir inanç duyuluyordu. Bu doğrultuda 1920'lerin ikinci yarısından itibaren “muasırlaşma” bir devlet politikası olarak benimsendi ve bu politika sistemli bir biçimde yürütüldü. Cumhuriyet modernleşmesi kılık kıyafet inkılâbıyla, “bürokrat ile sokaktaki vatandaş” arasındaki görünüş farklarını ortadan kaldırmıştı (Işın, 1987, s. 18). Mustafa Kemal'in 1925 yılında İnebolu Türkocağı'nda yaptığı konuşma, cumhuriyetin ilk yıllarında kıyafete nasıl bir anlam yüklendiğini görmeyi mümkün kılar. Mustafa Kemal bu konuşmasında millete layık olan kıyafetin “beynelmilel” ve “medeni” kıyafetler olduğunu, “cevher”in görünür hale gelebilmesi için üzerindeki “çamuru atmak” gerektiğini savunur ve yeni kıyafetleri tarif eder (Ormanlar, 1999, s. 43).

Tanzimat sonrası giderek yaygınlaşan Batı tarzı giyim, kadınların kamusal alanda görünür olmaya başlamalarıyla yaygınlık kazanmıştı. Özellikle kadın kıyafetlerindeki değişim, dekolte tartışmalarına yol açıyordu. Kadınların etek ve kol boylarının kısılması, göğüs ve boyunlarının görünmeye başlaması en büyük eleştiri konularındandı. Dönemin modasına uygun olarak tercih edilen kıyafetler Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kurgusal romanı *Tutuşmuş Gönüller* (1926)'de "Zannolunur ki Türk kadınlarının asırlardan beri gizlemekten en ziyade sıkıldığı uzuvları göğüs, kollar ve bacaklarıdır. Çünkü ilk hürriyette kanlı katiller ile beraber mahbeslerinden dışarı en evvel fırlayanlar bunlar oldu" sözleriyle eleştiriliyordu (Tercüman, 2018, s. 35). Öte yandan kıyafetteki değişim herkes için aynı hızda ve biçimde olmuyordu.

Şukufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum* (1938) adlı romanında Pera Palas'ta bir baloya katılan Yıldız'ın gözünden Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülen bu durumu şöyle anlatır: "Gülünç tarafı; elbiseler dekolte olduğu halde başlar hala açılmamıştı; saçlar uzunlu, kısali, renk renk tüllerle örtülmüş, alarus sarılmıştı." (Tercüman, 2018, s. 37). Kadınlar yabancı erkeklerle aynı ortamı paylaşmaya başladıkları ilk dönemlerde, dönemin modasına uygun biçimde kıyafetler seçiyorlardı. Bu kıyafetler arasında bir çeşitlilik göze çarpıyordu. Kadınlar başlarını tamamen açtıkları gibi, kimileri geleneksel örtülerini koruyor, kimileri de Rus başı/alarus olarak tarif edilen Beyaz Rus modasını takip ediyorlardı. *Yalnız Dönüyorum*'un kahramanı Yıldız kadınların dekolte kıyafetler giyerken başlarını örtmesini gülünç bulsa da, bu dönemde *alarus* olarak tarif edilen saç örtme biçimi Beyaz Rusların İstanbul'a göç etmesiyle moda olmuş bir saç örtme stiliydi. Geleneksel baş örtme biçiminden farklı olan bu model, boynu açıkta bırakıyor ve daha çok kıyafeti tamamlayıcı bir aksesuar olarak kullanılıyordu (Toprak, 2017, s. 238).

Cumhuriyet ile beraber kadınların eğitim alabilecekleri kurumların sayısı artıyor meslek sahibi olmaları teşvik ediliyor ve çeşitli yollarla kadınların kamusal alanda varlık göstermesi sağlanmaya çalışılıyordu. Aydın Türk kadını yüceltiliyordu. Ama bunun yanında kadınların ilk vazifesinin analık olduğu da vurgulanıyordu. Kadınlardan bir yandan bilgili ve erdemli olmaları beklenip her alanda erkeklerle denk olmaları teşvik ediliyor, diğer yandan annelik misyonuyla ulusun yeni nesillerini yetiştirecek kadar anaç olmaları arzu ediliyordu (Toska, 1998, s. 71-88). Cumhuriyet'in ilanının ardından yapılan kılık-kıyafet devrimiyle kadın giyimi daha

önemli bir mesele haline geldi. Kadınların çarşaf ve peçeye eşlik eden dekolte kıyafet giymeleri değil, çarşaf ve peçeyi tam anlamıyla terk ederek Batılı tarzda kıyafetleri benimsemeleriyle esas tartışma konusu olan.

Batılı tarzda kıyafetler dikimevlerinde çalışan kadınlarca, ama büyük ölçüde Avrupalı hocalardan (veya Avrupalı hocalar tarafından yetiştirilmiş yerli hocalardan) eğitim almış Kız Enstitülü kadınlar tarafından dikiliyordu. Kız Enstitüleri ülkenin batısında İstanbul, Bursa, İzmir, Manisa'da yer aldığı gibi doğusunda Adana, Trabzon ve Elazığ gibi şehir merkezlerinde de yer alıyordu. Bu kurumlarda kadınlara dikiş-nakış, ev ekonomisi, moda dersleri gibi beceriler kazandırılıyordu (Akşit, 2005, s. 146). Kız Enstitüleri, Cumhuriyet devrimlerinin yaygınlaştırılması ve Cumhuriyet'in Kızları'nın yetiştirilmesinde önemli bir işleve sahipti. Aydın kadınların yetiştirilmesi, kadınların "ilmi" bir eğitime sahip ev hanımları olarak çeşitli beceriler edinmeleri, Cumhuriyet ideolojisini öğrenmeleri ve anne olduklarında bu değerleri gelecek kuşaklara aktarmaları, savaş sonrası dönemde yalnız kalmış kadınların çeşitli zanaatlar öğrenerek geçimlerini idame ettirmeleri amaçlanıyordu. (Akşit, 2005, s. 147-153)

Şapka Kanunu'nun çıkmasının ardından okulun eğitim müfredatına şapka dikimi de eklenmişti, yani okullar aynı zamanda toplumsal ihtiyaçlara yönelik üretim faaliyetleri de yürütüyordu. Bu okullar gündüz ve akşam olmak üzere iki zamanlı eğitim veriyordu. Gündüz eğitiminde yukarıda sözü edilen derslerin yanında matematik, fizik gibi temel bilimler de öğretiliyordu. Kadınların zanaat öğrenmesi ve eğitim bilincinin aşılması okulun misyonları arasında yer alıyordu. İzmir Kız Enstitüsü'nün ilk yıllığında enstitünün amacı "Türk Kızı'nı yeni cumhuriyetin faydalı bir üyesi olarak yetiştirmek" olarak tarif edilmişti. Kadınlar, enstitüde edindikleri becerilerle arzu ederlerse çalışabilirlerdi ancak anlaşılan o ki bu eğitimin amacı daha ziyade kadınların "ailesinin sağlığını ve varlığını koruyacak ev kadını ve çocuklarını hakkıyla yetiştirebilecek bir anne" olarak yetişmelerini sağlamaktı (Akşit, 2005, s. 154).

Balolara, çay partilerine ve danslı eğlencelere giderken giyilecek kıyafetler için bir süre önceden hazırlıklar yapılmaya başlanır, dönemin modası gündelik yaşam dergilerinden takip edilerek uygulanmaya çalışılırdı. Daha geniş maddi imkânlara sahip olanlar İstanbul'dan veya yurtdışından kumaşlar veya işlemler getirerek kıyafetlerini diğer kadınların kıyafetlerinden ayırırdı (Karaosmanoğlu, Ankara, s. 109-110)

Yeni İnsan, değişen koşulların yani modernleşmenin ve uluslaşmanın hayata geçirilmesinde bir gerekliliktir (Çelik, 2006, s. 84). Ekrem Işın, Yeni İnsan'ı Cumhuriyet'in yarattığını söyler. Cumhuriyet'in bireysel yaşamları olmayan, kendisi için kurgulanmış yaşamı kabullenip “adeta koltuk değnekleriyle yürümeye alıştırılmış” insanları ayağa kaldırarak, onlara koltuk değneklerine ihtiyaç duymadıklarını gösterdiğini anlatır. Işın, Yeni İnsan'ın Yeni Hayat'ı temelden çatıya adım adım kurduğunu ve bunu yaparken de zaman içinde ustalaştığını belirtir (Işın, 2013, s. 10).

Devletin çeşitli araçlarla desteklediği Yeni Hayat'ın amacı, Hakan Kaynar'a göre İstanbul ile Ankara, Ankara ile bir Anadolu köyü arasındaki gündelik deneyim farklılıklarını kapanmasını sağlamaktır (Kaynar, 2013, s.108) Çünkü İstanbul'da Cumhuriyet öncesinde gündelik hayat ve eğlence yaşamı şehrin kendi dinamikleriyle değişmeye başlamıştı. Ulaşım araçlarının çeşitlenmesi, sinemanın Paris'te yaygınlaşmaya başlamasının hemen ertesinde İstanbulluların gündelik meşgalelerinden biri haline gelmesi, gazete ve dergilerin sayıca fazla olması ve içeriklerinin dünyadaki sosyal değişimleri okuyucularına aktarması gibi etmenler, İstanbulluların ülkenin geri kalanından farklı bir hayatı tecrübe etmesini sağlamıştı (Kaynar, 2012, s.43). Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce İstanbul'da on biri Osmanlıca, yedisi Rumca, beşi Ermenice, dördü Ladino ve yerel Yahudilerin konuştuğu dillerde olmak üzere farklı cemaatlerin yayınladığı pek çok gazete okuyucuya ulaşıyordu (King, 2016, s. 117). Bu da en azından gazete okuyan kişilerin farklı yaşam tarzları hakkında fikir sahibi olmalarını ve hatta belki bunları kendi hayatlarında tatbik etmelerini sağlıyordu.

Cumhuriyet ile beraber Ankara'da ve ülkenin geri kalanında daha bu deneyimler ve değişimler yaşanmadan modernleşmenin ve “asri eğlenceler”in hayata nasıl adapte edileceği önemli bir mesele olarak gündeme gelmiştir (Kaynar, 2013, s. 110). 1924 yılında çalışma saatleri ve hafta tatilleriyle ilgili olarak yapılan düzenleme, başkentin memur nüfusunun iş çıkışından sonra da gezmeye ve dinlenmeye vakit ayırabilmesini sağladı. Yaz aylarında 14:00'de, kış aylarında 16:00'da işlerinden çıkan Ankaralılar, kışın kent bahçelerine ve sinemalarına, yazınsa piknik yerlerine rağbet etmeye başladılar (Tanrıku, 1985, s. 25). Diğer yandan şehirdeki sınırlı eğlence hayatı, başkentin sakinleri için önemli bir sorun olarak 1930'lu yıllarda bile gündemde yer

buluyordu. Öyle ki Faruk Nafiz gibi kimi yazarlar gazetelerdeki köşelerinde bu sosyal meseleyi gündeme getiriyorlardı. Faruk Nafiz, Avrupa'daki büyük şehirleri ve İstanbul'un bazı semtlerini örnek vererek günün her saati hareketli olan şehirlerin yaşam sevincinin ve neşenin kaynağı olduğunu söylüyordu. Başkentteki durgunluk ve neşesizlik ise sağlıklı bulunuyor, şehirde gece eğlencelerinin düzenlendiği mekanların açılmasının gündüz çalışan insanları rahatlatacağına dikkat çekiliyordu (Faruk Nafiz, 1929'dan akt. Cantek, 2016, s. 262). Şehirde inşa faaliyetlerinin başladığı ilk yıllardan itibaren parklar, bahçeler ve meydanlarda kalabalık gruplar bir araya gelip vakit geçirmeye başlamışlardır (Bayraktar, 2016, s. 68).

4.3 Açık Hava Eğlenceleri

Ankara'nın bir başkent olarak planlanması sürecinde kamusal mekanların yaratılmasına özel bir önem veriliyordu. Bu yolla, farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelmesi ve toplumsallaşmanın tesis edilmesi hedefleniyordu. Keskinok, kültürel ve kamusal yapıların kentleri tanımlayan temel unsurlara dönüştüğüne ve kent parklarının toplumsallaşma sürecinde merkezi bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Gençlik Parkları, Kültür Parkları, Halk ve Millet Bahçeleri ile Halkevi Bahçeleri olarak adlandırılan bu mekanlarda eğlenme, dinlenme ve spor faaliyetlerinin yanı sıra danslar, konserler, kutlamalar gibi etkinlikler de düzenlenmekteydi. Bu parkların kentlerin en merkezi yerlerinde konumlandırılması ile gündelik hayatın yeniden biçimlendirilmesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktaydı (Keskinok, 2006, s. 44).

Başkentlilerin açık havada vakit geçirdikleri mekânların başında Millet Bahçesi geliyordu. Millet Bahçesi (daha sonraki yıllarda kullanılan adıyla Ankara Şehir Bahçesi) Milli Mücadele yıllarından erken Cumhuriyet'e uzanan yıllarda Ankara'daki açık hava faaliyetlerinin merkezi olmuştur. Bahçede çay bahçesi, küçük bir lokanta ve bir sinema salonu bulunuyordu (Bayraktar, 2016, s. 69).



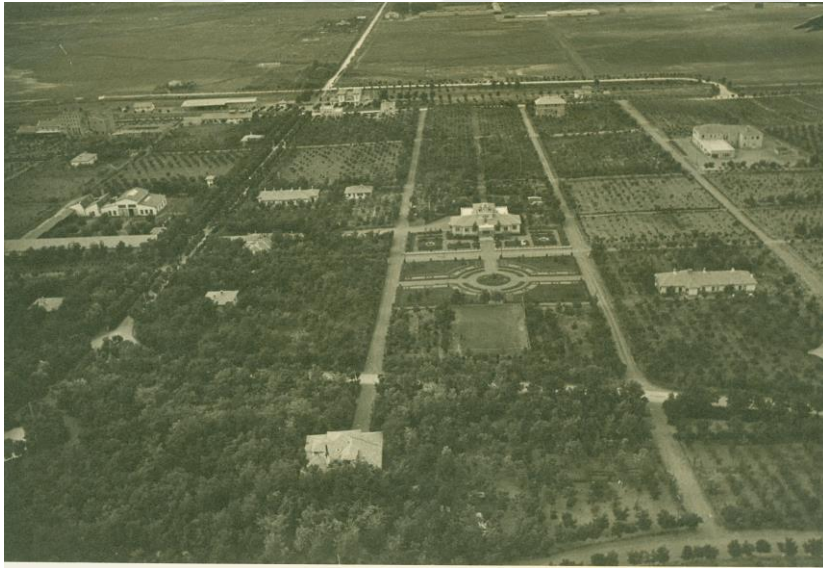
Şekil 4.1: Ankara Millet Bahçesi (VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

Mevsime göre film gösterimleri bahçeye de taşınmaktaydı. Locaların ve arka sıralardaki koltukların kadınlara ayrıldığı salonda, aileler istedikleri koltuklara oturabiliyorlardı. Şehrin merkezinde yer alan açık alanlar, kent sakinlerinin eğlenme ve dinlenme faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için yoğun bir biçimde yeşillendirildi. Şehrin sakinlerinin dinlenip vakit geçirebileceği havuzbaşları kentin merkezi yerlerinde konumlandırıldı. (Türkyılmaz, 2015, s.112) 1929 yılında Millet Bahçesi'nin içindeki sinema salonunun yanmasının ardından, başkentte Kulüp Sineması ve Yeni Sinema isimli iki salon açıldı (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 478)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi Taşhan ve Bentderesi çevresinde sadece erkekler tarafından yapılan piknikler ve eğlenceler devam etmiştir. Kadınlarsa daha çok aileleriyle beraber tatil günlerinde Hatip Çayı ve İncesu derelerine giderlerdi (Tanrıku, 1985, s. 25). Şehir merkezinden uzakta bulunan dere kenarları Ankaralılar için gruplar halinde vakit geçirilen yerlerdi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında sözünü ettiği ziyaretçilerine dinlenme, hoşça vakit geçirme, sıhhat bulma ve "Ankara'dan büsbütün başka yerde olduğu hissi" duyma imkânı sunan dere kenarları, bağ evleri gibi yerler şehrin yerlileri kadar "yaban"ları tarafından da tercih ediliyordu (Karaosmanoğlu, 2017, s. 35). Şehrin merkezindeki park ve bahçelerin yeşillendirilmesi için yürütülen faaliyetlerin yanı sıra

başkentlilerin şehir merkezinden uzakta vakit geçirebilecekleri, dinlenip eğlenebilecekleri açık hava mekânları da meydana getirilmişti. Bozdoğan'a göre, 1930'lu yıllarda ulusun inşasında modern binalar kadar, dinlenme parkları ve belediye bahçeleri gibi halka açık kamu mekânları da etkili oldu (Bozdoğan, 2001, s. 94).

Bu halka açık kamu mekânlarından en bilineni olan Gazi Orman Çiftliği, 1925 yılında 102.000 dönüm arazi üzerine bir devlet girişimi olarak Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur (Türkyılmaz, 2015, s. 114). Çiftliğin kurulmasıyla modern tarımsal üretimin desteklenmesi, gıda maddelerinin sağlıklı, kaliteli ve ucuz bir biçimde sunulması, tarımsal aletlerin üretimi, arazinin verimli hale getirilmesi ve halka açık bir eğlenme, dinlenme alanı olması amaçlanıyordu (Kaçar, 2015, s. 28). Gazi Orman Çiftliği'nin bulunduğu arazi çorak ve bataklık bir alan olduğundan, bu bölgede yürütülen tarım faaliyetlerinin sembolik bir anlamı da bulunuyordu. Gazi Orman Çiftliği'nin bulunduğu arazi, on yıl içinde bataklıktan her mevsim yeşil kalan bir ormana dönüşmüştü.



Şekil 4.2: Gazi Orman Çiftliği 1928-1930 (VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Fotoğraf Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu)

Sibel Bozdoğan, bilimsel çiftçilik yöntemlerinin ve sulama tekniklerinin kullanılarak Anadolu'nun ortasında hep yeşil kalan bir ormanın meydana getirilmesinin, doğaya hükmetme ve toprağa milli mülk olarak sahip çıkma idealini temsil ettiğine ve bu açıdan Gazi Orman Çiftliği'nin 1930'lu yıllarda gurur verici bir sembolik anlam taşıdığına dikkat çekmiştir (Bozdoğan, 2001, s. 93). Öyle ki, Afgan Kralı Emanullah

Han gibi devlet adamları Türkiye'yi ziyaret ettiklerinde Gazi Orman Çiftliği'nde gezmeleri sağlanıyor, Türkiye'nin modern tarımda geldiği nokta ve kat ettiği mesafe yabancı misafirlere gösteriliyordu.



Şekil 4.3: Afgan Kralı Emanullah Han ve Mustafa Kemal, Gazi Orman Çiftliği'nde (VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

Çiftliğin tek amacı ekonomik kalkınma ve yeşil araziye duyulan ihtiyacın giderilmesi değildi. Gazi Orman Çiftliği içinde bulunan faaliyet alanlarıyla Yeni Hayat'ın görünürleştiği, tecrübe edildiği ve üretildiği bir mekân olacaktı. Çiftlik'te gezi yolları, Marmara Köşkü, Marmara Havuzu, çiçek ve fidan satış yerleri, Marmara Gazinosu, Bira Parkı, Merkez Lokantası, Marmara Oteli ve gece kulübü, hayvanat bahçesi ve dinlenme tesisleri ile yüzme havuzu gibi spor alanları bulunuyordu.



Şekil 4.2: Gazi Orman Çiftliği Marmara Havuzu (Salt Araştırma, Ankara Koleksiyonu).

Ankaralıları Marmara Oteli'nde konaklayabiliyor, gece kulübünde ve gazinoda dans edip yemek yiyebiliyor, dinlenme tesislerinde piknik yapıp, spor alanlarını kullanabiliyorlardı. Karadeniz Havuzu ve Marmara Havuzu çevresinde hafta sonları Riyaset-i Cumhur Orkestrası konserleri, Klasik Türk Müziği ve Batı Müziği konserleri düzenlenmekteydi (Tanrıku, 1985, s. 26). Plaja giriş ücreti 10 kuruştur.



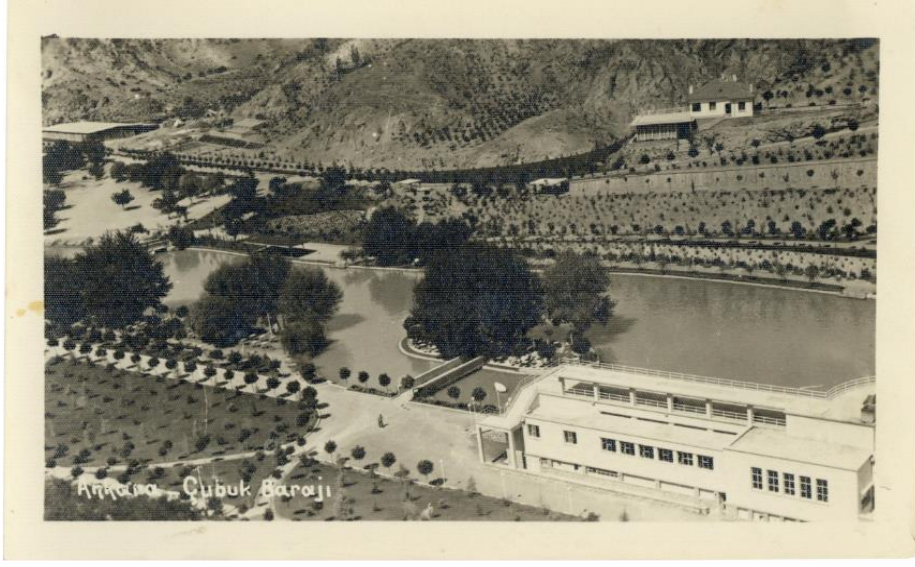
Şekil 4.3: Karadeniz Plajı Giriş Makbuzu (VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Belgeleri Koleksiyonu).

Ayrıca Orman Çiftliği içindeki Karadeniz Plajı ve Marmara Havuzu Ankaralıların su sporlarıyla ilgilenebildikleri bir yer olarak tasarlandı. Burası toplumun farklı kesimlerinin bir araya geldiği, kadın ve erkeklerin birlikte eğlendiği, ailelerin hoşça vakit geçirebildiği bir toplumsal yaşam alanıydı. 1937 yılına kadar Mustafa Kemal tarafından bizzat yönetilen çiftliğin arazisi on yılda 102.000 dönümden 150.000 dönüme kadar ulaşmıştır (Türkyılmaz, 2015, s. 114).



Şekil 4.4: Gazi Orman Çiftliği Karadeniz Plajı (VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

Cumhuriyet'in modern yaşam kurgusunun hayat bulduğu açık hava mekânlarından bir diğeri de Çubuk Barajı idi. Çubuk Çayı'nın akışını kontrol altına almak ve şehrin içme suyu ihtiyacını gidermek için 1929 yılında yapımına başlanan Çubuk Barajı 1936 yılında tamamlanmıştır. Çubuk Barajı aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk barajıdır. Baraj gölünün etrafındaki bölge ağaçlandırılarak çevresi yeşil bir göl elde edilmiş, gölün çevresine yollar, park alanları, kayıkla gezilen bir gölet, piknik alanları, oyun alanları ile baraj gazinosu, büfeler ve yeme içme tesisleri yapılarak Ankaralıları için yeni bir yaşam alanı yaratılmıştır.



Şekil 4.7: Çubuk Barajı, (Salt Araştırma, Ankara Koleksiyonu).

Baraj Gazinosu ve Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü, Çankaya Köşkü'nde yetişen Alaattin Eriş tarafından işletilir (Dinçer, 2017, 328). 800.000 metrekarelik yeşil alanıyla (Cengizkan, 2010 akt Türkyılmaz, 2015, s. 133) Çubuk Barajı, eğlencenin yanı sıra Ankaralıların doğa ve su sporları yapmasına imkan vermekteydi.

1932 yılında onaylanan Jansen Planı ile Ankara, modern bir başkent olarak tasarlanırken şehrin içinde yeşil alanlar ve parklar da yer aldı. Bu parklardan biri de yapımına 1936 yılında başlanan Gençlik Parkı idi. Erol Demir, Gençlik Parkı'nı öncü bir kamusal mekan olarak değerlendiriyor ve parkın modernleştirici işlevine dikkat çekiyor (Demir, 2006, 72-73). Modernleşmenin farklı toplumsal kesimler tarafından tecrübe edilmesi, üretilmesi ve aktarılmasında mekânsal düzenlemeler önemli rol oynuyordu. Gençlik Parkı da mekânsal düzenlemeler ve modernleşmeyle ilişkili biçimde sembolik bir anlam taşımaktadır. Kent sakinleri boş zamanlarını geçirirken sosyalleşiyor, bu anlamda park eğitici bir işlev de üstleniyordu. Bunun yanında Gençlik Parkı, şehre gelenlerin karşılaştığı ilk alanlardan biridir. Parkın ağaçlandırılması ve süs havuzlarının görünür olmasıyla Ankara'nın bozkır imgesini ters yüz edecek bir görünüme sahiptir. İçinde büyük bir havuz, yürüyüş yolları, ağaçlandırılmış alanlar, gazino, kahvehane ve lokanta gibi dinlenme yerleri ile lunapark ve çocuk bahçeleri bulunacak biçimde tasarlanan park 1943 yılında

kullanıma açılır. 1950'lerde Ankara'nın sıkça ziyaret edilen mekanlarından biri haline gelir (Demir, 2006, 72-73). Parkın ziyaretçileri, park içindeki düzenlemeler, etkinlik alanları ve faaliyetler siyasal ve toplumsal dönüşümlerle ilişkili biçimde yıllar içinde farklılaşır. Başlangıçta geniş bir yeşil alanı ve su kenarındaki faaliyetleriyle öne çıkan parkta 1950'lerin ikinci yarısıyla beraber yapılaşma hız kazanır, parktaki yeşil alanlar azalırken ticari faaliyet yürüten mekanların sayısı artar. Bu yıllarda parkta gazino, lokanta, bira bahçesi, pastane, banka, mini golf kulübü gibi mekanlar açılır. Bu mekanlar o denli yaygınlaşır ki, dinlenmek isteyenler için parkta ayrı bir dinlenme parkı törenle açılır (Demir, 2006, s. 74). Birbiri ardına açılan bu işletmeler, ziyaretçilerin de bunu talep ettiğini düşündürmektedir.

4.4 Restoranlar

1920'li yılların başında Ankara'da Anadolu Lokantası ile Abdullah Efendi Merkez Lokantası isimleriyle hizmet veren iki "İstanbul tarzı lokanta" bulunuyordu. Anadolu Lokantası, Milli Mücadele Ankarası'nın en lüks mekânlarından biri sayılıyordu. Beyaz örtülü masalarıyla bu lokanta, Meclis binasına bitişik bir binada yer aldığından Mustafa Kemal de dahil olmak üzere Meclis'in tanınmış simalarına hizmet veriyordu (Sazyek, 2018, s. 353). Kemal'in Lokantası olarak da anılan lokantada Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay gibi isimler yemek yedikten sonra, geceleri Ankara'da araç bulmak mümkün olmadığından cep fenerleriyle yolu aydınlatarak konakladıkları yerlere ulaşıyorlardı (Atay, 1980, s. 354). Lokantanın müşteri kitlesi daha çok milletvekillerinden oluşmaktaydı.

Aynı yıllarda açılan bir diğer lokanta Abdullah Efendi Merkez Lokantası idi. Bu lokantanın müşterileri ağırlıklı olarak memurlardan ve milletvekillerinden oluşuyordu. Merkez Lokantası, Anadolu Lokantası'na nazaran daha hesaplı bir lokantaydı. Aynı zamanda, mecliste bitirilemeyen tartışmaların devam ettirildiği, Ankara'nın kahvehanelerinde başlayan sohbetlerin sürdürüldüğü de bir yerdi. (Sazyek, 2018, s. 354) Bu iki mekân dışında Ankara'da aşçı lokantası olarak da tarif edilen lokantalar yaygındı. Bu lokantalar yemek çeşitlerinin sınırlı olduğu, daha çok Ankara'nın yerlilerinin ve işçilerin yemek yediği yerlerdi.

Ankara'nın başkent olmasının ardından nüfusun artması, milletvekillerinin şehre gelmesi, elçiliklerin açılması, özel etkinliklerin düzenlenmeye başlanması üzerine

modern bir lokantaya duyulan ihtiyaç belirgin biçimde hissedilir olmuştu (Sazyek, 2018, s. 355). Bu ihtiyaca cevap vermek üzere 1923 yılında Ankara'nın ilk Avrupai lokantası olan Karpiç Lokantası açılmıştır. Taşhan'ın sahibi Cemal Bey'in desteğiyle açılan lokanta İstanbul'dan gelen George Karpovitch tarafından işletildi. Baba Karpiç olarak anılan George Karpovitch'in ilk işletmesi İstanbul'daki İyi Tat Lokantası'ydı. Lokantada Fransız mutfağıyla harmanlanmış Rus mutfağından tatlar müşterilere sunuluyordu. George Karpovitch'in işlettiği İyi Tat Lokantası, İstanbul'da o tarihe kadar görülmemiş dekoru ve daha önce tadılmamış yeni yemek çeşitleriyle ünlenmişti.⁹

Karpiç Lokantası açılana dek Ankara'da lokanta seçenekleri sınırlıydı. Şehirde İstanbul'dan gelenlerin pek beğenmediği ahçı lokantası olarak tabir edilen mekânlar bulunmaktaydı. Karpiç Lokantası'nın açılmasıyla Falih Rıfkı Atay'ın deyişiyle “Yeni Türkiye’de ahçı lokantası devri kapan[dı].” Şehirde ziyaretçilerin “servis terbiyesi” görebildikleri ilk lokanta olan Karpiç Lokantası¹⁰, yalnız yemekleriyle ve sofraya düzeniyle değil Baba Karpiç'in tavırlarıyla da ünlenmişti. Lokantanın kendine özgü bazı kuralları bulunmaktaydı. Bunlardan biri kıyafet kuralıydı. Turan Tanyer bir söyleşisinde lokantaya kravatsız gelen kişilerin durdurularak vestiyerde asılı bulunan kravatlarından birini boyunlarına geçirmek şartıyla içeri alındıklarını aktarmaktadır.¹¹

Başkentte aşçı lokantası devrini kapatan Baba Karpiç, şehre gelirken kendi ekibini de beraberinde getirmişti. Reşat Nuri Güntekin, Karpiç Lokantası'nda yemek düzeninin sağlanması için George Karpovitch'in çeşitli kurallar koyarak garsonları eğitimden geçirdiğini anlatır. Buna göre, lokantanın dekorasyonu düzenlenirken garsonlar için bir “ayak divanı” yaptırılmış, servis edilecek yemekler arasındaki süre daha lokanta açılmadan garsonlara öğretilmişti. Karpiç, garsonlara çorbayla et yemeği arasındaki sürenin sekiz dakikadan daha az olmaması gerektiği konusunda kesin talimat vermişti.

⁹ Turan Tanyer, “Baba Karpiç: Aşçı Dükkânından Restorana Dönüşümde Bir Usta”, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 7 Mayıs 2014 tarihli söyleşi. Bkz. <https://www.iae.org.tr/Aktivite-Detay/Ascii-Dukkânından-Restorana-Donusumde-Bir-Usta-Baba-Karpic-Turan-Tanyer/22>

¹⁰ Falih Rıfkı Atay, “Karpiç Lokantası”, *Resimli Hayat Gazetesi*, 19 Kasım 1952.

¹¹ Turan Tanyer, “Baba Karpiç: Aşçı Dükkânından Restorana Dönüşümde Bir Usta, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü”, 7 Mayıs 2014. Söyleşinin linki için bkz. 6. dipnot.

Bu eğitimler Karpiç'in yemek servisini düzenlemek kadar, müşterilerin yemek yeme alışkanlıklarını değiştirme isteğini de ortaya koymaktadır.¹²

Lokantanın müdavimlerinden İhsan Sabri Çağlayangil, Baba Karpiç'i "Türkiye'de lokantacılığın babası" olarak tarif etmiş ve "yemek yemenin tıkmak değil aynı zamanda bir zevk işi olduğunu" öğreten kişi olduğunu söylemiştir (Çağlayangil'den akt. Tanyer, 2006, s. 17). Lokanta, iyi yemekleri ve Baba Karpiç'in tavırlarıyla dikkat çektiği kadar yetiştirdiği personelle de takdir toplamaktadır. Atay'ın aktardıklarından anlaşılan o ki lokanta, personellerine bir hizmet kültürü de aşılamaktadır. Anadolu'nun herhangi bir yerindeki otel veya lokantada "üst başı, hali tavrı düzgün" bir personel görüldüğünde akıllara bu kişinin Karpiç Lokantası'nda staj yaptığı gelmektedir."¹³

George Karpovitch, 1928 yılında İş Bankası'ndan alınan kredi ve devlet desteğiyle Millet Bahçesi içindeki çarşıda bulunan yeni yerinde Şehir Lokantası isimli restoranıyla hizmet vermeye başlar. Alafranga damak tadı ve sofrada adabının Ankara'ya taşınmasını sağlayan lokanta, müzikli danslı yemekler düzenleyerek şehre yeni bir eğlence kültürünün aktarılmasına aracılık eder (Cantek, 2016, s. 280). "Örtüleri, peçeteleri ve çatal bıçağı her serviste değişen asri bir lokanta" menüsünde Çerkez tavuğu, perde pilavı gibi geleneksel yemekler kadar Avrupa mutfağından yemekler de yer alır. Şehir Lokantası "devletin ileri gelenlerinin gideceği" ve "ticarethane de olsa herkesin parasının geçmediği" bir yer olarak anılır. Şehir Lokantası aynı zamanda Mustafa Kemal ve Bakanlar Kurulu üyelerinin toplantı yaptıkları, politikacıların uğrak yeri olan bir mekândır (Şenyapılı, 2006, s. 323-324). Şehir Lokantası'nın tek müşterisi bürokratlar ve milletvekilleri değildir. Burası, aynı zamanda "müzikli bir yerde yemek yemek", dans etmek veya misafir ağırlamak isteyen yüksek gelirli Ankaralıların da ilk tercihidir. (Sazyek, 2018, s. 359)

1920'lerin sonlarına doğru Ulus'ta açılan Smyrna, Lezzet, Gümüşkepçe gibi yerler geleneksel yemeklerin uygun fiyatlara sunulduğu lokantalardı. Aynı yıllarda açılan Yenigün, Çiçek, Zevk, Lale gibi lokantalarda yüksek gelirli Ankaralı müşterilere hitap ediyordu (Tanrıku, 1985, s. 25) 1932 yılına gelindiğinde Ankara'daki lokantaların sayısı artmıştı. Bu tarihte *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde yer alan bir habere göre Ankara'da sulu yemek servis eden 60 kadar lokanta bulunmaktaydı. Bu sayıya

¹² Reşat Nuri Güntekin, Karpiç Babaya Mersiye, *Resimli Hayat Gazetesi*, 19 Kasım 1952.

¹³ Falih Rıfkı Atay, "Karpiç Lokantası", *Resimli Hayat Gazetesi*, 19 Kasım 1952.

pastaneler, içkili lokantalar ve barlar dahil edildiğinde 22 tane birinci sınıf, 29 tane ikinci sınıf ve 63 tane de üçüncü sınıf mekân olduğu görülmekteydi (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 418). Lokantalar dışında Taşhan Palas, Ankara Palas, Belvü Palas ve Lozan Palas gibi oteller, Batılı hizmet anlayışları ve menüleriyle yeme-içme ve eğlence ihtiyacına cevap veriyordu.

4.5 Dans ve Eğlence

Cumhuriyet öncesinde Avrupa'ya giden kadınlar, oradaki eğlence biçimlerini kendi evlerinde de tatbik etmeye başlarlar. Evlerde düzenlenen toplantılarda dans, eğlencenin temel unsuru olarak görünür olur. 19. yüzyılın son çeyreğinde gayri müslimler ve yabancı misyonerler arasında yaygın olan danslı eğlenceler, savaş yıllarında Avrupa'daki eğlence biçimlerini görmüş müslüman kişilerce düzenlenmeye başlanır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirginleşen Batılılaşmanın ve toplumsal değişimin izlerini dönem romanlarından okumak mümkündür. Karakterlerin yaşadıkları iç gerilimler, kimlik karmaşası ve Batılılaşma bu eserlerde kendilerine yer bulur. Erken dönemde aşırı Batılılaşma eleştirisi *Felâatun Bey ile Rakım Efendi* (1876) gibi eserlerde görünür hale gelir. Şerif Mardin'in Rezaizade Ekrem'in romanı *Araba Sevdası*'ndan (1895) yola çıkarak Bihruz Bey sendromu olarak tarif ettiği, aşırı Batılılaşma eleştirisi konusu oluyordu (Mardin, 2015, s. 46).

Cumhuriyet öncesinde dönüşmeye başlayan hayatın merkezi ve en görünür olduğu yer Beyoğlu (Pera) idi. Eğlence mekânlarının çeşitlendiği ve dansların yaygınlaşmasında etkili olan Beyoğlu, dönem romanlarında yeni ve eski arasındaki karşıtlık ilişkisinde yeniyi temsil eden bir yer olarak konumlanıyordu. Bunun bir örneğini Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* (1931) romanında görmek mümkündür. Peyami Safa bir yandan Beyoğlu'nu yeni olanla ilişkilendirirken diğer yandan akıl çelici olumsuz bir mekân olarak tarif etmektedir. Bu anlamda Beyoğlu, Safa'nın romanında yeni ama kötü olanı temsil etmektedir. Harbiye alafranga ve yeni olanı imlerken, Fatih geleneksel ve eski olanla ilişkilendirir. Diğer yandan yazarın olumladığı özellikler Fatih'tedir.

Yeni Hayat'ın bir parçası olan etkinliklere katılmak kadar katılmamak da *Fatih-Harbiye* romanının başkahramanı Neriman gibi genç kızlar için ıstıraba yol açan yıkıcı olaylardı. Baloya gittiğinde hem çok eğlenen hem de yanlış bir şey yaptığını düşünen genç kız, iki medeniyetin arasında kalmıştır. Fatih'te sürdürdüğü aile hayatı,

konservatuarda eğitimini aldığı alaturka müziği eski ve köhne olanla ilişkilendiren Neriman için Yeni Hayat, yeni ve güzel olandı. Bu yüzden “eski ve yırtık ve pis iğrenç” bir kıyafeti üzerinden atar gibi eski hayatından kurtulmak istiyordu (Safa, 2016, s. 69). Diğer yandan yetiştiği çevre ve aldığı eğitim bunların yanlış şeyler olduğunu söylüyordu kendisine. Muhakkak ki burada Neriman’ın yaşadığı gerilim yalnız dansla ilgili değildir; kişilerin nereye ait olduklarını, hangi medeniyetin parçası olduklarını ve yaşamlarını hangi ekseninde sürdüreceklerini bilememenin verdiği acıdır Peyami Safa’nın anlatmak istediği. Gündelik hayat herkes için aynı biçimde ve aynı hızda dönüşmüyordu, kimisi için evin odalarını değiştirmeyi gerektirecek kadar merkezi bir öneme sahip yeni eğlence biçimleri, kimileri için bir buhrana yol açabiliyordu. Genç kızların “dansing” görme arzusu aileleri tarafından hoş karşılanmıyor, kadınların erkeklerle bir araya gelmesi ve dans etmesi eleştirilere konu oluyordu (Tercüman, 2018, s. 215).

Diğer yanda dans dönemin dergi ve romanlarında “asri” yaşamın bir gereği olarak kabul görmekteydi. Kimi dergilerdeyse kadınların kocalarını aldatmasının ilk basamağı olarak görülen dans, basında uzun süre tehlikeli bir salgın olarak kendisine yer bulmuştu. Bununla beraber dans etmeyi öğretmeye yönelik olarak yayınlanan kitaplar ve dans temalı öykü ve romanlara okuyucu tarafından rağbet ediliyordu (Toprak, 2017, s. 292). Bir yanda kadın ve erkeğin dans etmesi eleştiri konusu olurken, diğer tarafta ilgi ve merak uyandırıyor. İki durumda da dans basında önemli bir yer işgal eden, ilgi uyandıran bir mesele olarak dönem yazınında okuyucunun karşısına çıkıyordu. Kimi gazeteler dansı bir salgın addediyor, bu denli dans etmenin çeşitli sağlık sorunlarına yol açacağı endişesi okuyucularla paylaşılıyordu. Kadın ve erkeğin birbirine bu denli yakın olmasının ananelere uygun olmadığını yazan kalemler olsa da, salgının önüne geçmek mümkün olmamıştı. Dans ile asri hayat, hürriyet ve medeniyet arasında bir bağlantı kuruluyor, dans etmek bir ihtiyaç olarak tarif ediliyor, dahası dansa muhalefet eden gençler hayretle karşılanıyordu. Bu bağlamda dans hem bir salgın, hem de saygın bir eğlence biçimiydi (Tercüman, 2018, s. 217). Ankara’nın utangaç eğlence deneyiminin yanında özellikle İstanbul’da dans tutkusu şehri etkisi altına almıştı bile. İstanbul’da modernleşmenin ve eğlence hayatının kendine ait bir geçmişi ve hızı bulunurken, Ankara’da hayat küçük adımlarla değişiyordu.

Kadınların sosyal hayata “kaç-göç” olmadan katılmasını teşvik için Mustafa Kemal, Ankara’da yeni açılan Türk Ocağı binasına ilk kez arkadaşlarını eşleriyle beraber davet etmişti. Falih Rıfkı Atay da bu davetteki konuklar arasındaydı. Atay o gece kadınlarla erkeklerin birbirlerine karşı oldukça çekingen davrandıklarını, salonun farklı yerlerinde ayrı ayrı oturduklarını, birkaç kadının yiyecek şeyler almak için bile yerinden kıpırdamadığını anlatır. Bunun üzerine Mustafa Kemal “Çocuklar ayaktaki hanımlara itibar ediniz. İkrâm ediniz. Oturanları kışkandırırım. Yavaş yavaş hepsi kalkar” diyerek misafirleri dans etmeye teşvik eder (Atay, 1980, s. 411). Sahiden de hemen değilse bile birkaç yıl içinde kadınlar ve erkekler büyükelçiliklerin açılmasıyla, ülkenin farklı şehirlerinden memurların ve ailelerinin şehre gelmesiyle, şehirdeki eğlence mekânlarının sayısının artmasıyla aynı mekânı paylaşmaya ve dansa kalkmaya başlayacaklardı.

Ankara’da Yeni Şehir’de ikamet edenler, yabancı elçilik görevlilerinin ve üst düzey bürokratların da katılımıyla zaman zaman küçük gruplar halinde çaylar, balolar ve partiler düzenliyordu. Bu etkinlikler aracılığıyla kentteki geleneksel Ankara yaşantısının dışında farklı bir eğlence yaşamı ortaya çıkıyordu. Ankara’da düzenlenen ilk “suvare”lerden birini Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Ankara* romanından takip etmek mümkündür. Romanın kahramanı Selma Hanım insanların nasıl davranacaklarını, nasıl gezinip dans edeceklerini bilmediklerini söyler. Kadınlar gözlerini, ellerini, başlarını nasıl kontrol edeceklerini bilmeden “duvar kenarlarında” kümelenip “hareketsiz” biçimde dururken, erkekler ise kapıya yakın yerlerde, “hiç konuşmadan” büfe başlarında sessizce beklemektedirler. Genç erkeklerse bu sessiz ve hareketsiz davette “mütemadiyen” içmektedirler. Dans etmek isteyen az sayıda kişi sahnedeki çiftlerin sayısının artmasını beklerken, “herkes birbirini haydi bakalım haydi bakalım” sözleriyle dans etmeye teşvik etmeye çalışmaktadır (Karaosmanoğlu, 2017, s. 98-99). Tıpkı *Ankara*’nın kahramanı Selma Hanım gibi İstanbul’dan gelmiş kadın ve erkekler bile -Ankara’nın yerlilerine göre Yeni Hayat’a dair daha fazla fikirleri ve beklentileri olduğu halde- başlangıçta bu etkinliklerde çekingen davranışlar sergilemişlerdir. Başkentte bu tür etkinlikler bir yandan merak uyandırırken, diğer yandan yenilik karşısında duyulan çekingenlik söz konusu etkinliklere tereddütle yaklaşılmasına yol açmıştır.

Özellikle 1930'larla beraber eğlence hayatı da değişmeye başlamıştır. Bu alandaki en büyük değişiklik kadın ve erkeğin bir araya gelmesi gibi görünse de, aynı mekân paylaşmanın ötesinde kadın ve erkeğin dans etmesi geleneksel kodların değişiminin, Batılı bir yaşam tarzının benimsendiğinin göstergesidir. Arzu Öztürkmen'in belirttiği gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında resmi baloların, düğünlerin ve eğlencelerin "asri" dansı tangoydu. Kendine güvenen gençler foksforit yapsalar da yaygın olarak balolarda tango veya valsle açılış yapıyordu. Hatta bu tür etkinliklerde dans bilmemek ve dans etmemek çağa ayak uyduramama, geri kafalı olmayla ilişkilendiriliyordu, (Öztürkmen, 1999, s. 182). Bu açıdan dans etmek ve bilhassa tango yapmak, cumhuriyet rejiminin yurttaşlarına önerdiği Yeni Hayat'ın bir parçası, Türkiye'nin medeni dünyayı yakaladığının göstergelerinden biriydi.

4.6 Meyhaneler ve Barlar

28 Nisan 1920'de Trabzon vekili Ali Şükrü Bey içki üretiminin ve tüketiminin yasaklanması için bir kanun teklifi sunar. Bu teklif içkinin sosyal, dini, ekonomik ve milli boyutlarını tartışmaya açar. Özellikle içki satan işletmelerinin sahiplerinin gayri müslimler olması konuyu ekonomik ve milliyetçi bir çerçeveye taşır. İçkiye harcanan paranın yurtiçinde kalmadığı, sarfedilen paraların ülke ekonomisine katkı sağlayacak denli fazla oluşu tartışılır. 14 Eylül 1920'ye gelindiğinde içki üretimi ve tüketimi yasaklanır. Ancak burada içkiden ziyade asıl mesele İstanbul'daki eğlence yaşantısının sınırlandırılmak istenmesidir (Kabagöz, 2016, 171-174). İstanbul'da içki yasağı, işgal kuvvetlerinin şehirden çekilmesine dek uygulanamaz. Bu sırada, İstanbul'daki meyhane işletmecileri de Meclis'e gelerek yasağın ertelenmesini/uygulanmamasını talep ederler. 1923 yılında 24 saatten kısa bir süre İstanbul'da içki yasaklansa da "Türk işletmecilerin menfaatleri" düşünülerek yasağın ertelenmesine karar verilir. Bu durum kamuoyunda büyük yankı uyandırır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimler, İstanbul'da sayıları "beş altı bini bulan meyhane" ve "üç dört bin umuhane"nin ülkenin sosyal ve ekonomik yaşantısına büyük zarar verdiğini ifade ederek bu yerlerin kapatılmasının toplum yararına olduğunu savunurlar (Karaosmanoğlu, 1924'dan akt (Kabagöz, 2016, 175-176) Ancak içki yasağı içerdiği muğlak ifadeler ve şehrin kendi dinamikleri sebebiyle İstanbul'da uygulanmaz.

Kurtuluş Savaşı yıllarında içki yasağı sürerken Ankara'da gizli olarak işletilen Kuyulu Kahve, Efe Haydar'ın meyhanesi ve Babo'nun meyhanesi olmak üzere üç meyhane

bulunmaktaydı. Bu meyhanelerde masa ve tabure bulunmadığından içkiler bir duvar dibinde gizlice içilmekteydi. İstanbul'daki hiçbir meyhaneye benzemeyen bu yerler, “esrarkeş tekkesini” andırıyordu (Şapolyo, 1967'den akt. Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 419) İçki yasağının devam ettiği yıllarda Ankara'da portatif barlar yaygındı. Bu barlar daha az kazançlı işlerde çalışan kişiler tarafından tercih edilen yerlerdi. 1925 yılında açılan Ferah Bar, Ankara'daki ilk umumi dans salonu olarak tarif edilmektedir. Çalgı ve müziğin bulunduğu bu barda, erkeklere içki sofrasında eşlik eden ve gecenin devamında onlarla birlikte mekandan ayrılan beş kadın çalışmaktaydı. Şehrin sapa bir yerinde olmasına, içkilerin yüksek fiyattan satılmasına, kötü bir binada hizmet vermesine ve müzisyenlerin kötü olmasına karşın Ferah Bar, çalışan kadınların uyardığı ilgi nedeniyle açıldıktan kısa bir süre sonra dolup taşmaya başlar. Ferah Bar'ın gördüğü talep, Ankara'da benzer konseptlere sahip pek çok bar açılmasını sağlar. Başta Romanyalı, Bulgar, Macar, Alman olmak üzere pek çok milletten kadın Ankara'ya getirilir ve artist olarak anılan bu kadınlar sayıları hızla artan barlarda çalışmaya başlarlar (Örik, 1931'den akt. Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 424). 1920'lerin ikinci yarısından itibaren şehirde açılan Elhamra Bar, Acem'in Meyhanesi, Şükran Lokantası, Kürt Mehmet'in Meyhanesi, İmren Meyhanesi, Palabıyık Meyhanesi gibi mekanlar ünlü yazar ve gazetecilerin uğrak yeri haline geldi (Bayraktar, 2016, s. 71).

4.7 Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar

1. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul “sefalet ve sefahat”ın bir arada bulunduğu bir şehirdi. Aile reislerini savaşta kaybeden, savaş yıllarında geçimini temin etmekte güçlük çeken kadınlar büyük zorluklarla mücadele etmek zorunda kalırken, diğer tarafta yeni eğlence biçimleri tecrübe ediliyordu. Şehirde birbirinden apayrı hayatlar mekânsal olarak çok da farklı olmayan yerlerde sürdürülüyordu. Yoksulluk ve sefalet kadınların fuhuşa sürüklenmesine sebep oluyordu. Fuhuş, içki, uyuşturucu kullanımı ve kumar gibi toplumsal sorunlar, dönem romanlarında tartışılıyordu. Bir yanda eğlence hayatının toplumsal muhayyileyi aşan biçimleri, diğer yanda yoksulluk şehirde birbirinden apayrı hayatlar yaşanmasına yol açıyordu. 1. Dünya Savaşı ile işlenmeye başlanan bu temalar, 1920'lerin sonuna dek gündemdeki yerini korudu. Zührevi hastalıklarla mücadele etmek için İstanbul'da şehri pek çok yerinde genelevler açılmasına izin verildi, seks işçisi olarak çalışan kadınların sayısı tespit edilerek vesika

almaları sağlandı. Bu yolla şehirde hem fuhuş hem de zührevi hastalıklar denetim altına alınmaya çalışıldı (Toprak, 2017, s.305-307). Fuhuşun yaygınlaşması salgın hastalıklarda artışa da sebep oluyordu.

Hastaların frengi hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları, sağlık hizmetlerine ulaşmada sorunlar yaşamaları, tedavi imkanlarına erişecek maddi güce sahip olmamaları ve tedavi sürecini ihmal etmeleri gibi sebepler Anadolu'da frengi hastalığının görülme sıklığını arttırıyordu. Cumhuriyet döneminde Frengi ile mücadele için ilk adım, 1925 yılında Frengi Tedavi Talimatnamesi'nin yayınlanmasıyla atıldı. Anadolu illerinde açılan frengiyle mücadele merkezleri, hastanın yayılmasını önlemeye ve hastaların tedavi edilmelerine yönelik faaliyetler yürüttü. Frengi tedavisi için bu merkezlere 1925-1937 yılları arasında yaklaşık 1,5 milyon kişi başvurmuş, bunun yanı sıra tespit edilen frengi hastalarının yarısından fazlası tedavi sürecini tamamlamıştır (Baytal, 2009, s.42-43).

Cinsel ilişki ve kan yoluyla bulaşan frengi, sıtmadan sonra ülkedeki en yaygın hastalıktı. Hastalığın bulaşıcı olmasının yanı sıra, genetik yolla bebeklere aktarılması frengi hastalığına yakalanmış kişilerin toplumdan dışlanmasına sebep oluyordu. Buna bağlı olarak, hasta kişiler hastalıklarını gizleme yoluna gidiyor ve tedavi olmadıkları için hastalığın daha da yayılmasına yol açıyorlardı. Frengi ile mücadelede kadınların muayene edilmesi için kadın doktorlara ihtiyaç duyulması, kadın doktorların yetiştirilmesini öncelikli bir konu haline getirmiştir. Hastalığın tespit edilmesi kadar, yayılmasını önlemeye yönelik çalışmalar da yapılmıştır. 1928 yılında İzmir'de frengiyle mücadele için barlarda ve kahvehanelerde kadın garson çalıştırılması yasaklanmış, gazinolarda çalışan kadınların sayısı tespit edilmiş, şehirdeki fahişeler ve genelevler kayıt altına alınmıştır. Kadınlar periyodik muayenelerden geçirilerek hastalığa yakalananların tedavisi yapılmıştır. 1929 yılında Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti'nin kurulmasının ardından, Avrupa'dan getirilen filmler, posterler ve afişler kullanılarak halkın hastalık hakkında bilgilendirilmesi amaçlanmıştır (Bulut, 2009, s.113-115).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Ankara il müdürü olan Dr. Müslihiddin Safvet, 1925 yılında yayınlanan Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası isimli raporunda Türkiye'deki frengi salgınını değerlendirmiştir. Safvet, yaptığı araştırmalar sonucunda, hastalığın neredeyse Anadolu'nun her yerine yayıldığını, bunda gizli ve

açık fahişe sayısının artmasının ve denetimsiz fuhuşun etkili olduğunu ortaya koymuştur. Frenginin toplumun hemen her katmanını etkilediğine dikkat çekmiştir (Evered, E. & Evered K, 2013, s. 278).

Başkent Ankara da diğer şehirler gibi frengi salgınıyla mücadele etmekteydi. Şehrin başkent olmasının ardından yaşanan hızlı nüfus artışı ve mübadeleler gibi sebepler şehirdeki frengi vakalarının görülme sıklığı üzerinde etkili olmuştur. Savaş sonrası dönemde yaşanan toplumsal değişim de frengi salgınını tetiklemiştir. Yeni iş imkanları için Ankara'ya gelen fahişeler ve denetimsiz cinsel etkinlik hastalığın hızlı biçimde yayılmasına yol açmıştır. 1923 yılına ait istatistiklere göre, Ankara'da frengi tedavisi gören hasta sayısı 440'dır. Bu sayının en çok arttığı dönemin Kasım ayı olması ilgi çekicidir, bir önceki ay 63 olan hasta sayısı neredeyse iki katına çıkarak 103'e ulaşmıştır. Cumhuriyet kutlamaları için şehre büyük şehirlerden gelen kişilerin beraberlerinde hastalığı da taşıdığı düşünülebilir. (Evered, E. & Evered K, 2013, s. 281).

Başkent'in nüfusunun hızlı biçimde artması, eğlence mekanlarının sayısının artması ve eğlence biçimlerinin değişmesi frenginin başkentte yayılmasında etkili olmuştur. Ancak Ankara'da yaşayanlar tedavi süreçlerinde Anadolu illerinden daha avantajlı bir durumdaydı. Küçük şehirlerde dispanserler gibi küçük tedavi merkezleri hizmet verirken başkentte Numune Hastanesi, hastalara modern tedavi imkanları sunmaktaydı. Bu durum, hastalığın tedavisinde Ankara'yı önemli bir merkez haline getiriyor, hastalar tedavi için başkente geliyordu (Evered, E. & Evered K, 2013, s. 281-283).

Kamu kurumlarının yanı sıra, Ankara'da doktorlar özel muayenehanelerinde de hastalığın tedavisi için çalışmalar yapıyordu. Gazetelerde frengi, bel soğukluğu gibi hastalıklara yakalanmış hastaları tedavi eden doktorların verdiği ilanlara 1930'lu yılların sonuna dek rastlamak mümkündür. Zührevi hastalıklar devlet tarafından ücretsiz biçimde tedavi ediliyordu. Bununla beraber özel muayenehaneler hastalara gizlilik sağlıyordu. Bazı doktorların saat 20'ye dek hasta kabul etmeleri, hastalığın çalışan kesimler arasında yaygın olabileceğini ve ekonomik olarak tedavi masraflarını karşılayabilecek kişiler arasında da görülmekte olduğu çıkarımını yapmamızı mümkün kılmaktadır.

1920’li yıllardan itibaren zührevi hastalıkların önlenmesi ve tedavi edilmesi için birçok girişimde bulunulmuştur. Devlet fuhuşun denetlenmesi ve zührevi hastalıkların kontrol edilebilmesi için Anadolu illerine tedavi imkanları ulaştırmış, seks işçisi kadınlara vesika vermiş, genelevleri belgelendirmiş, evlenmek isteyen çiftlerin bulaşıcı hastalık taşımadıklarına dair sağlık raporu almasının zorunlu hale getirmiştir. Sivil toplum kuruluşları, frengi hastalığına karşı toplumu bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmış, aynı zamanda yardım etkinlikleri düzenleyerek zührevi hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için kaynak oluşturmaya çalışmıştır. En nihayetinde fahişe sayısının artması, ülke genelinde yaşanan nüfus hareketliliği, denetimsiz fuhuş gibi sebepler zührevi hastalıkların büyük bir halk sağlığı problemi haline gelmesine yol açmıştır. Kadınların ve erkeklerin dans etmesi, kamusal alanda kadınların görünürlüğü, kadınların dekolteleri gibi konular tartışılırken, öte yanda frengi büyük bir sorun olarak uzun yıllar ülke gündeminde yer almıştır.

4.8 Sinemalar

Sinema, İstanbul’a Cumhuriyet öncesinde ulaşmış bir eğlence aracıydı. Sultan İkinci Abdülhamid döneminde ilk halka açık gösterimi yapılan sinema, padişahın elektrik kullanımını sınırlaması sebebiyle başlangıçta yalnız Beyoğlu’ndaki izleyiciyle buluşma olanağı bulmuş olsa da, İstanbul’da 1908 yılından itibaren kalıcı sinema salonları açılmaya başlamıştı. 1908 yılından 1938 yılına gelene dek İstanbul’da 176 sinema salonu filmleri izleyicilerle buluşturmuştur. Kaynar’ın aktardıklarına göre 1929 yılı Ocak ayında İstanbul’daki sinema salonlarında 277.165 bilet satılmış, 1933 Ocak ayındaysa günde ortalama 10 bin biletle 369.329 seyirci sinema salonlarını doldurmuştur (Kaynar, 2012, s. 153-154). İstanbullular sinemaya büyük bir ilgi gösterirken, Ankara sinemayla daha geç bir tarihte tanışmıştır. Ankara’da Milli Mücadele yıllarında Sanayi Mektebi atölyesinde üretilmiş yerli filmler Sanayi Mektebi olarak bilinen bir okul binasında gösteriliyordu.¹⁴ Ancak başkentte İstanbul’da olduğu gibi çok sayıda sinema salonu bulunmuyordu.

Milli Mücadele’yi takip eden ilk yıllarda filmler Ankara’da Millet Bahçesi’ndeki (daha sonraki adıyla Ankara Şehir Bahçesi) Belediye Sineması’nda gösterilirdi. Millet Bahçesi, Ankara’daki çeşitli törenlere ev sahipliği yapan, küçük bir süs havuzuna,

¹⁴ “Ankara Nasıl Başkent Olarak İlan Edilmişti?” *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1948 akt. Turan Tanyer, 2017, s. 383

aşşap bir sinema binasına, bir lokantaya ve çiçekçiye sahip bir mekân olarak Ankara'daki sosyal yaşantı üzerinde büyük izler bırakmıştır.

Belediye Sineması, 1. Ulusal Mimarlık Akımı mimarlarından Mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır. Tavanı Türk işi bezemelerle süslenmiş, sinema perdesi bir tiyatro sahnesine geçirilerek oluşturulmuştur. Millet Bahçesi'ndeki Belediye Sineması'nda birkaç tiyatro ile komediler de sahnelenmiştir. Ankara araştırmacısı Turan Tanyer, o yıllarda Belediye Sineması'ndaki ses kalitesinin İstanbul'daki birinci sınıf sinemalarla yarışacak derecede iyi olduğunu, Ankaralıların sinemadan çok müziğe ilgi duydukları için salonu doldurduklarını söyler. Şehirde sinemayla asıl ilgili olan kişiler İstanbul'dan gelenler olduğundan, bu kişiler şehre gelen hiçbir filmi kaçırmamaktadırlar (Tanyer, 2017, s. 384). Bu bahçede Belediye Sineması dışında bir de açık hava sineması kurulmuş ve akşamları sinemaseverlerle filmler buluşturulmuştur (Bayraktar, 2016, s. 69). Daha önce de belirtildiği gibi, 1929 yılına kadar Ankaralı sinemaseverlere hizmet veren Belediye Sineması, çıkan bir yangınla kül olmuştur¹⁵. Bu tarihten sonra şehirde iki yeni sinema salonu öne çıkmıştır: Kulüp Sineması ve Yeni Sinema. 1929 yılında açılan Kulüp Sineması Darülbeydi'den gelen tiyatrocuların da sahne aldığı, hem sinema salonu hem de tiyatro sahnesi olarak kullanılan, alt katında ünlü Tabarin Bar'ın bulunduğu aşşap bir binanın üst katında yer almaktadır (Tanyer, 2017, s. 387). Bu iki sinema salonu uzun yıllar boyu başkentin sosyal ve kültürel hayatında etkili olmuştur.

Kulüp Sineması aynı zamanda “bütün dünya sinema cereyanları”nı okuyuculara aktaran bir dergi de yayımlıyordu. 1927 yılında yayın hayatına başlayan *Kulüp Sinema Mecmuası* haftalık olarak yayımlanıyordu. Kulüp Sineması, yıllar içinde Sinema Alemi, Temaşa Alemi ve Temaşa olmak üzere sinema ve tiyatro eserlerinin değerlendirildiği pek çok dergi yayımladı. Dergiler Fransızca ve Türkçe olmak üzere iki dilde yayın yapıyordu. Ankara'daki sinema dergilerine bakıldığında sinema salonlarının artışıyla dergi sayısının artışı arasında paralellikler olduğu görülür. Kulüp Sineması ve Yeni Ankara Sineması'nda gösterilen filmlerle ilgili bilgiler, *Ankara Sinemaları* isimli dergide yayımlanıyordu. Bu dergi 1935 yılında kapandığında, aynı

¹⁵ Şehirdeki sinema salonlarından biri de Özer Sineması'dır. Ankara Belediye Riyaseti Damgası taşıyan, 1923 tarihinde kesilmiş bir bilet VEKAM Arşiv ve Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Ancak bu sinema salonu ve salonda gösterilen filmler hakkında başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu sebeple bu salon kapsam dışı bırakılmıştır.

yıl *Sinema Alemi Dergisi* çıkartılmaya başlandı. *Sinema Alemi Dergisi*, *Ankara Sinemaları Dergisi*'nden farklı olarak Ankara'daki sinemalarla sınırlı değildi. Bu dergide daha geniş içerikli yazılar yer alıyor, okurlara filmlerle ilgili değerlendirmeler, yönetmenler ve oyuncular hakkında bilgiler aktarılıyordu. Bunun yanı sıra *Holivut*, *İpek Film Magazin* gibi sinema dergilerinin yanı sıra, 1939 yılında Ulus Sineması'nın açılmasıyla *Güzel Ankara Dergisi* de Ankara'daki sinema dergileri arasına katıldı. Fransızca ve Türkçe olarak yayınlanan bu dergi, sinemayı “gençliğin ve münevver halkın en mühim ihtiyacı” olarak tarif ediyordu. (Yavuztürk, 2013, s. 81).

4.9 Halkevi

1931 yılında Türkocağı'nın kapatılmasının ardından Halkevleri balo düzenleme görevini üstlenmiştir. Halkevleri'nde Türk Maarif Cemiyeti, Türk Hava Kurumu gibi kurumlar için yardım amaçlı balolar düzenlenmekteydi. Bu balolarda “en güzel bir müzik” duyulabilirdi. Ayrıca bu etkinliklerde birazdan bahsedeceğimiz “Ankara Palas'ın dansözleri”nin sahne alacağı bilgisi okuyucularla paylaşılıyordu.¹⁶ Halkevleri'nde kuruma gelir elde etmek amacıyla balolar, konserler ve müsamereler tertip edilmekteydi. Ancak “bir ilim ve kültür müessesesi olan” Halkevleri'nin kendisine kaynak oluşturmak ve gelir elde etmek için bu tür organizasyonlar düzenlemesi 1934 yılında yasaklandı. Parti teşkilatının bulunduğu yerlerde Halkevleri yararına düzenlenecek etkinliklerin parti tarafından yürütülmesine karar verildi.¹⁷ Bunun dışında Ankara Halkevi erken cumhuriyet yıllarında Berlin Devlet Operası, Münih Devlet Operası gibi dünyaca ünlü orkestralardan müzisyenleri şehre davet ederek çok sesli Batı müziğiyle Ankaralıları tanıştıran bir mekân haline geldi.¹⁸

4.10. Taşrada Eğlenmek

1925 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın girişimleriyle Anadolu'da resmi nitelikli balolar düzenlenmeye başlanır. Valilik binalarında düzenlenen balolara ilgili şehirlerin idari ve siyasi üst düzey yöneticileri, askerler ve şehrin önemli kişileri eşleriyle beraber davet edilirdi. Cumhuriyet Baloları Doğan'ın ifadesiyle “protokol baloları”ydı. Geleneksel oyunları bilen kişiler, balolardan önce dans kurslarına kaydolup tango, vals

¹⁶ “Bu Akşamki Balo” *Ulus Gazetesi*, 21 Mart 1936.

¹⁷ CDA Yer 490-1-0-0/2-9-10 Tarih: 28.08.1934.

¹⁸ *Ulus Gazetesi*, 3 Nisan 1936.

gibi dönemin moda danslarını öğrenmeye çaba gösteriyorlardı (Duman, 2016, s. 52). Geleneksel kadın-erkek ilişkilerini dönüştürmede önemli bir işlev göreceği düşünülen balolar, böylece Anadolu'ya taşınmıştı. Örneğin Cumhuriyet'in 10. yılı kutlamaları için İzmir'in bir kasabasında, henüz inşaatı tamamlanmamış Halkevi bahçesinde bir balo tertip edilir. Kasabanın seçkinlerinin katıldığı balonun açılış dansı kaymakam tarafından yapılacaktır, ancak kaymakamın karısı hem dans bilmediğinden hem de utandığından kaymakam ilk dansı baldızıyla yapar. Kaymakamı çoğunluğu öğretmenlerden oluşan çiftler izler. Biyoloji öğretmeniyle şehre yeni tayin edilmiş bir memurun yaptığı danslar geceye damgasını vurur, herkes onları izleyip dansları bitince çifti alkışlar (Engin, 1999, s. 124).

Resmi nitelikteki balolar ve Anadolu'ya tayin edilen memurlar aracılığıyla bu yeni eğlence kültürü İstanbul'dan Ankara'ya, Ankara'dan da Anadolu'ya taşınmış olur. Halide Edip Adıvar, *Zeyno'nun Oğlu*'nda (1928) Cumhuriyet'in ilk yıllarının Diyarbakır'ını anlatırken, İstanbul'da eğitim görmüş, merkezden taşraya gitmiş bürokratların ve askerlerin geçmiş yıllarda edindikleri eğlence alışkanlıklarını gittikleri şehirlerde de sürdürdüklerinden söz eder. Halide Edip Adıvar bu eserde asrileşmeyi dansla, içkiyle, kıyafetlerle ilişkilendiren bazı karakterleri eleştirir. Şehrin cemiyet hayatında önemli bir yer tutan danslı eğlenceler ve balolar için hazırlıklar çok önceden başlar, komiteler kurulur, etkinliğin nerede düzenleneceğinden hangi içeceklerin servis edileceğine, çalınacak müziklerden danslara kadar pek çok konu üzerinde tartışılarak etkinliğin tüm detayları planlanır (Adıvar, 2001, s. 226). Halide Edip Adıvar kadınların sinema yıldızlarından, moda dergilerindeki kıyafetlerden ve makyajlardan etkilenerek bu etkinliklere hazırlandıklarını anlatır. Erkeklerinse kıyafetlerin yanı sıra, kendilerini diğerlerinden ayırmak için cümlelerin arasına Fransızca sözcükler sıkıştırdıklarını aktarır (Adıvar, 2001, s. 204). Akşam eğlencelerinde kıyafetler, sözcükler ve makyajdan daha çok hazırlık gerektirense dans becerileridir. Katıldıkları etkinliklerin birinde dans etmeye çekinen yeni evli çift, bir sonraki etkinlik için evlerinin “loş” odasında ıslık çalarak “vanstep”i prova ederler (Adıvar, 2001, s. 142). Diyarbakır'da bu eğlenceler yerel halkın eğlenme biçimini doğrudan etkilemez ve tango, vals, çarliston gibi moda danslar, asri eğlenceleri beraberlerinde şehre getirenlerle onların yakın çevreleriyle sınırlı kalır.

Söz konusu yıllarda davetlilerin pek çoğunun birbirini tanıdığı özel etkinliklerde olmasa da resmi etkinliklerde kimi zaman kadınların eğlenme biçimleri ve kıyafetleri eleştirilerin konusu olur. Fakihe Odman'ın *Çiçek ve Güneş* (1940) romanı bu durumun iyi bir temsilini sunar. Romanda Kayseri'de öğretmenlik yapan Çiçek, şehirde düzenlenen öğretmenler balosuna katılmasının ardından kıyafeti, dans etmesi ve şarap içmesi sebebiyle okul müdürü tarafından uyarılır. Çiçek bunların doğal olduğunu anlatmak istese de müdür, İstanbul ve Ankara'da doğal karşılanabilecek bu gibi şeylerin Kayseri'de problemlere yol açabileceğini söyler (Tercüman, 2018, s. 179).

Asri eğlencelerin anlamlandırılması ve gündelik hayatın bir parçası olması yalnız taşrada değil, Türkiye'nin kalbi olarak nitelendirilen başkentte de İstanbul'dan farklıdır. Yukarıda da bahsettiğimiz Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında Ankara Palas'ı dışarıdan izleyen kalabalıkları anlattığı bölümde bu durumun izlerini görmek mümkündür. Otelde düzenlenen balolardan birini izleyen yerliler içeride ne olduğundan tam olarak emin olmasalar da, gizemini koruyan bu etkinliği birbirlerine tarif ederken “tango” sözcüğünü kullanırlar. Ancak “tango”nun tam olarak ne manaya geldiğini bilmezler. Tango, bir eğlence türü müdür yoksa bir çalgının adı mıdır? Onlar için gerek içerideki etkinlik gerekse tango sözcüğü hem çok geniş anlamlı hem de çok belirsizdir (Karaosmanoğlu, 2017, s. 93-94).

Yeni Ankaralılar ile Eski Ankaralılar arasındaki uçurum ve inkılapların başladığı noktaya geldiği nokta arasındaki farklılıklar öyle bir raddeye gelir ki Karaosmanoğlu, “Samanpazarı'nda kazanılan savaşın Yenişehir'de kaybedildiğini” söyler. Çünkü Ankara Palas, Halkevleri, Gazi Orman Çiftliği'nde olduğu gibi toplumun farklı kesimlerinin bir araya geldiği ya da Halkevleri gibi yeni Ankaralılar ile yerlilerin bir biçimde kesiştiği bir mekan değildir. Tam aksine balo salonlarıyla, orkestralarıyla, yemekleriyle meşhur bu otel küçük bir grubun davetli olduğu eğlencelerin, özellikle de baloların mekanıdır. Bu mekanda Cumhuriyet ideolojisinin arzu ettiği yeni yaşam biçimi pratiklerle -kıyafetler, dans etme biçimleri, adab-ı muaşeret kurallarının uygulanışı, kadın ve erkeğin birlikte eğlenmesi vb.- hem davetlilere hem dışarıdan bakanlara gösterilir. Aynı zamanda Yeni Hayat ve Yeni İnsan burada görünür kılınır ve üretilir.

4.11. Eleştiriler ve Çatlaklar

Ev personeli olarak Mustafa Kemal'in 13 yıl yanında çalışmış Cemal Grada, Çankaya Köşkü'nde kurulan sofralara yakından şahit olmuştur. Grada, anılarında Mustafa Kemal'e yakın olan kişilerden bazılarının Ankara pavyonlarındaki eğlenceler hakkında tatsız konuşmalar duyduğunu, Falih Rıfkı Atay'ın Alman bir kadınla yaşadığı ilişkinin Mustafa Kemal'e kadar taşındığını anlatır. Bu eğlencelerin zaman zaman o dönemki Meclis Başkanı Kazım Özalp'e fatura edildiği de Ankara'da herkesin duyduğu dedikodulardan bir diğeridir (Grada, 1973, s. 209).

Yetişkin kadın ve erkekler bir arada bulunmaya alışırken, genç kadınların ve erkeklerin ilişkileri Ankara Palas gibi mekanlarda büyük ölçüde ebeveynlerin ve "cemiyyet" in çizdiği sınırlar çerçevesinde sürdürülüyordu. Şen Sahir Silan'ın anılarına bakarak bu müdahalelerin 1940'lara dek devam ettiğini söylemek mümkündür. Annesi bir yandan kızının kentte ilişki kurduğu kişileri seçmeye ve yaşantısını kontrol altında tutmaya çalışırken, diğer yandan onu dans kursuna göndermek, ilk kez katılacağı balo için yurtdışından elbise getirtmek gibi toplumsal olarak onaylanan ve kabul gören etkinliklere katılmasını sağlamaya çalışır (Silan, 2003, s. 53-54). Şen Sahir Silan'ın anılarından hareketle, Yeni Ankaralılar ve Eski Ankaralılar arasındaki ayrımın uzun yıllar sürdüğünü, kadınların erkeklerle serbestçe ilişki kurmalarının onaylanmadığını, ancak belli mekanlarda ve belli koşullar altında bir araya gelmelerinin kabul gördüğünü ileri sürebiliriz.

Kadın ve erkeklerin bir araya gelmelerinin Cumhuriyet rejimi tarafından desteklendiği yerlerden biri şüphesiz ki Halkevleri'di. Cumhuriyet rejimi bir yandan kadınların kamusal alanda görünür olmalarını isterken diğer yandan onlara toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde misyonlar yüklemektedir. Bir bakıma Halkevleri kadınlar için, rejimin erkeklerinin tarif ettiği sınırlar içinde görünür olmanın mekanıydı. Alexandros Lamprou, Cumhuriyet'in reform projesinin hayata geçirilmesinde kadınlara karar alma ve idare mekanizmalarında sınırlı ölçüde yer verildiğine dikkat çeker. Parti idare heyetinde kayıtlı olan az sayıdaki kadının da bürokratların ya da parti mensuplarının akrabaları olduğunu vurgular (Lamprou, 2014, s. 8). Kadınların partinin yönetim mekanizmalarında yer alamamaları, siyasetin bir erkek işi olarak görülmesiyle yakından ilişkilidir. Kadınların Halkevleri'ndeki eğitimlere katılmaları, sanat faaliyetleri yürütmeleri ve sporla meşgul olmaları kamusal alandaki görünürlüklerinin

artmasını sağladı. Ancak, diğer tarafta merkeze Anadolu'daki Halkevi şubeleri hakkında şikayetlerin gitmesine de sebep oldu. Tiyatro ilgili dönemde Cumhuriyet ideallerini halka aktarmada önemli bir araç olarak görülüyordu. Bu sebeple Halkevleri'nde kadınlardan ve erkeklerden oluşan tiyatro grupları oluşturuldu. Ancak, tiyatronun ahlaka uygun olmayan bir etkinlik olarak değerlendirildiği bir dönemde kadınların erkeklerle birlikte sahneye çıkmasının istenmesi kadınların sahneye çıkmaktan kaçınması gibi sonuçlar doğurdu (Lamprou, 2014, s. 11). Bunun üzerine özellikle taşrada görev yapan kadın öğretmenler üzerinde çeşitli araçlarla baskı oluşturulmaya başlandı. Bu noktada, parti mensubu kişilerle Halkevi idarecilerinin kendi eşlerini ve kızlarını Halkevi'ndeki tiyatro çalışmalarına getirmekten kaçındıklarına dikkat çekiyor Lamprou (Lamprou, 2014, s. 12). Kadınlar üzerindeki baskı yalnız ısrarla sınırlı kalmıyordu. Kadın öğretmenlerden Halkevi sahnesine çıkmayı kabul etmediklerini bildiren bir kağıt imzalamaları isteniyor, tiyatro sahnesinde yer almayı reddederek idari cezalar alabilecekleri de bu görüşmelerde bir tehdit unsuru olarak kullanılıyordu (Lamprou, 2014, s. 13).

Kadınları sahneye çıkmaya ikna etmek için kullanılan metodlardan bir diğeri de kadınların eşleri, abileri ve babaları aracılığıyla sahneye çıkmalarının sağlanmasıydı. Kadınlar kimi yerlerde ailedeki erkeklerin izni/teşvikiyle ve onlarla sahneyi paylaşarak Halkevi tiyatrolarında yer aldılar. Kadınların sahneye çıkmasının son derece önemli addedildiği bu dönemde, Halkevi idarecilerinin bulunduğu bir diğer yöntem, sahneye çıkmaya gönüllü ve ekonomik olarak zor şartlarda bulunan kadınların merkeze farklı masraflar gösterilerek ücret karşılığında sahneye çıkarılmasıydı. Buna ek olarak, Halkevleri'nde çeşitli kademelerde görev yapan kadınların "yarı gönüllü yarı mecburi" olarak tiyatro sahnesine çıktıkları bilinmektedir (Lamprou, 2014, s. 13-14).

Kadınların sahneye çıkmaları için yukarıda sözü edilen araçları kullanan Halkevi idarecileri, diğer taraftan kadın ve erkeğin sahnede birlikte yer almasına yönelik eleştirilerin de önüne geçmeye çalıştılar. Halkevi idarecilerinin Halkevleri'nde sahnelenen tiyatro oyunlarını şehirleri gezerek insanları eğlendiren kumpanyalardan ayırırken bu ayrımı ahlak eksenli bir yerden yapmaları dikkat çekicidir. Diğer yanda aile salonları ve etkinlikleriyle, kadınlara yönelik programlarıyla ve "avam erkek"lerin uzaklaştırılmasıyla Halkevleri, sınır çizen, yerleşik kabulleri ve ahlak söylemini bir anlamda yeniden üreten bir yer oldu (Lamprou, 2014, s. 23-31).



5. MODERNLEŞMENİN MEKÂNI: ANKARA PALAS

Henri Lefebvre, “Mekânın Üretimi” isimli çalışmasında, mekânı toplumsal üretim süreçleri içinde ortaya çıkan bir *ürün* olarak tarif eder (Lefebvre, 2016, s. 23). Ancak burada iki şerh düşer: Lefebvre’e göre mekân değişmez, hareketsiz bir şey değildir tam aksine mekân hem bir üründür hem de bir üretici olarak “ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır.” Aynı zamanda ürün gibi sadece bir alışverişin konusu olan, tüketilen veya yok olan bir şey de değildir; üretim süreçleri ve ilişkileri sonucunda yeniden üretilir (Lefebvre, 2016, s. 24). Lefebvre, Foucault’nun bilgiyi mekânla eşdeğer düşünen ve özneyi mekân/bilgi içinde konumlandıran yaklaşımına karşı çıkar. Ona göre, mekân ve özne “yapısal olarak” birbirlerine eklenmezler. Aralarında üretici ve dönüştürücü bir ilişki vardır. Mekân ve toplumsal ilişkiler birbirlerinden etkilenirler ve birbirlerini yeniden üretirler. Bu yönüyle Lefebvre’in mekâna dair anlattığı Marx’ın altyapı-üst yapı arasında kurduğu belirlenim ilişkisinden de ayrı bir yerde konumlanır (Lefebvre, 2016, s. 25).

Lefebvre’e göre toplumsal üretimin ürünü olan mekân, düşünceye ve eyleme hizmet eder, ki bu da onu bir üretim aracı ve aynı zamanda denetim, tahakküm ve güç aracı yapar. (Lefebvre, 2016, s. 57) Başkent’in ilk modern oteli olarak inşa edilen Ankara Palas’ı da bu perspektiften hareketle okumaya çalışmak anlamlı olacaktır. Otel, şehrin girişinde konumlanmaktadır. Şehre gelenlerin ilk gördüğü binalardan biridir. 1. Ulusal Mimarlık Akımı’nın özelliklerini taşır: Doğu ve Batı temsilleri bir arada bulunmaktadır. İç dekorasyonunda, hizmet anlayışında ise Fransız etkileri hâkimdir. Otelde konaklama, yemek yeme ve eğlence hizmetleri sunulmaktadır. Bunların yanı sıra balolar, ziyafetler, büyükelçilere yönelik resepsiyonlar ve düğün yemekleri verilir. Ancak yalnızca bürokratlar, üst düzey askerler, bakanlar, milletvekilleri ve önemli gazeteciler bu etkinliklere davet edilmektedir. Bu etkinliklere katılırken giyilmesi gereken kıyafetler ve uyulması gereken kurallar vardır.

Lefebvre’e göre mekan, algılanan (mekan pratikleri), tasarlanan (mekan temsilleri) ve yaşanan (temsil mekanları) olmak üzere üç farklı boyutta kavranır. Mekan pratiği işe gidiş geliş, boş zaman faaliyetleri gibi gündelik deneyimlerle ”yavaşça ve kesin olarak” üretilir. Lefebvre bunu, “banliyödeki bir toplu konutta oturan birinin gündelik

hayatıyla” açıklar. Bu, mekânın pratikler ve tecrübeler yoluyla üretilen düzeyidir (Lefebvre, 2016, s. 67). Ankara Palas’ın balo ve yemek salonları da mekânsal pratiği okumada bize önemli araçlar sunmaktadır. Burada, davetliler eğlenirken karşı cinsle bir arada bulunma adabını tecrübe eder, orkestra eşliğinde dönemin popüler danslarını icra eder, çalınacak müziğe ve etkinliğin niteliğine göre kıyafetler giyer ve son olarak saçlar gündelik hayat dergilerinde tarif edildiği gibi yaptırılır.

Lefebvre, mekânın üretiminde farklı aktörlerin, tasarımların ve deneyimlerin söz konusu olduğuna ve incelemelerin yukarıda sözü edilen katmanları birbirlerinden ayrı olarak değerlendirmeksizin, birbirleriyle iç içe -bir anlamda etkileşim içinde yapılması gerektiğine vurgu yapar (Lefebvre, 2016, s. 70). Bu anlamda otelde düzenlenen etkinliklere katılan kişiler ve oteli tasarlayanlar kadar otele dışarıdan bakan kişilerin bu mekâna yüklediği anlamlar da önem kazanmaktadır.

Ankara Palas’ın Lefebvre’in sözünü ettiği anlamda bir mekân olarak okunmasında Pierre Bourdieu’den mülhem ve her biri bir diğeriyle bağlantılı sermaye, sosyal uzam, alan ve habitus kavramsallaştırmaları faydalı araçlar sunmaktadır.

Pierre Bourdieu, iktisadi, sembolik, toplumsal ve kültürel sermaye olmak üzere temel olarak dört sermaye türü olduğunu vurgular. Sermayeler, hem rekabetin aracı hem de sahip olunmak için mücadele verilen araçlardır. Sahip olunan sermayeler, bireylerin ve grupların sosyal uzamda birbirlerine göre konumlanışlarında belirleyicidir. Birbirlerine yakınlıkları veya uzaklıkları kişiler ve gruplar arasındaki ortak özelliklerin çokluğunu veya azlığını gösterir (Bourdieu, 2013, s. 194). Yakınlık ortak özelliklerin çokluğuna, uzaklık ortak özelliklerin azlığına işaret eder. Buna göre bireyler, sahip oldukları sermayelerin azlığına veya çokluğuna göre sosyal uzamda konumlanırlar.

Bourdieu alanları, konumlar arasındaki “nesnel bağıntılar ağı” olarak tarif eder ve alanları açıklamada “oyun” analojisine başvurur. Alanların her birinin kendine özgü kuralları vardır ve “oyuncu”ların sahip oldukları sermayelerin ağırlıkları alanlara göre değişir. Sermayelerin değerleri, ilgili sermaye türünün kullanılabilceği bir alanın varlığıyla ilişkilidir. Oyuncuların alandaki mücadelelerinde, sahip oldukları sermaye türlerinin o alandaki gücü, kişilerin sosyal konumları ve oyundaki stratejileri etkili olur (Bourdieu & Wacquant, 2011, s. 82-83). Bu bağlamda oyun sadece kurallara uymayı değil, “doğaçlama”yı da gerektirir. Doğaçlama becerisini bir sporcu deneyimle,

tekrarla ve disiplinle elde eder. Bourdieu, oyuncuların bir sonraki adımda/oyunda edinebilecekleri “sezgileriyle kavrama kapasitesi”ni *habitus* olarak açıklar (Calhoun, 2010, s. 79). Habitus kişilerin çocukluklarından yetişkinliklerine kadar, bir ölçüde bilinçsiz şekilde, içselleştirmiş ve benimsemiş oldukları “dünyayı algılama, değerlendirme ve davranma” biçimlerine dair şablonlardan meydana gelir (Jourdain & Naulin, 2016, s. 42). Bu yönüyle kişilerin habitusları ne doğrudan dış etkenler tarafından belirlenir ne de tam anlamıyla bireyseldir. Kişilerin eylemleri de Bourdieu için böyledir. Ona göre alışkanlıklar, gelenekler, inançlar, toplumsal ve kültürel miras kişilerce süzgeçten geçirilip şekillendirilir ve eylem, dışsal yapıların etkileri “dolayımınarak” üretilir. Ancak tüm bu süreçler, faydacı bir hesaplama süreci sonucunda meydana gelmezler (Swartz, 2013, s. 101-102). Bir ölçüde sezgiseldirler.

Büyük şehirlerden – büyük ölçüde İstanbul’dan- başkente gelen yeni Ankaralılar, bir yandan şehre alışmaya çalışırken diğer yandan kendi yaşam tarzlarını da beraberlerinde getirdiler. İstanbul’daki eğlence yaşantısını tecrübe etmiş kişiler, Ankara Palas’taki etkinliklere katılırken alışkanlıklarına ve beğenilerine uygun kıyafetler seçtiler. Dönemin adab-ı muâşeret kitapları ve gündelik hayat dergileri de kıyafet ve saç modelleri konusunda okuyucular üzerinde etkili oluyordu. Davranışları, kıyafetleri, eğlenme biçimleriyle Ankara’nın yerlilerinden ayrılan şehrin yeni sakinleri, Ankara Palas balolarında modern yaşam tarzını görünür kılıyorlardı. Otelde düzenlenen etkinliklere katılan kişiler maddi olarak avantajlı, eğitilmiş, dönemin danslarını bilen -veya öğrenmek için çaba harcayan-, adab-ı muâşeret kitaplarını takip ederek asri hayatla ilişkili gördükleri becerileri edinme konusunda istekli kişilerdi. Ankara Palas, modern bir yapı olarak tasavvur edilirken, otelin balo salonlarında, terasında misafirler asri yaşamı tecrübe ediyor ve üretiyorlardı.

Mekân üretiminin bir diğer boyutu mekân temsilleri yani tasarlanmış mekânlardır. Mekân pratiğinden farklı olarak mekân temsilleri gündelik deneyimden çok, kenti planlayanların ve biçimlendirenlerin o yere dair tasavvurlarını ve anlamlandırmalarını içerir. Mekân temsillerinin kent sakinleri için anlam üreten bir tarafı da vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Ankara Palas’ta düzenlenen balolar ve davetler bürokratlar, milletvekilleri, askerler ve tüccarlar gibi az sayıda “seçkin” kişinin katılımıyla gerçekleşiyordu. Ankara Palas, kadın ve erkeklerin kıyafetleriyle ve birbirleriyle kurdukları ilişkilerle, sunulan yemekler ve çalınan müzikleriyle Batılı

tarzda eğlence hayatının tecrübe edildiği, (İstanbul'dan) taşındığı ve (yeniden) üretildiği bir yerdi.

Mekan üretiminin üçüncü katmanı ise temsil mekanlarıdır. Lefebvre bu katmanı “mekana eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekan” olarak tarif eder (Lefebvre, 2016, s. 68). Bir devlet politikası olarak benimsenen Batılılaşma'nın izlerinin, yurttaşların giyimlerinde, hal ve hareketlerinde, karşı cinsle kurdukları ilişkilerde görünür olması isteniyordu. Ankara Palas'taki davetlere katılabilen az sayıda kişi, bu yönüyle Türkiye'nin modern yurttaşlarını temsil ediyorlardı.

Ankara, Cumhuriyet ideallerinin hayata geçirildiği, diğer şehirlere de model olması arzu edilen, hem görünümüyle hem yurttaşlarıyla “Batılı bir devlet” vaadine hayat veren ve bu vaadi gerçekleştirmesi beklenen bir şehirdi. Ancak Ankara, İstanbul ve İzmir gibi liman şehirlerinin sahip olduğu ticaret ve ulaşım ağlarına sahip olmadığı gibi yeni yaşam tarzlarını taşıyacak ekonomik temelden ve orta sınıftan da yoksundu. Bu sebeple şehre gelen bürokratlar, aydınlar, askerler ve kurucu aktörler, Ankara'nın yabancı olduğu yeni yaşam kalıplarını ve eğlence biçimlerini İstanbul'dan taşıma görevini üstlendiler (Nalbantoğlu, 1984, s. 298).

1920'lerin başında Ankara, İstanbul'dan gelen aydın ve bürokratlara “masa başında geç saatlere kadar konuşmaktan” başka bir eğlence imkanı sunmayan, geceleri araba bulunmayan, sokakların yeterince aydınlatılmadığı bir şehirdi. Falih Rıfkı Atay'ın aktardıklarına göre, gündüzleri Meclis'ten başka vakit geçirecek yer bulunmayan başkentte, geceleri Mustafa Kemal'in sofrasına davet edilmek büyük bir heyecan sebebiydi (Atay, 1980, s. 352-353).

Mustafa Kemal ve çalışma arkadaşları akşamları bir araya gelir inkılaplar, ülkenin önemli iç ve dış meseleleri hakkında konuşurlardı. Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşlarından Hilmi Uran, Mustafa Kemal'in inkılaplar üzerine düşünürken sofrasına her akşam ilgili konu hakkında çalışmalar yapan kişileri davet ettiğini aktarır. Uran'a göre inkılapların çoğu bu masa etrafında gece başlayıp sabahın erken saatlerine dek devam eden tartışmalar sonucu hayata geçirilmişti (Uran, 2017, s. 266-267). Çankaya'daki sofraların Kılıç Ali, Recep Zühtü, Falih Rıfkı gibi değişmez konukları vardı. Bu konukların yalnız masadaki yerleri değil, Mustafa Kemal'in bulunduğu mekanların hemen hepsinde yerleri hazır bulunmaktaydı. Hatta sayıları zaman zaman

değişse de yaklaşık on beş kişiden müteşekkil bu grup “mutad zevat” olarak anılmaya başlanmıştı. Bu kişiler kısa sürede Ankara’da, “gayriahlaki” karşılanan yaşamlarıyla ve kamu görevleri dışında sahip oldukları ayrıcalıklarla elde ettikleri ek gelirleriyle eleştirilerin hedefinde olmuşlardı (Cantek, 2016, s. 136-137).

İstanbul’dan Ankara’ya göç edenlerle Ankara’nın yerlileri kıyafetleriyle, yaşadıkları mekanlarla, çalıştıkları yerlerle birbirlerinden farklıydılar. Ancak şehre sonradan gelenler şehre değişimi de beraberlerinde getirmişlerdi. İstanbul’da eğlence hayatının içinde olan kişiler Rus Devrimi ertesinde İstanbul’a göç eden Rus dans öğretmenlerinden dönemin shimmy, fokstrot gibi moda danslarını öğrenmişlerdi. İstanbul’da özellikle çarliston dansı, figürleri gerçekleştirmek isterken yaralanan çok sayıda kişinin hastanelere başvurması üzerine belediye tarafından 1926 yılında yasaklanmıştı (King, 2016, s. 137). Elleri ve bacakları oynatıp çarptırarak icra edilen bu dans dönemin kıyafetlerini de etkilemiş, çarliston pantolonunun moda olmasına yol açmıştı. Dizleri dar, paçaları oldukça geniş bir kesime sahip olan bu pantolonları Reşat Ekrem Koçu tulumbacıların pantolonlarına benzetir. Bu pantolonları giyen gençlerin “bıçkın” ve “külhanbeyi” tavırlar sergilemeleri okullarda çeşitli sorunlara yol açtığından, eğitim kurumlarında çarliston pantolonlarının giyilmesi yasaklanır (Koçu, 1969’dan akt. Ormanlar, 1999, s. 45). Yeni Ankaralılar başkente dansı ve kıyafetleri getirerek nihayetinde yeni bir yaşam tarzının öncüleri olmuşlardı.

Ankara’nın başkent oluşunu takip eden yıllarda eğlence mekanlarında sınıfsal bir ayrışma olduğu göze çarpar. Ankara’nın “yüksek tabakası”, orta sınıfı ve esnafı farklı barlarda eğlenir, bu mekanlarda sahne alan “artist”ler, çalan müzikler ve eğlence biçimleri de kişilerin gelir durumuyla ilişkili biçimde değişiklik gösterirdi. Ekonomik olarak daha iyi durumda olanlar istedikleri “artist”leri eğlenecekleri salonlara davet edebiliyorlardı (Oktay, 2001, s. 280). O yıllarda İstanbul’da popüler olan tango, fokstrot, shimmy gibi danslar henüz Ankara’nın yüksek tabaka barlarında yaygınlaşmadığından, Aka Gündüz başkentte çifte telli, zeybek, yıldız gibi danslar ve havalarla eğlendiğini aktarır (Gündüz, 1931, s. 1-8). Memurlar ve esnaflarsa “yüksek tabakadan arta kalan veya beğenilmedikleri için kadro dışı kalan artistler”in bulunduğu yerlerde eğlenirlerdi. Bu dönemde memur ve esnafların eğlendiği mekanlar, 19. yüzyılda İstanbul’da ortaya çıkan balozlarla benzerlikler taşımaktadır. Galata’da doğan balozlar şehrin alt sınıftan insanların eğlendiği mekanlardı. Bu eğlence

yerlerine erkekler tek başlarına gelir, masalarına gelen bir kadınla gece boyu sohbet edip içki içerlerdi. Kadınlar, çalıştıkları mekana para kazandırmak için masadaki erkeğin şakalarına güler ve ona eşlik ederdi. Böylece erkekler gündelik yaşamda bir araya gelemedikleri kadınlarla bir araya gelme, iletişim kurma fırsatı bulurlardı (Kabagöz, 2016, s. 52). Ankara’da ekonomik olarak avantajlı durumdaki erkekler, sanatçı konusunda seçici davranabiliyorlardı. Bunun yanında, bu kişilerin geçmiş tecrübeleri, İstanbul’daki eğlence yaşamına dair deneyimleri de Ankara’daki tercihlerinde belirleyici oluyordu.

Başkentte eğlence hayatında ekonomik temelli bir farklılığın yanı sıra cinsiyetlere dayalı bir ayrışma da söz konusuydu. Kadınlar ve erkekler birbirlerinden ayrı yerlerde bir araya gelir, farklı biçimlerde eğlenirlerdi. İstanbul’da kadın erkek ilişkileri 2. Meşrutiyet ile birlikte dönüşmeye başlamıştı. Ulaşım araçlarının gelişmesi, edebiyat, sinema filmleri, dans salonları, müzikler bu ilişkinin biçim değiştirmesinde önemli roller oynamıştı. İstanbul’da kendiliğinden yaşanan değişimin (Kaynar, 2012) Ankara’da ve Anadolu’da gerçekleşmesi için çeşitli mekanizmalar işletilmesi gerekiyordu.

Kadınların sosyal hayatta nasıl konumlanacağını gösteren ilk adımları Mustafa Kemal ve eşi Latife Hanım, evliliklerini takip eden ilk aylarda birlikte yurt gezilerine çıkarak, evlerinde kalabalık misafir grupları ağırlayarak, cepheleri birlikte gezerek ve gazetelere verdikleri söyleşilerle göstermişlerdi. Latife Hanım ve Mustafa Kemal’in 1923 yılı mart ayında Çankaya Köşkü’nde yabancı gazetecileri ağırladıkları etkinlikte Mustafa Kemal, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı vakit geçirdikleri kulüplerin kaldırılmasından ve herkesin bir arada yer aldığı kulüplerin açılmasından yana olduğunu söylemiştir (Çalışlar, 2006, s. 144). Mustafa Kemal’in bu düşüncesini dile getirdiği yıllarda başkentte vakit geçirilecek mekanların sayısının sınırlı olduğu bir önceki bölümde anlatılmıştı. Bunun yanında bir diğer sorun da kadınların zaten sayıca az olan bu mekanlarda tek başlarına bulunmalarından doğan sorunlardı. Şehrin sokakları ve kamusal mekanları büyük oranda erkeklere aitti. Falih Rıfkı Atay, Ankara’yı anlatırken arkadaş toplantılarında, evlerde, otellerde ve dahi sokaklarda kadın görmeyen pek mümkün olmadığını “Amerika’nın ilk göç zamanlarında bile

kadın, Ankara'nın ilk kuruluş yıllarında olduğu kadar bulunmazlığı hissettirmiş midir” sözleriyle anlatmıştır (Atay, 1980, s. 353).

Cumhuriyet'in kurucuları, kadınların ve erkeklerin eşit vatandaşlar olarak hayata katılmalarını sağlamak istiyordu. 1924 yılında eğitimde birlik sağlayacak Tehvid-i Tedrisat Kanunu, 1925 yılında Şapka Kanunu olarak anılan Kılık Kıyafet Kanunu ve 1926'da Medeni Kanun kabul edilmişti. Bu kanunlarla kadınlara erkeklerle eşit eğitim imkanı; boşanma, velayet gibi konularda yasalar önünde eşit haklar ve kadınların kamusal alanda geleneksel kıyafetler olmaksızın bulunmaları sağlanmış, böylece laik bir toplumsal düzenin tesis edilmesi hedeflenmişti (Saktanber, 2006, s. 323). Özellikle eğitim, toplumun dönüşmesinde önemli bir araç olarak görüldüğünden kadınların eğitim hayatına katılmaları önemseniyordu. Ancak Zehra F. Arat'ın da sözünü ettiği gibi, kadınların eğitim hayatına katılmaları onların bir sınıf bilinci kazanmaları ya da bireysel bir bilinç edinmeleri amacıyla değil; ulus ve vatanın evlatlarını yetiştirmeleri için gerekli donanımlara sahip olmalarını sağlama amacıyla desteklenmişti. Kadınlardan “milletin anası” olarak erkeklerden “daha çok feyizli, daha fazla bilgili olma”ları bekleniyordu (Arat, 1998, s. 54). Ayşe Saktanber de kadınların ilköğrenimden başlayarak tüm bir eğitim müfredatına yayılmış biçimde cinsiyetler arası iş bölümü vurgusuyla “milletin anası” olarak yetiştirilmeye ve ev içinde annelik rolüne teşvik edilmeye çalışıldıklarına dikkat çeker. Saktanber'e göre devlet kurumlarınca desteklenen kadın dergileri de kadınlardan kamusal alanda neredeyse cinsiyetsiz ve vakarlı olmaları; ev kadını olarak ise bakımlı ve Batılı beden ölçülerine sahip, müşfik, eşini ve ailesini destekleyen, erkeğin aile reisliğini kabul eden rolleri benimsemelerini bekliyordu (Saktanber, 2006, s. 329). Kadınların söz konusu dönemde doktorluk, öğretmenlik gibi mesleklere yönlendirilmeleri de toplumsal cinsiyet rollerine dayanan kabullerle uyum içinde bulunuyordu. Kadınların meslek edinmeye başlamaları, sosyal hayatta daha fazla görünür olmalarını sağlıyordu ama başkent henüz kadınların yanlarında ailelerinden bir erkek bulunmadan sosyal hayata dahil olmalarının hayatın olağan akışına uygun kabul edildiği bir yer değildi.

Ankara'da söz konusu yıllarda yemek yenilebilecek tek lokanta, İstanbul Lokantası'dır ve bu lokantanın da Ankara'daki diğer pek çok yerde olduğu gibi hiç kadın müşterisi yoktur. O vakitler avukat olmak için Adliye Vekâlet'inde staj yapan, daha sonra Türkiye'nin ilk kadın avukatı olacak Süreyya Ağaoğlu anılarında, arkadaşı Melahat'le

yemek yemek için gidecek yer bulamadıklarından bir süre “peynir ekmekle” karınlarını doyurduklarından bahseder. Ancak öğle yemekleri onlar için önemli bir sorun olmaya başladığından bir gün Süreyya Ağaoğlu ve arkadaşı İstanbul Lokantası’nda bir öğle yemeği yemişlerdir. Bu öğle yemeği lokantanın erkek müşterileri tarafından şaşkınlıkla karşılanır: “Bir gün babamdan izin alarak Melahat ile o lokantaya gittik, ufak bir bölümüne oturup yemeğimizi yedik. Herkes hayret içinde idi: İki genç kız tek başlarına lokantada yemek yiyordu.” Bu olay şaşkınlık yarattığı gibi dedikodulara da yol açmıştır (Ağaoğlu, 1975, s. 40-42). Görünüşe göre İstanbul Lokantası daha çok erkeklerin ve en iyimser ihtimalle milletvekillerinin aileleriyle birlikte gitmelerinin uygun karşılandığı bir mekandı. Bu olayın duyulması üzerine Süreyya Ağaoğlu babası tarafından dedikodulara karşı uyarılmıştır. Mustafa Kemal ve Süreyya Ağaoğlu adliyedeki stajdan ve çalışma hayatından söz ederlerken, konu lokantada yemek yemeye ve dedikodulara gelmiştir. Durumu öğrenen Mustafa Kemal, ertesi gün Süreyya Ağaoğlu’nu kendi arabasıyla adliyeden alarak İstanbul Lokantası’na götürmüş ve orada diğer milletvekillerinin duyacağı biçimde Süreyya Ağaoğlu’nun bir sonraki gün İstanbul Lokantası’nda yemek yiyeceğini söylemiştir. Bu konuşmaları duyan bazı kadınlar da ertesi gün Süreyya Ağaoğlu ile birlikte İstanbul Lokantası’nda öğle yemeği yemiş ve böylece “Ankara protokolünde” kadın erkek ilişkileri “doğrudan müdahaleyle” düzenlenmiştir (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 423-424).

Şevket Süreyya Aydemir, Ankara’da kadınların erkeklerle birlikte sosyal hayata dahil olmaya başladıkları yılları anlatırken bu etkinliklerin katılımcılarının “direnişler, bocalamalar, iç burkuntuları ve hatta ıstıraplar” yaşadığından söz eder. 1925 yılında Mustafa Kemal tarafından Gazi Orman Çiftliği’nin İstasyon Binası’nda verilen baloya yalnız üç kadın katılır. Bunun üzerine Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)’nun eşi Leman Hanım Mustafa Kemal’e sitem ederek “Paşam bu inkılabın kurbanları yalnız biz miyiz? Hani yaver beylerin, mebus beylerin, vekil beylerin hanımları?” diye sorar. Balodaki erkek misafirlerin sayısı kadın misafirlerin sayısından fazla olunca, dönemin tanınmış eğlence mekanlarından biri olan Fresko Bar’dan birkaç misafir “artist” baloya getirilir. Ancak bu durum “inkılabın kurbanları” tarafından hoş karşılanmaz ve salonu terk etmek istemelerine sebep olur. Fresko Bar’dan davet edilen kadınlar da bunun üzerine hemen balodan uzaklaştırılırlar. Ancak yaşanan olumsuzluklar bununla sınırlı kalmaz. Dans pistinin kötü cilalanması, dans etmek üzere piste çıkan Mustafa

Kemal ve Falih Rıfık Bey'in eşi ile diğer konukların yere düşmesine sebep olur. Gecede çeşitli aksaklıklar ve dargınlıklar meydana gelse de bu etkinlik Ankara gazetelerine “seçkin ve kalabalık” davetli kitlesinin katıldığı, “sabahlara kadar” süren “büyük, muhteşem balo” olarak yansır (Aydemir, 2011, s. 246-7).

İstanbul'dan gelen ve modernleşme hareketine yakın gruplar içindeki kişilerin bile yaşanan değişim karşısında tereddüt etmeleri, şaşkınlık yaşamaları ve çekingen davranışları, kadın ve erkeklerin bir arada katılabileceği resmi etkinliklerin ve toplantıların sayısının artırılmasıyla ve Mustafa Kemal'in İstanbul Lokantası'nda yaptığı gibi “nazik” müdahalelerle aşılmaya çalışılmıştır. Bürokratlar, askerler, milletvekilleri ve diğer misafirler etkinliklere eşleriyle beraber davet edilmiş, böylece her iki cinsin yeni koşullara ayak uydurması için ihtiyaç duyulan zemin oluşturulmuştur.

Başkentteki eğlence yerlerinin sayısı Cumhuriyet'in ilk on yılında hızlı biçimde artar. Bu değişimin temelde iki sebebi olduğu düşünülmektedir: Bunlardan ilki Cumhuriyet'in ilanının ardından Ankara'daki ticaret hayatının canlanması ile yeni yaşam tarzının gündelik alışkanlıkları değiştirecek ölçüde etkiler yaratmasıdır (Bilgen, 1985, s. 19-20). Süreyya Hanım ve arkadaşı Melahat Hanım örneğinde olduğu gibi, kadınların şehir hayatında yer almasıyla yeni mekanlara duyulan ihtiyaç daha fazla gün yüzüne çıkmıştır. Buna paralel olarak gazetelerde yer alan dekorasyon önerileri, adab-ı muaşeret kitaplarında ve gündelik yaşam dergilerinde tavsiye edilen kıyafetler ve danslar da, okuyucuların tüketim davranışları ve sosyal yaşantıları üzerinde etkili olur. Bir bakıma son moda kıyafetler giymek, evleri gazetelerde önerildiği gibi dekore etmek, müzikten ve danstan anlamak yeni cumhuriyet elitinin kültürel sermayesinin parçası haline gelir. Daha Birinci Dünya Savaşı ertesinde tüm dünyaya bir salgın gibi yayılan dans, İstanbul'daki kimi ev sahiplerinin evlerinde tadilat yapmalarını gerektirecek kadar gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir (Tercüman, 2018, s. 170). İstanbul'dan Ankara'ya gelen “yaban”lar, yeni eğlence biçimlerini de başkente taşımışlardır. Zafer Toprak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bağ evlerinde yaşayan Yeni Ankaralıların evlerinden çarliston, blues, fokstrot gibi dönemin popüler dans müziklerine ait seslerin geldiğini, eski Ankara mahallerindeki evlerden de zaman zaman bu seslerin işitildiğini aktarır (Toprak, 2017, s. 292). Dolayısıyla başkente sonradan gelenlerin eğlenmeye, ev dışındaki bir yerde vakit geçirmeye, konukları

ağırlamaya duydukları ihtiyaç, şehirdeki değişim ve başkentin Batılı bir mekân olarak üretimi üzerinde etkili olmuştur.

Ankara'daki değişimde Cumhuriyet'in Batılı yaşam tarzını Ankara'ya taşıma arzusu da etkili olmuştur. Ankara ulusun merkezi olduğu kadar Yeni Hayat'ın da merkezi olarak tasavvur edilir. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in başkenti, kadınların ve erkeklerin birlikte eğlenebildiği, çağdaş eğlence biçimlerinin benimsendiği, Batılı kıyafetlerin görünür olduğu bir mekân olarak tasarlanmıştır. Çünkü fes yerine şapka takmak, peçe ve çarşafı terk edip modern kıyafetler giymek, geleneksel kadın erkek ilişkilerini dönüştürmek, Türklerin Batı medeniyetinin bir parçası olduklarının somut göstergeleri olarak kabul ediliyordu (Mert, 2006, s. 2016). Ayrıca başkentin diğer Anadolu şehirlerine model olması arzu edildiğinden, Ankara'nın imarı ve Ankaralıların yaşantısı yeni ulus ve yurttaş tahayyülünde büyük öneme sahipti. Bu sebeplerle Batılı hizmet anlayışına, dünya mutfaklarından yemekleri servis etme becerisine, dönemin asri eğlencelerine uygun mekânsal düzenlemelere sahip Karpiç Lokantası ve Ankara Palas gibi yerler hem İş Bankası tarafından ekonomik olarak desteklenmiş hem de kurucu kadroların beğeni ve yönlendirmeleriyle şekillendirilmiştir. Bu anlamda şehrin fiziksel görüntüsünün değişimine şehrin sakinlerinin ihtiyaç ve beklentileri kadar iktidarın modern kent kurgusu kadar da yön vermiştir.

5.1 Ankara Palas'ın İnşaatı

Ankara Palas ismiyle anılan Ankara Evkaf Oteli, Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından yaptırılır. Otelin inşaat işleri Ankara'nın ilk kent planını hayata geçirmek üzere çalışmalar yapan Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne verilir. Otelin bir yılda tamamlanması öngörülür ve buna göre kontrat yapılır. Ancak otel çeşitli sebeplerle anlaşılan sürede ve şartlarda tamamlanmadığından, 1925 yılında şirkete bir ihtarnama gönderilir.¹⁹ Otelin inşası tahmin edilenden uzun sürdüğü için açılış ancak 1928 yılı Nisan ayında gerçekleştirilebilir.

Otelin ilk mimarı 1. Ulusal Mimarlık Akımı (1910-1930)'nın önemli isimlerinden Mimar Vedat Tek'dir. Ancak Vedat Tek'in şehirden ayrılması üzerine, bina Mimar Ahmet Kemaleddin Bey tarafından tamamlanır (Altın, Balamir, Cengizkan, Bayer, &

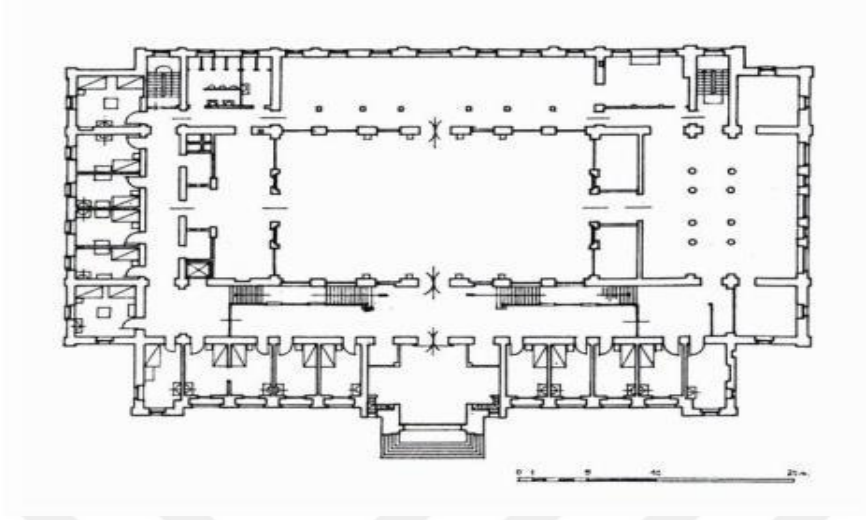
¹⁹ CDA 30-10-0-0 / 189 - 293 – 5 Tarih: 24.02.1925 – 00.00.0000

Salman, 2003, s. 12). İpek Çalışlar, *Atatürk: Mücadelesi ve Özel Hayatı* başlıklı kitabında Mimar Vedat Bey'in Çankaya Köşkü'nün tadilatını da üstlendiğini, bu dönemde şantiye odasında kötü koşullarda yaşadığını ve yürüttüğü projelerin uzamasından dolayı hem ekonomik hem de ruhsal açıdan sıkıntıya düştüğünü aktarır. Vedat Bey 1923 yılının Kasım ayında karısına yazdığı mektupta "...artık bıktım, sıkılıyorum. Reis Paşa da evi niçin bırakmıyor?" sözleriyle içinde bulunduğu ruh halini anlatır. Köşk'teki tadilat, tadilatı yapacak ustaları Ankara'da bulmanın güçlüğü, sipariş edilen "16. Louis tarzı Fransız yatak odası, tuvalet masası ve dolapları" gibi malzeme ve mobilyaların tedarikinin uzun sürmesi ve evin sakinlerinin Köşk'te yaşamaya devam etmeleri gibi sebeplerden beklenenden uzun sürmüştür. Vedat Bey'in üzerinde çalıştığı Cumhuriyet Halk Fırkası binası ve Ankara Palas projeleri için ödenek çıkmasında gecikmeler meydana gelmesi, diğer yandan Ankara'da çalıştığı için İstanbul'da hocalık yaptığı üniversitelerden maaş alamaması ekonomik açıdan durumunun gittikçe kötüleşmesine yol açar. En nihayet 1924 yılının mart ayında çalıştığı diğer projeleri de bırakarak Mustafa Kemal'e haber vermeden Ankara'dan ayrılır. Bir sözleşme de yapılmamış olduğundan bu işlerden para da alamaz (Çalışlar, 2018, s. 428-431). Vedat Bey'in Ankara'yı terk etmesinin sebebini tam olarak bilmemiz mümkün değilse de görünen o ki, zorlu çalışma şartları, ailesinden uzak olması ve yaşadığı ekonomik güçlükler İstanbul'a dönmesinde belirleyici olmuştur.

Projeyi tamamlayan Kemaleddin Bey, 1909-1927 yılları arasında Türkiye'nin pek çok şehrinde yoğun biçimde yapı üretim faaliyetinde bulunmuş bir mimardır. İnşaat ve Tamirat Genel Müdürlüğü'ne atanan Mimar Kemaleddin Bey, Osmanlı yapılarının tadilatının yanı sıra gelir sağlayacak binaların projelerinde de görev almış, aynı zamanda mimarlık eğitimi veren kurumlarda hocalık yaparak öğrenciler yetiştirmiştir (Sözen, 1996, s. 23).

Mimar Kemaleddin Bey ve Vedat Tek, 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın sembol isimlerindedir. Daha önce belirtildiği gibi, bu akıma bağlı mimarların çalışmalarında Osmanlı mimarisinin izlerini görmek mümkündür. Cephelerde kemerler, sütunlar, kubbeler yer alır ve süslemelerde çiniler, oyma mermerler gibi öğeler kullanılır (Alpagut, 2006, s. 4). 2. Meclis Binası, Ankara Palas, Gazi Çiftliği İstasyon Binası, Gazi Eğitim Enstitüsü, Ziraat Bankası Merkez İdare Binası gibi dönemin önemli

yapıları 1. Ulusal Mimarlık Akımı özellikleri taşıyan binalardandır (Altın, Balamir, Cengizkan, Bayer, & Salman, 2003, s. 24).



Şekil 5.1: Ankara Palas Zemin Kat Planı (Yavuz & Özkan, 2007)

Mimar Kemalettin Bey, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün baş mimarı olarak göreve başladığında, 2. Meclis Binası'nda düzenlemeler yapar ve ardından yarım kalmış Ankara Palas Oteli üzerinde çalışmaya başlar. Kemalettin Bey'in tasarımında Ankara Palas, ortasında eski Osmanlı hamamlarını hatırlatan bir avluya sahip, balo salonu bulunan ve balo salonunun çevresine yatak odalarının yerleştirildiği dikdörtgen bir yapıdır. Bodrum katta hizmet birimleri, giriş katta konukların yatak odaları, zemin katta ise balo salonu, restoran, çay salonu ve idarecilerin ofisleri bulunmaktadır. Otelin cepheleri Osmanlı geçmişini hatırlatacak biçimde şekillendirilir ve 1. Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarında yaygın olarak kullanılan renkli çiniler, köşelerde kubbeler, oyma mermer korkuluklar gibi detaylar Ankara Palas'ta da yer alır (Yavuz & Özkan, 2007, s. 59).

1927'ye kadar ülkenin farklı yerlerindeki yapılarda etkisini gösteren 1. Ulusal Mimarlık Akımı, Cumhuriyet'in milli kimlik kurgusunun Osmanlılığı dışlayan söylemler üretmeye başlamasıyla etkisini yitirmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in Batı'yı anlamlandırma ve onunla ilişkilendirme biçimi, Osmanlı mirasının reddedilmesi ve Osmanlılık düşüncesine dair üretilen söylemler üzerinde de etkili olmuştur. Osmanlı karşıtlığı ileri-geri, modern-geleneksel, alaturka-alafranga ikilikleri aracılığıyla meşrulaştırılmıştır. Bu dönemde Osmanlı ile ilgili olan her şey geleneksel ve geri

olanla, Batı uygarlığı ise ileri ve modern olanla ilişkilendirmiştir (Ayas, 2014, s. 46). Bu da Doğu ve Batı arasındaki farklılıklara zamansal bir boyut kazandırmıştır. Cumhuriyet kültürü özellikle 30'larla beraber Osmanlı geçmişini durağan ve geri kalmış olarak tarif ederken Avrupalıların kullandığı oryantalist temsillere başvurur ama farklı bir amaçla: Osmanlı'yı inkılaplar yoluyla aşmak ve ulusu inşa etmek için (Bozdoğan, 2015, s. 95).



Şekil 5.2: Ankara Palas Cepheden Görünüm (VEKAM: Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Graviür Koleksiyonu, 1929-1930)

Ankara Palas, Ankara'nın o yıllarda en merkezi yeri olan İstasyon Bulvarı (bulvarın ismi önce Hakimiyet-i Milliye Caddesi, daha da sonra Cumhuriyet Bulvarı olarak değiştirilecektir) üzerinde inşa edilmiştir. Hem ismiyle hem de İstasyon Bulvarı gibi şehre tek ulaşım aracı olan tren istasyonunun, bankaların, Meclis Binası'nın ve Ankara Palas'ın bulunduğu bir caddeye bağlanmasıyla şehrin merkezi olan Ulus Meydanı, törenlerin ve önemli kutlamaların da merkezidir. Kente gelenlerin karşılaştığı ilk yapılardan biri olan Ankara Palas, adeta şehrin başkent olduktan sonra yaşadığı değişimin bir bakışta fark edilebilir bir sembolüdür.

Ankara Palas'tan önce Belvü Palas ve Ulus'ta Büyük Otel isimli oteller hizmete açılmış olsa da dekorasyonu, yemekleri ve hizmet kalitesiyle Ankara Palas, başkent ilk modern oteli olarak kabul edilir (Tanrıku, 1985, s. 24). Cumhuriyet'in ilanının ardından şehirde yabancı diplomatları ve misafirleri ağırlayacak modern bir otelin

açılması “sabırsızlıkla” bekleniyordu. Gençlerin eğitimi ve toplumun modernizasyonu gibi alanlarda çalışmalar yapmak üzere (Kaçar, 2015, s. 103) Türkiye’ye kültür danışmanı olarak davet edilen Prof. John Dewey ve eşi 1924 yılında Ankara’ya geldiklerinde “orta halli ama temiz bir otel” olarak tarif edilen Cumhuriyet Otelinde ağırlandılar. Dewey ve eşi otele gelmeden önce, kalacakları oda otel yönetimi tarafından yeniden düzenlenmişti (Sazyek, 2018, s. 284). Ankara Palas’ın açılması üst düzey bürokratların ve yabancı misafirlerin ağırlanması sorununa çözüm getireceği gibi, Mustafa Kemal tarafından dile getirilen “yabancı misafirlere mahcup olma” duygusunu da ortadan kaldıracaktı (Sazyek, 2018, s. 304).

5.2 Otelin Sunduğu Hizmetler

Otelin temelini atılmasından kısa bir süre sonra Mimar Vedat Tek’in görevden ayrılması üzerine Mimar Kemalettin Bey tarafından tamamlanan otel, dönemi için yüksek bir meblağ olan 500.000 TL’ye mal olmuştur (Özkan, 1973, s. 48). Ancak otelin tamamlanması hizmet vermeye başlaması için yeterli değildir. O yıllarda Türkiye’de bu türde bir yeri işletme becerisine ve ekonomik gücüne sahip sermayedarlar bulunmadığından, Ankara Palas’ın işletmesi Stega Grubu olarak da anılan Fransız ortaklı Ankara Palas Otelcilik Anonim Şirketi’ne verilir. Şirketin ortakları arasında yeni ticari kurumların oluşumunu ve tüccarları destekleyen İş Bankası adına Celal Bayar da bulunmaktadır (Özer, 2014, s. 362). Otel, ortaklardan biri olan Jül Fresco tarafından 1927 yılı haziran ayında resmi olarak kiralanır.²⁰

Evkaf Otel, 17 Nisan 1928 yılında bürokratların, siyasilerin ve askerlerin de konuk edildiği bir davetle açılır. *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi bu etkinliği ertesi gün ilk sayfadan yayınlar. Bu haberde Ankara’nın en önemli ihtiyaçlarından birinin Evkaf Otelinin açılmasıyla halledildiği bilgisi verilir. Otelin açılışı sebebiyle Meclis Başkanı Kazım Paşa’nın, Başbakan İsmet Paşa’nın, bazı milletvekillerinin, İş Bankası Genel Müdürü’nün, Vali ve Belediye Başkanı’nın, Jandarma Genel Komutanı’nın da aralarında bulunduğu 70 kişilik bir gruba ziyafet verildiği ve gece bir suvare düzenlendiği aktarılır. Konuklar, bu önemli geceye aileleriyle birlikte katılır (Sumbas, 2013, s. 179). Otel açıldığında Evkaf Otel olarak anılsa da, kısa süre içinde gazete

²⁰ CDA Yer: 30-18-1-1/ 25-39-1 Tarih: 28.06.1927

haberlerinde ve anılarda Ankara Palas olarak yer almaya başlamıştır. Bu sebeple metnin devamında bu isim kullanılacaktır.

1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın temsilcisi olan Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan Ankara Palas'ın, görünümüyle Doğulu ve Batılı etkileri bir arada taşıdığını belirtmiştik. Aynı izleri otelde servis edilen yiyecek-içeceklerde ve otelin dekorasyonunda da görmek mümkündür. Öte yandan Ankara Palas'ın hizmet ve servis anlayışıysa tam anlamıyla Batılıdır.

Ankara Palas, şehrin merkezine yakınlığıyla restoran, çay salonu, balo salonları ve mutfağındaki yemeklerin çeşitliliğiyle “Ankara'nın en büyük otel ve restoranı”ydı. Mahzeninde birçok yabancı şarabın yanı sıra, Erenköy, Çankaya ve Kavaklıdere şarapları bulunuyordu. Ayrıca Bomonti birası, Karahisar maden suyu ve şıra da içecek olarak servis ediliyordu. Otelin aşçıları Avrupa mutfaklarındaki bütün yemekleri pişirecek beceriye ve donanımına sahipti (Tanrıkulu, 1985, s. 24). Ankara Palas'ın personeli Fransız aşçıbaşı, Fransız, Alman, İsviçreli ve Rum garsonlar olmak üzere büyük ölçüde yabancılardan oluşmaktaydı. İlk *Maître d'hôtel*²¹ İtalyan Silvio Fortana, Karpiç Lokantası'nda çalışmaktaydı ancak Ankara Palas'ın açılmasıyla beraber Karpiç Lokantası'ndaki görevini bırakarak Ankara Palas'ın restoran bölümünün yönetilmesinden sorumlu oldu. Fortana'nın *Sofra ve Salon Bilgisi* isimli kitabı otelcilik alanında çalışmak isteyen kişiler için bir kılavuz olma özelliği taşımaktaydı (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 419).

²¹ Fr. Restoran Yöneticisi, Baş kahya (Nişanyan, 2009, s. 406)



Şekil 5.3: Ankara Palas'ın Mutfak Personeli (VEKAM, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu)

Menüsünde ithal içkiler ve geleneksel içecekler yer alan otel, böylece yabancı misafirlere hem kendi damak tatlarına uygun içecekler hem de yerel lezzetler tatma imkanı sunuyordu (Tanyer, 2006, s. 4). Otelin mutfağında, konukların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte pişirme ekipmanları ve yetişmiş personel bulunuyordu. Restoranda çalışan servis personeli eğitimlerini, dünya turizm literatürüne adını yazdırmış “Beyoğlu’nun en kibar oteli” olan Tokatlıyan Otel’i’nin (Tercüman, 2018, s. 182) şef garsonlarından almış, hatta Ankara Palas’ın garsonları mesleki becerilerini ve “görgü”lerini geliştirmeleri için Viyana’ya ve Paris’e gönderilmişlerdi (Sazyek, 2018, s. 292). Otelin mutfağında kullanılan fırın ve pişirme ekipmanlarınının bir kısmı yurtdışından satın alınmıştı. Servis için kullanılan yemek takımları, çatal bıçak takımları ile porselen ve çiniler ise İstanbul ve İznik’ten satın alınarak başkente getirilmişti (Gökhan, 2014, s. 27).

Bütün odalarında telefon ve sıcak su bulunan Ankara Palas, kalorifer sistemiyle ısıtılmaktaydı. Otelde, fiyatları buldukları katlara, manzaralarına ve yatak kapasitelerine göre değişen 120 oda bulunuyordu. Odaların fiyatları 6-8-10 ve 12 lira arasında değişiyordu. Tek odalı ve hususi banyolu odalar en pahalı olanlardı. Odalarda alafranga tuvalet ve banyo yer alıyor, musluklardan sıcak su akıyordu. Söz konusu yıllarda Ankara’nın diğer lüks oteli Belvü Palas’a göre Ankara Palas’ın ücreti iki kat daha fazlaydı (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 419). Ankara Palas, bu haliyle her konaklamak isteyeninin ücretini karşılayabileceği bir otel değildi. Bu sebeple

otelin müşterileri daha çok Yeni Ankaralılarından, milletvekillerinden, üst düzey bürokratlardan ve şehre gelen yabancı misafirlere oluşuyordu.

Konuklar için kuaför salonu, çamaşırhane, kütüphane imkânları sunan otelde aynı zamanda bir tenis kortu da bulunuyordu.²² Sunduğu imkânlarla ve görünümüyle “modernliğe ve medeniyete adanmış bir anıt” olarak değerlendirilen (Bozdoğan, 2015, s. 51) Ankara Palas, 1925 yılında elektriğe kavuşmuş başkentte eşsiz bir yapıydı.

5.3 Ankara Palas’ın Salon ve Odaları

Ankara Palas’ın balo salonunda işlemelerle bezenmiş yüksek bir tavan, salonun iki tarafında oturma grupları ve sandalyeler, bu büyük salonu aydınlatma kabiliyetine sahip görkemli bir avize ve geleneksel halılar bulunuyordu.



Şekil 5.4: Ankara Palas Büyük Balo Salonu (Kaynak: VEKAM, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu)

Ankara Palas’ın odalarındaki geniş pencerelerde “gipürden yapılan” perdeler yer alıyordu. Güneş ışıkları bu sayede rahatça içeri girebildiğinden odalar aydınlıktı. Bir dolap, bir masa ile bir veya iki yatağın sığacağı genişlikteki odalarına “tatlı bir sükunet hakim”di. Bu sükunet misafirlerin kendilerini bir manastırda hissetmelerini sağlayacak kadar huzur vericidir. Misafir odaları bakırdan yataklar, ceviz veya çınar

²² Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1929

ağacından mobilyalarla sade bir biçimde döşenmişti. Büyük pencereleri, dışarıdan bakan “herkesin görebileceği” “bir cam kalenin içindeymiş” izlenimini uyandırırdı (Sazyek, 2018, s. 288-289).



Şekil 5.5: Ankara Palas'ta Bir Yatak Odası (VEKAM: Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Graviür Koleksiyonu).

5.4 Ankara Palas'ta Diploması ve Gastrodiploması

Cumhuriyet Bayramı Baloları, yabancı misafirlerin ağırlanması, önemli misafirler onuruna verilen ziyafet ve davetler, Hilal-i Ahmet Cemiyeti, Türk Hava Kurumu gibi kuruluşların yardım etkinlikleri gibi resmi ve özel etkinlikler Ankara Palas'ın açılmasının ardından otele taşındı. Önemli günlerde düzenlenen resmi nitelikteki davetlerde diğer günlerden farklı servis ekipmanları kullanılmaktaydı. Bu özel yemek takımları Cumhurbaşkanı ve bakanların imzasıyla yayınlanan kararnamelerle İstanbul'daki Milli Saraylar Müdürlüğü'nden isteniyordu. Örneğin 1930 senesinin Cumhuriyet Bayramı akşamı Hariciye Vekaleti tarafından Ankara Palas'ta verilecek ziyafette kullanılmak üzere, Milli Saraylar'da bulunan altın yıldızlı yemek takımları bir memur eşliğinde Ankara'ya getirilmişti²³ 1932 yılında İran Hariciye Veziri Furuği Han'ın ziyareti dolayısıyla Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında kullanılmak üzere yemek takımları yine benzer bir süreç işletilerek İstanbul'dan başkente nakledilmişti.²⁴

²³ CDA 30-18-1-2 / 14-68-15 Tarih: 15.10.1930

²⁴ CDA 30-18-1-2 / 31-66-17 Tarih: 24.10.1932

Şehre gelen devlet başkanlarının, yabancı gazetecilerin, milletvekillerinin ve bürokratların ağırlandığı otelde protokolle konuk edilen ilk isim Afganistan Kralı Emanullah Han ve eşi Süreyya Hanım'dır. Emanullah Han Türkiye'ye devlet başkanı düzeyinde gelen ilk isimdir. Bu sebeple eşi Süreyya Hanım ile ağırlanmalarına büyük ihtimam gösterilmiş, 1928 yılının Mayıs ayında Ankara'ya geldiklerinde Mustafa Kemal tarafından Gazi Tren İstasyonu'nda karşılanarak Köşk'te konuk edilmişlerdir. Emanullah Han, krallıktan düşürülmesinin ardından Ankara'yı tekrar ziyaret eder ve bu ziyaretinde de kralken nasıl ağırlandıysa aynı protokolle ağırlanır. Mustafa Kemal eski kralı Gazi Tren İstasyonu'nda karşılayarak kendi aracıyla, yakın zamanda açılmış olan Ankara Palas'a götürür (Grada, 1973, s. 328-334). Aynı akşam Emanullah Han için Ankara Palas'ta "olağanüstü hizmetler ve ikramlar" eşliğinde "görkemli" bir yemek düzenlenir. Bu davet aynı zamanda Ankara Palas çalışanlarının becerilerini sergileyecekleri önemli bir sınavdır. (Özakman, 2010'dan akt. Sazyek, 2018, s. 306).

Ankara ziyaretinde Ankara Palas'ta ağırlanan isimlerden bir diğeri de Japon Prensi Takamatsu olmuştur. 1931 yılında Ankara'yı ziyaret eden prens için Başbakan İsmet İnönü, Bakanlar Kurulu'nun ve bazı milletvekillerinin katılımıyla Ankara Palas'ta bir öğle yemeği düzenlemiştir. Gün içinde başkenti, Meclisi ve müzeleri ziyaret eden prens şerefine akşam Japon sefiri tarafından yine Ankara Palas'ta bir suare verilmiştir.²⁵ Her iki davetin de Ankara Palas'ta düzenlenmesi başkentte bu türde başka bir mekan olmamasıyla ilişkili değildir elbette. Zira o yıllarda Ankara'da hizmet veren Belvü Palas Oteli de tıpkı Ankara Palas gibi lüks otel kategorisinde yer almaktadır. Bu durum daha ziyade Ankara Palas'a erken cumhuriyet döneminde yüklenen diplomatik ve gastrodiplomatik misyonla bağlantılıdır.

²⁵ *Akşam* Gazetesi, 16.01.1931



Prens cenaplarının Ankara İstasyonunda İstikball ve hariciye vekilimizi ziyareti

Japon prensi Takamatsu Hz. dün Ankarada bazı ziyaretlerde bulunmuştur.

Prensın şerefine Başvekil İsmet paşa Hz. tarafından Ankara palasta bir öğle ziyafeti verilmiştir. Ziyafette Meclis reisi kâzım paşa

Hz. ve hükümet erkânı hazır bulunmuştur. Japon sefiri de dün akşam Ankara palasta prensin şerefine bir ziyafet vermiş, bu ziyafette meclis reisi hükümet erkânı hazır bulunmuşlardır. Prens Hz. dün müzeleri gezmiştir.

Şekil 5.6: Japon Prensi'nin Ankara Ziyareti, Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1931

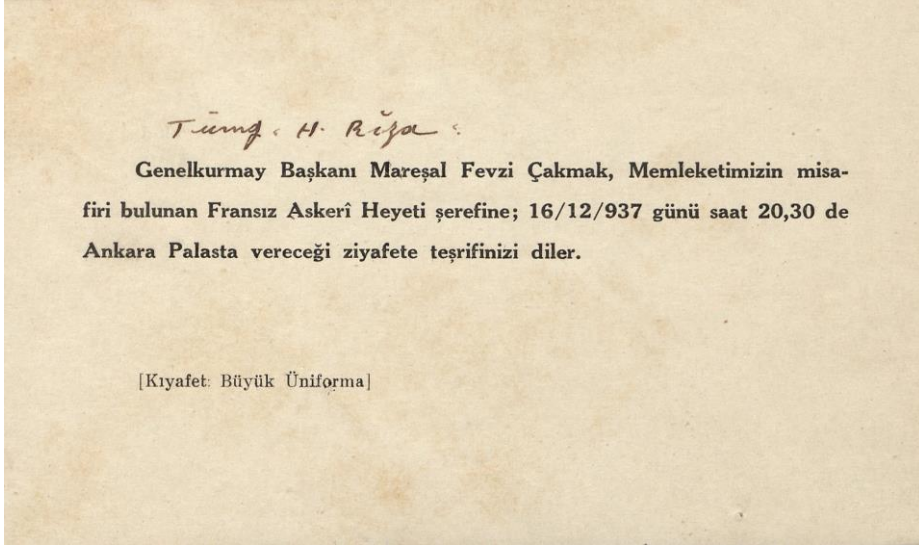
Dönemin gazeteleri incelendiğinde başkenti ziyaret eden hemen hemen tüm devlet adamlarının, önemli yabancı gazetecilerin ve Fransız askeri heyeti gibi üst düzey misafirlerin Ankara Palas'ta konuk edildiği, misafirlerin şerefine otelde görkemli yemekler ve balolar düzenlendiği görülür.



Atatürk TRMM Raekam Kızım Üzalo, Raekalon İnün Japın Prensi Takamitsu carafına Ankara Palas'ta verilen ziyafatta (12 Ocak 1924)

Şekil 5.7: Japon Prensi Takamatsu şerefine Ankara Palas'ta Verilen Ziyafet (VEKAM: Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

Yani Ankara Palas'a, Türkiye'ye gelen seçkin ziyaretçilerin yeni cumhuriyetle temas edecekleri ilk yer olarak sembolik bir rol atfedilmiştir. Mimari yapısından, otele servis edilen yemekler ve içkilere, personelin giyimi ve davranışlarından servis usulüne kadar, bir bütün olarak Ankara Palas, yeni devletin nasıl görünmek/algılanmak istediğini yansıtan bir stratejik düzenlemeler toplamıdır. Bu bakımdan tam manasıyla Lefebvre'de mekânın nasıl deneyimlendiğini belirleyen unsurlardan biri olan tasarlanmış mekâna tekabül eder. Çağdaş mobilyalar ile yerel işlemlerin bir arada bulunduğu dekorasyonu ve Batılı servis anlayışıyla Ankara Palas, bu anlamda hem milli kimliğin hem de devletin uygar, Batılı yüzünün sergilendiği bir vitrin olarak tasarlanmış ve o şekilde işlev görmüştür.



Şekil 5.8: 1937 Yılında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından Fransız Askeri Heyeti Şerefine Verilen Ziyafetin Davetiyesi (VEKAM: Ankara Belgeleri Koleksiyonu)

Aynı doğrultuda, önemli davetlere ev sahipliği yapan Ankara Palas'ın misafirlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve hizmet kalitesini koruyabilmesi için yurtdışından çeşitli siparişler vermesine müsaade edilmiş; yerli ürünleri kullanmanın devlet politikası olarak benimsendiği ekonomik buhran döneminde dahi otelin işletmecilerine, ihtiyaç duydukları ekipmanları yurtdışından getirebilmek gibi bazı ayrıcalıklar tanınmıştır.²⁶ Bu süreçte Ankara Palas sadece diplomatik misafirlerin veya Falih Rıfkı Atay gibi milletvekillerinin ağırlandığı bir otel olmaktan çıkmış, yeni oluşmaya başlayan orta sınıfin, yabancı misafirlerin ve şehre gelen genç kadınların konaklarken tercih ettikleri bir mekân haline gelmiştir (Sazyek, 2018, s. 290-291).

²⁶ CDA 60-91-20 / 257-193 Tarih: 03.11.1935

ANKARA PALAS ANGORA PALACE	
KAPUCUNUN MASRAFLARI DEBOURS DU CONCIERGE	
Monsieur Paragji	No. 219
2 Bilette Wajons-lits	53.40
1 " " " "	26.70
3 con a 6 ^{me} Sтамбул	6.60
amelle	20
cigarette	25
autobus	30
Bilette w. l. amelle	65
journal	30
28.11.32	88.40

Şekil 5.9: Ankara Palas'ta Konaklayan Bir Misafir Adına Düzenlenen Fatura (VEKAM: Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

5.5 Ankara Palas'ta Batı Tarzı Eğlence

Ankara Palas, resmi etkinlikler için olduğu kadar özel etkinlikler için de önemli bir mekandı. Büyük salonda piyano, gitar, keman, saksafon ve perküsyon aleti gibi Batı müziği enstrümanlarına sahip bir orkestra bulunmaktaydı. Oteldeki müzik tercihleri hem dünyadaki popüler müzik akımlarıyla hem de devletin Batı müziğini önceleyen eğitim ve kültür politikalarıyla uyumluydu. Mustafa Kemal, her ne kadar alaturka müzikten hoşlanan biri olsa da, gençlerin ve gelecek nesillerin müziğinin Garp medeniyetinin müziği olduğuna inanıyordu. Dönemin müzik politikaları da büyük ölçüde Ziya Gökalp'in ve Mustafa Kemal'in görüşleri doğrultusunda şekillenmişti (Atay, 1980, s. 410). Otelin kendi orkestrası bulunduğu gibi, düzenlenecek etkinliklere ve toplantılara göre farklı müzisyenler ve orkestralar da otelin programında yer alıyordu.



Şekil 5.10: Ankara Palas Haftalık Program, Ulus Gazetesi, 27 Nisan 1936

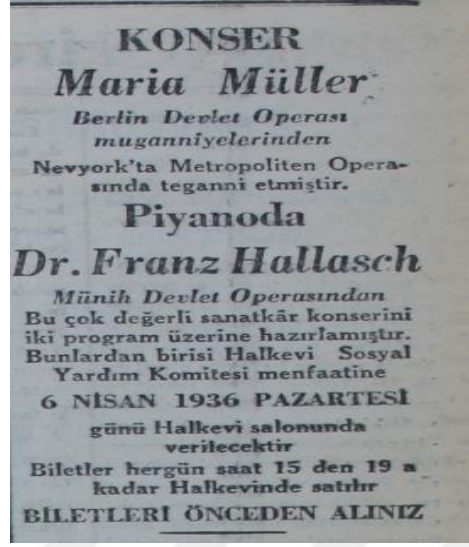
Otelde haftanın belli günlerinde orkestra eşliğinde danslı akşam yemeği yemek mümkündü. Ankara Palas'taki akşam yemeklerine katılabilmek için rezervasyon yaptırmak ve yemek ücreti olan 4 lirayı ödemenin yanı sıra “suvare elbisesi” giyme mecburiyeti bulunuyordu.²⁷ Dönemin modasına uygun suvare elbiseleri siyah, lacivert gibi koyu renkli kumaşlardan dikiliyor, bele oturan geniş ve uzun etekli elbisenin yakalarında ve kenarlarında pili yer alıyordu (Tanyer, 2006, s. 11). Elbette bu gibi danslı, müzikli yemeklerde mecbur tutulan giyim-kuşam kodları üst sınıfların simgesel sermayesinin bir parçasıydı. Bu bakımdan tarihsel olarak sınıf ve statü ayrımlarının alameti olan kıyafet, söz konusu yemekleri “saygın” ve “seçkin” olmayanlara kapalı, dışlayıcı bir etkinlik haline getiriyordu. Hemen hemen aynı yıllara denk düşen Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanında, Fatih'te yaşayan orta halli bir ailenin, evin genç kızına yeni bir manto ve ayakkabı almak için evi rehin vererek yüklü bir faiz borcu altına girdiği (Safa, 2016, s. 33) düşünülürse, bu tür eğlencelere katılmak için gerekli kıyafetlere ulaşmanın alt-orta sınıflar açısından güçlüğü daha iyi anlaşılabilir.

1930'lu yıllarda binanın zemin katında Ankara Palas Pavyonu'nun hizmete açılmasıyla, otelin sunduğu hizmetler çeşitlenir. Pavyonun programı dönemin popüler müziklerine ve eğlence biçimlerine paralel olarak değişmektedir. Ankara ve İstanbul radyoları programlarında Avrupa'nın farklı ülkelerinin orkestralarının konserlerine yer veriliyordu.²⁸ Müzik Öğretmen Okulu'nda Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası tarafından halka açık Batı müziği konserleri düzenleniyordu. Berlin Devlet Operası,

²⁷ *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi, Temmuz 1929

²⁸ *Ulus* Gazetesi 30 Mayıs 1936

Münih Devlet Operası gibi önemli orkestralarda yer alan müzisyenlerin Ankara Halkevi'nin salonunda konser vermeleri sağlanıyordu.



Şekil 5.11: Ankara Halkevi'nde Batı Müziği Konseri, Ulus Gazetesi, 5 Nisan 1936

Batılılaşmanın bir devlet politikası olarak benimsenmesi müzik alanında da etkilerini göstermiş, radyodan halk konserlerine müzik alanında çok sesli Batı müziği görünürlüğünü arttırmıştı. Kamu destekli bir işletme olan Ankara Palas Pavyonu'nda da dönemin müzik politikalarına uyumlu biçimde Batı müziği konserleri düzenleniyordu. 1932 yılında *Ulus Gazetesi* "Garp'ta ünlenmiş" bir orkestranın Ankara Palas'a getirildiğini duyurmuştu. Haberde kış mevsiminden önce Ankara'ya gelecek olan orkestranın, şehre en güzel şehirlerin sahip olduğu eğlence biçimini getirerek başkentin "son eksiklerinden birini" de tamamlamış olacağı ifade ediliyordu (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, & Özsoy, 2005, s. 426).

Ankara Palas işletmecileri başkente orkestraların yanı sıra yurtdışından veya İstanbul'dan dansçılar da getiriyorlardı. Şehirde çalışabilmeleri özel izne tabi olan yabancı dansçılar ve müzisyenler, yapılan sözleşmelerle bir veya birkaç aylık sürelerle Ankara Palas'a angaje ediliyordu. Bu isimlerden biri de Paris Operası başdansözü Beyaz Rus Valeria Ponatchevnaia Ellanskaia idi. Ankara Palas Ellanskaia ile Şubat 1937'de otelde bir ay sahne alması için sözleşme yapmıştı. Ancak programın gördüğü yoğun ilgi üzerine çalışma süresi Haziran ayına kadar uzatıldı.²⁹

²⁹ CDA 30-18-1-2 / 72-13-19 Tarih: 17.02.1937; CDA 30-18-1-2 / 74-39-20 Tarih: 14.05.1937

Ankara Palas Pavyonu'nun dekorasyonu sahne alacak orkestralara, çalınacak müziklere ve etkinliğin mahiyetine göre değiştiriliyor ve bu değişiklik konuklarda merak uyandıracak biçimde gazete ilanlarıyla duyuruluyordu. Otelde cumartesi akşamları düzenlenen “The Dansant”lar büyük ilgi gördüğünden program sık sık değiştirilerek yeni sanatçıların, dansçıların ve orkestraların şehre gelmeleri sağlanıyordu. Otel batı tarzı eğlenceyi şehre taşıdığı gibi, bunlar içinde de misafirlerine bir çeşitlilik sunuyordu. Akrobatik ve modern danslar icra eden dansçılar, the dansant ile meşhur olmuş “artist”ler farklı günlerde Ankara Palas’ın büyük avizesinin altında Ankaralıları buluşuyordu.



Şekil 5.12: Ankara Palas Pavyonu Haftalık Programı, Ulus Gazetesi, 18 Nisan 1936

Otelin balo salonları ve yemek salonları kış aylarında konserler, yemekli danslı eğlenceler ve danslı akşam çaylarıyla misafirlerin hoşça vakit geçirmelerini sağlıyordu (Karaosmanoğlu, Panorama, 2013, s. 32). Yaz aylarındaysa eğlence açık havaya taşınıyordu. Ankara Palas’ın bahçesi “Garden Party”lere, terası “Tarasada Dine Dansant”lara ev sahipliği yapıyordu. Genellikle akşamüstü düzenlenen danslı çay partileri *dansant* olarak adlandırılıyordu. Yemek ve dansın bir arada bulunduğu akşam eğlenceleri ise gazete ilanlarında “dine dansant” olarak kullanılıyordu. Otelin hafta içi ve hafta sonu programı birbirinden farklılaşıyordu. Hafta içi konserler düzenlenirken, hafta sonları geç saatlere kadar süren Garden Party’ler ve terasta danslı yemekli etkinlikler düzenleniyordu.³⁰

³⁰ Ulus Gazetesi, 6 Ağustos 1936

Ankara Palas restoranıyla, odalarıyla, geniş balo ve çay salonuyla çok yönlü bir mekandır. Bir yandan diplomatik faaliyetler yürütülen, uluslararası konukların ağırlandığı, milletvekillerinin ve bürokratların önemli görüşmeler yaptığı siyasi bir kulüp olarak hizmet verirken, diğer yandan çok sesli Batı müziği konserlerinin, yardım balolarının düzenlendiği bir kültür merkezidir. Aynı zamanda gece kulübü, bar ve restoranıyla düğünlere, kutlamalara ev sahipliği yapan, başkentte yaşayan kadın ve erkeklerin kalabalık gruplar halinde gece boyu eğlenebileceği bir mekandır (Sazyek, 2018, s. 291).

5.5.1 Balolar ve Cumhuriyet'in "Sınıf"ı

İtalyanca, *dans*, *danslı eğlence* anlamına gelen balo sözcüğünün Osmanlı'daki en erken kullanımı 1866 yılıdır (Nişanyan, 2009, s. 54). 19. yüzyılda Avrupa'da yaygın bir eğlence biçimi olan balolar, diplomatik faaliyetler yürütmek ve yardım toplamak gibi amaçlarla düzenleniyordu. Osmanlı'da da benzer amaçlarla organize edilen balolar daha çok yabancı ülke vatandaşlarının ve gayri müslimlerin yaşadığı yerlerde görünür olan eğlencelerdir. Dönemin diğer eğlencelerinden farklı olarak bu balolara kadın ve erkekler birlikte katılabiliyordu. Bu eğlence türüne duyulan ilgi, yeni eğlence mekanlarının ve biçimlerinin de doğmasına yol açmış, balolar, Galata'da erkeklerin eğlendiği, baloz olarak anılan mekanlara ilham vermiştir (Kabagöz, 2016, s. 51). Diğer yandan baloların yoğun ilgi görmesi ve düzenleniş sıklıklarının artması üzerine, 1885 yılında balo biletlerinin de dahil olduğu çeşitli etkinlik biletleri vergilendirilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda balolar devlet tarafından denetime tabi tutulmuş, Müslümanların balo düzenlemesine ise İslam toplumlarında heterososyal ilişkilere müsamahayla bakılmadığı için izin verilmemiştir (Duman, 2016, s. 47).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Osmanlı Devleti yabancı devletlerin düzenlediği balolara elçilik düzeyinde katılım göstermiş, takip eden yıllarda da "konunun uzmanlarından" destek alarak Paris, Londra, Berlin gibi şehirlerde balolar düzenlemeye başlamıştır. Balolar bu bağlamda diplomatik ilişkileri güçlendirecek bir araç olarak kullanılmıştır (Duman, 2016, s. 46). Cumhuriyet ile beraberse balo gibi Batılı eğlence biçimleri bir yandan Halkevleri ve eğitim kurumları aracılığıyla teşvik edilirken, diğer yandan iletişim araçlarının çeşitlenmesinin de etkisiyle gündelik yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamıştır.

Cumhuriyet ile beraber dans toplumun farklı kesimleri tarafından kabul gören bir eğlence olur ve eğlence mekanlarının sayısı hızlı bir biçimde artar (Tercüman, 2018, s. 215). Cumhuriyet rejimine geçiş siyasal ve hukuki değişikliklerin yanı sıra toplumsal değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Sinema filmleri, gündelik hayat dergileri ve adab-ı muaşeret kitapları aracılığıyla modern dünyayla ilişkilene düzeyi artmış ve asri eğlenceler hayatın içine ince ince sızmaya başlamıştır. Özellikle yirmili ve otuzlu yıllarda dünyayı etkisi altına alan dans, gençlerin eğlencesi olmanın ötesinde asri hayatın bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet ile beraber gündelik hayatın bir parçası haline gelen “salon hayatı” farklı toplumsal kesimlere hitap eden baloların doğmasını sağlamıştır. Bu dönemde *Türk Hayatı* dergisi okuyucularına aile baloları, yardım baloları, resmi balolar ve maskeli balolar olmak üzere dört balo türü olduğunu aktarıyordu. Bu eğlence türü o denli yaygınlaşmıştı ki *suare dansant, te dansan, dine dansan* gibi sözcükler Türkçe’ye yerleşmişti (Toprak, 2017, s. 298-299). Ayrıca balolar kişilerin dans etme, adab-ı muaşeret kurallarına göre hareket etme gibi çeşitli becerilerini ve fiziksel görünüşlerini sergilemeleri için de bir fırsattı. Moda dergilerinde görülen saç modellerini, Paris’te veya İstanbul’da diktirilmiş elbiseleri, öğrenilen figürleri göstermede danslar önemli bir rol oynuyordu (Cantek, 2003, s. 263-264).

Pierre Bourdieu, tüm kültürel tercihleri sınıfsal habitusun birer ifadesi olarak değerlendirir. Bourdieu’ye göre giyim tarzı, beslenme biçimi, müzik zevki gibi sınıf ve statüye göre ortaklaşan veya birbirinden farklılaşan kültürel tercihler çeşitli hayat tarzlarının ortaya çıkmasını sağlar ve onlara kendilerine özgü bir habitus “bahşeder” (Jourdain & Naulin, 2016, s. 87-88). Aşağıda Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun romanı *Ankara* üzerinden dönemin kurucu kadrolarının habitusları hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Romanın kahramanlarından Selma Hanım, Ankara Palas’ta düzenlenecek bir baloya hazırlık yapmaktadır.

Selma Hanım, yeni açılan Ankara Palas’ta düzenlenecek Noel ve yılbaşı baloları için kadınların iki ay öncesinde İstanbul’daki terzilere siparişler verdiğini, Paris modellerinin “Ankaralı hanımlar tarafından kapışıldığını” anlatır. Erkekler içinse durum daha vahimdir, çünkü anlaşılan o ki talep yoğunluğundan İstanbul’da *klak* ve *makferlan* denilen erkek giyim eşyalarını bulmak mümkün değildir. Bu da söz konusu

eşyaların Beyoğlu'ndaki birkaç dükkan aracılığıyla Avrupa'dan sipariş edilmesini gerektirmektedir. Bu sırada dans ayakkabılarının fiyatları da üç dört katına çıkmıştır.

Ankara romanında Selma Hanım'ın balo hazırlıklarına dair anlatı, salt bir kurgudan ibaret değildir aslında. Zafer Toprak tam da bu dönemde dansın gençlerin sağlığını tehdit edecek derecede yaygınlaşan, hatta salgın haline gelen bir tehlike olarak görülmeye başlandığını söyler. Öyle ki dönemin popüler mecmualarından *Resimli Gazete* 20. yüzyılın “çılgın ve büyük iptilası”nın dans olduğuna, dansın bağımlılık yaptığını ve gençleri bu tehlikeden korumak için yapılması gerekenlere değinen makaleler yayımlamıştır (Toprak, 2017, s. 286-288). Dolayısıyla romanda dans ayakkabılarının fiyatının arttığına dair anlatı da, hem öz konusu dans “iptilası”nın hem de Noel ve yılbaşı balolarına rağbetin bir izdüşümü olarak okunabilir.

Kahramanımız Selma Hanım her ne kadar yeni çıkan adab-ı muaşeret kitabında “maskaratsız” olması şartıyla balolarda bağcıklı rugan ayakkabılara izin verildiğini okumuş olsa da o dönemde “zarafetin en ileri şartlarını yerine getirmek” yani baloya uygun dans ayakkabısıyla gitmek, “asriliğin ihmal olunmaz bir şiarı telakki olunuyordu” (Karaosmanoğlu, 2017, s. 109). Selma Hanım yanılmıyordu, asri yaşam biçimine ayak uydurmak isteyen kişi ile beğeni ve tüketim tarzları arasında bir ilişki bulunuyordu. Zira tıpkı Bourdieu'nün belirttiği gibi, beğeniler, yaşam pratikleri ve sahip olunan kimi ayırt edici özellikler, kişilerin sınıfsal konumlarını gösteriyordu (Bourdieu, 2015, s. 261). Bu beğenileri ve ayrımları aktaran ve aktarırken de bir yandan yeniden üreten, dolayısıyla toplumsal sınıf ve statü farklılıklarıyla “asrilik” arasındaki ilişkinin kurulmasında rol oynayan enstrümanlardan biri de Selma Hanım'ın sözünü ettiği adab-ı muaşeret kitaplarıydı.

Adab-ı muaşeret kitapları özellikle 19. yüzyıl Avrupasında farklı sosyal gruplar tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Fatma Tunç Yaşar, 19. yüzyılda Avrupa ve ABD'de yoğun ilgi uyandıran bu kitaplar sayesinde, belli zümrelere ait olan kültür ve davranışların şehirli orta sınıf ve burjuvazi tarafından da uygulanmaya başlandığına dikkat çeker. Osmanlı'da ise bu kitapların Batı dünyasına duyulan ilgiyle ilişkili olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir biçimde yayımlanmaya başladığını ifade eden Tunç Yaşar, 19. yüzyılı “medenilik yüzyılı” olarak tanımlar. (Tunç Yaşar, 2016, s. 37-45). Çoğunlukla Fransızca'dan tercüme edilen adab-ı muaşeret kitapları, okuyucuların doğrudan tercümelere ilgi göstermemesi üzerine Osmanlı hayatına

uyarlanarak yayınlanmıştır. Çünkü bu dönemde yöneticiler de, kitapları tercüme eden-yeniden yazan kişiler de, okuyucular da tam anlamıyla Batılı olma arzusu içinde değillerdir. Geleneksel Osmanlı modeli ile Avrupa modeli arasında, ikisi ortasında bir yerde konumlanır bu dönemin Batılı olma düşüncesi (Tunç Yaşar, 2016, s. 223-226).

Selma Hanım'ın heyecanla takip ve tatbik ettiği Cumhuriyet dönemi adab-ı muaşeret kitapları ise 19. yüzyılın adab-ı muaşeret kitaplarından farklıdır. 1930-1939 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan adab-ı muaşeret kitaplarını inceleyen Tülin Ural, bu dönemin kitaplarında kuralların toplumsal ve siyasal gerekçelere ve "inkılabın gereklerine" dayandırıldığını ileri sürer. Metinlerde gündelik hayatın akışı içinde gerçekleştirilen telefonda konuşma, mektup yazma, selamlaşma gibi konular hakkında detaylı tariflerle beraber; balo adabı, kadın ve erkeğin dans ederken dikkat etmesi gereken hususlar, kabul günlerindeki tutumlar, çay ve yemek davetlerinde uyulması gereken kurallar gibi mekânsal olarak sınırları çizilmiş pratikler hakkında da bilgi veriliyordu. Ural, genel okuyucu kitlesine hitap eden kitapların yanı sıra öğrenciler, askerler ve genç kızlar gibi doğrudan ilgili kitlelere seslenen adab-ı muaşeret kitapları bulunduğunu da aktarır (Ural, 2008, s. 139). Bu anlamda her ne kadar eğitim kurumlarının dışında olsa da söz konusu kitapların dönemin ruhuna uygun düşecek bir içerik sağladığını söylemek mümkündür.

Milli Mücadele'nin liderlerinden Kazım Karabekir'in 1920 yılında kaleme aldığı eseri *Çocuklara Öğütlerim* de bu açıdan değerlendirilebilir. Kitapta çocuk terbiyesi, misafirlikte uyulacak kurallar, doğru ve yanlış şeyleri ayırt etme, büyüklerle ilişki kurma, yardımsever olma gibi konularla beraber, Tanzimat'tan beri süregelen dönüşümü -dogmalardan sıyrılıp pozitif bilim ilkeleriyle dünyayı kavrama, Batılılaşma süreci- tabana yayma kaygısı da kendini gösterir. Yetişen kuşakların Osmanlı modernleşme hareketinden başlayarak elde edilen kazanımları içselleştirmeleri, bir dünya görüşü kazanmaları sağlanmaya çalışılır. Şöyle ki, kitapta gündelik hayat meselelerinin yanı sıra hediye ve rüşvet, doktor ve üfürük gibi konular ikilikler içinde anlatılır (Karabekir'den akt. Ural, 2008, s. 300).

Hediye, rüşvet ve yolsuzluk Tanzimat ile beraber kamuoyunda tartışılan ve kanunlarla düzenlenen önemli meselelerden biri olmuştur. Osmanlı'da hukuki ve idari merkezleşme çabalarının bir parçası olarak vergi sistemi değiştiğinde, taşra iktidar bloğu içindeki eski konumunu yitiren valilerle yerel eşraf arasındaki patronaj ilişkileri

dönüşüme uğrar. Yerel aktörler ve bürokratlar arasında Cengiz Kırılı'nın "hediye ekonomisi" olarak tarif ettiği, hediyeler yoluyla ayrıcalıklar elde etmek 1840 Ceza Kanunu ile yasaklanarak, yolsuzluk/rüşvet olarak adlandırılmaya başlanır. Kanunla hediye vermeye yetkili tek kişi Padişah olarak tanımlanırken, bu doğrultuda rüşvet aldıkları iddiasıyla önemli Paşalar yargılanır. Böylece hem taşra iktidar bloğu içinde hediyeleşmeyle mübadele edilen "saygı, minnet ve sadakat"ın yönü Padişaha çevrilmiş olur; hem de kamuoyuna Ceza Kanunu'yla vaat edilen eşitlik prensibinin büyük Paşaları dahi dışarıda bırakmayacak biçimde hayata geçirildiği mesajı verilir (Kırılı, 2015, s. 34-112).

Kazım Karabekir'in kitabında yer alan başlıklardan bir diğeri olan "Doktor ve Üfürük" ise 19. yüzyılın ikinci yarısında gündemde yer bulan sağlıkla ilgili meselelerin geleneksel aktörlerce değil, tıp eğitimi almış kişiler tarafından ele alınmasını sağlayan dönüşüme işaret eder. İlgili dönemde, sağlık alanında çalışan kişilerin sınavlara girerek yeterliliklerini ispat etmeleri istenir. Beden, Osmanlı modernleşmesi-merkezileşmesi sürecinde modern tıbbın çözüm üretebileceği bir alan olarak değerlendirilmeye başlanır. Bu dönüşümün görünür olduğu alanlardan biri de doğumdur. Doğum sırasında meydana gelen komplikasyonların, yüksek anne ve bebek ölüm oranlarının yerel ebelerin "cahilliğinden" ve kimi geleneksel ritüellerden kaynaklandığı düşüncesiyle ebelere metod öğretecek, onların yeterliliklerini belgeleyecek ve bu mesleğin icrasını denetim altına alacak Ebelik Mektebi açılır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de eğitim gören doktorların sayısının ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalması da Ebelik Mektebi'nin açılmasının sebeplerinden biridir. Bu okullarda yetişen ebelerin modern tıp eğitimi görmüş doktorlara eşlik etmesi, ancak doktorlar bulunmadığında aynı ilkelerden hareketle doğum yaptırması amaçlanır. Böylece hem bebeklerin ve annelerin ölmesine yol açan batıl inançlar terk edilecek hem de doğum, modern tıp eğitimi almış kişilerin -ve dolayısıyla devletin- kontrolünde gerçekleşecektir (Balsoy, 2015, s. 69-88). Kazım Karabekir, "yoksullukta var etmeye çalış"tıkları çocuklara erdemli olmalarını öğütlerken aynı zamanda onlara yukarıda sözünü ettiğimiz konularda bir dünya görüşü vazetmiş ve "zavallı", "pek cahil ve tabii pek hasta milleti" iyi etme görevi yüklemiştir (Ural, 2008, s. 298). Öte yandan hasta milleti iyi etmek modernleşmeden ve uluslaşmaktan, uluslaşma ise "modernleşmenin görselleşmesinden" geçmektedir (Cantek, 2016, s. 226). Bu yüzden Cumhuriyet dönemi modernleşmesiyle kişilerin dünya görüşleri ve müzik beğenileri kadar

davranış ve görünümleri de değişimin konusu olmuştur. Peçe, çarşaf, fes gibi kıyafetlerin terk edilip “medeni” kıyafetlerin giyilmesiyle Cumhuriyet modernleşmesinin Türkiye’ye dışarıdan bakan gözler için somutlaşması hedeflenmiş; diğer yandan bu dönüşümler eskiyle bağları kopararak yeni bir kimlik yaratmanın aracı olmuştur.

Pierre Bourdieu *habitusu*, kişilerin sahip oldukları sermaye türleri, toplumsal güzergâhları ve sosyal uzamdaki konumları arasındaki uzun süreli bağıntılar sonucu meydana gelen eğilimler sistemi olarak tarif etmiştir (Bourdieu & Wacquant, 2011, s. 83). Adab-ı muâşeret kitapları okuyucularına belli tutumları, davranış kalıplarını aktarır; hem günlük yaşamda hem de özel etkinliklerde giyilecek kıyafetlere dair bilgiler verir; dans etme biçimlerini, selamlaşmayı, tokalaşmayı tarif eder; en nihayetinde gündelik hayatı belirli ilkeler etrafında yürütmeyi sağlamaya yönelik tavsiyelerde bulunur. Bu anlamda özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı dünyasında ve Erken Cumhuriyet döneminde ilgiyle takip edilen adab-ı muâşeret kitaplarının kişilerin *habitus*larını etkileyici işlevleri bulunduğunu söylemek mümkündür.

Balolar değişen kıyafetlerin ve kimliğin görünür olduğu etkinliklerdi ve başkentte bu eğlence türünün merkezi Ankara Palas’tı. 1930’lu yıllarda şehrin en lüks konaklama mekanı olan Ankara Palas, Cumhuriyet’in kurucu kadroları için sosyal yaşamın ve eğlence hayatının kalbinin attığı yerdı. Ankara Palas’a gitmek isteyenlerin otelin sunduğu hizmetlere ve etkinliklere ulaşabilmesi için yaşadıkları dönemde hatırı sayılır bir miktarı gözden çıkarmaları gerekmektedir. Bourdieu’cu anlamda iktisadi sermayesi olanlar, oteldeki konserlere ve etkinliklere katılabiliyorlardı. Bourdieu kültürü tarif ederken kişilerin yemek tercihleri ve yemek yeme biçimlerini, giyinme şekillerini, sinema, tiyatro gibi kültürel etkinliklere katılma durumlarını göz önünde bulundurur. Kişilerin bu faaliyetlerle kurdukları ilişki sınıf kültürünü oluşturur (Jourdain & Naulin, 2016, s. 78). Ankara Palas da bu manada otelin hizmetlerinden faydalanma gücü olanların simgesel ve kültürel sermayelerini hem teşhir hem de takviye ettikleri, belli bir sınıf kültürünü cisimleştiren pratik ve temsillerle iç içe geçmiş bir mekândı.

Ankara Palas’ın konuklarının bir kısmı yurt dışında eğitim görmüş, İstanbul’da büyümüş, Ankara’ya nazaran daha hareketli olan İstanbul’daki eğlence hayatını

tecrübe etmiş, yurtdışına gidebilen, oradaki gazete ve dergileri takip eden kişilerdi. Dolayısıyla iktisadi sermayenin yanı sıra kültürel sermayeye de sahiplerdi. Onlar için gündelik hayatın bir parçası olan bu tür etkinlikler Ankara'nın yerlileri ve köylüleri tarafından tecrübe edilmemiş şeyler olduğu gibi anlamlandırılması da güç olan şeylerdi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanı, Ankara Palas'ta düzenlenen balolardan birine dışarıdan bakan köylüleri ve Ankara'nın yerlilerinin bu mekanı ve eğlenceleri nasıl anlamlandırdıklarını görmemizi sağlar:

Yeni açılmış Ankara Palas'ta o akşam bir balo düzenlenecektir. Otelin önünde dışarıdaki soğuğa rağmen uzun zamandır beklemekte olan bir kalabalık vardır. Öyle ki “beyaz eldivenli” polisler, uzun süredir orada beklemekte olan kalabalığı aşip misafirleri içeri almakta güçlük çekerler. Dışarıdan izleyenler için “balo denilen şey” misafirlerin arabalarından inip merdivenleri çıktığı yerde başlayıp aynı yerde bitmektedir. Çünkü orada bulunan kalabalık insanların içeri girdikten sonra neler yaptığını, palto ve şapkalarını nereye bıraktıklarını ya da balo salonuna nasıl gittiklerini göremez. Onlar için Ankara Palas “alafranga han” olarak anlam kazanmıştır (Karaosmanoğlu, 2017, s. 113). Karaosmanoğlu, otelin içinde bulunanlarla dışarıdan izleyenler arasındaki farklılıklara dikkat çekmek istercesine izleyicilerin giydikleri kıyafetleri de betimlemiştir. İzleyicilerden birinin üzerinde Karaosmanoğlu'nun köylü donu olarak tarif ettiği bir kıyafet vardır. Bahsedilen kişi bu pantolonun üzerine eski bir redingot giymiştir ve bunun da üzerine bir kuşak bağlamıştır. Bir diğeri yün çorapların üzerine lastik ayakkabı giymiş ve bu ayakkabıları bir iple ayaklarına bağlamıştır. Köyden yeni gelen bir adamsa kendisine kalacak ve dinlenecek bir yer bulamadığından yorganına sarılarak otelin önündeki kalabalığa karışmıştır. Hatta köyden gelen adam otelde bulunan kişilerin geç saatte dışarıda olmasını onların da kendisi gibi kalacak yer bulamayışına yormuştur (Karaosmanoğlu, 2017, s. 111).

Ankara Palas'ın önünde yaşanan bu karşılaşmayı diğerlerinden farklı kılan neydi? Bu sorunun cevabını bulmak için 1800'lerin sonunda büyük mekânsal değişikliklerin yaşandığı Paris'e gitmek gerekiyor. Marshall Berman, Charles Baudelaire'in *Yoksulların Gözleri* şiirinden yola çıkarak şık ve aydınlık bir cafede oturan çiftin bakışlarıyla, camın diğer tarafındaki yoksul ailenin bakışlarının birleştiği anı modern bir karşılaşma olarak değerlendiriyor. Berman, “iki dünya arasındaki uçurumu”

görünür kılan bu sahneyi diğer karşılaşmalardan farklı kılanın mekânsal ayrılık olduğuna dikkat çekiyor. 3. Napolyon ve Haussmann tarafından Paris bir yandan yıkılırken diğer yandan görkemli bulvarlar, geniş meydanlar, cafeler ve gezi bölgeleri birbiri ardına inşa ediliyordu. Geniş kaldırımlar birer sahne haline geliyor, yıkılmış şehrin kalıntıları caddelerde yer alırken diğer yanda aydınlık cafeler sıralanıyordu (Berman, 2005, s.203-209). Aralarında zamansal farklılıklar olsa da Paris’te de Ankara’da da kentin modernleşmesi zıtlıkları ve farklılıkları görünür kılmaktaydı.

Öte yandan Ankara Palas’ın içinde olan Selma Hanım ise dışarıdaki kalabalığı düşünmektedir. Bu esnada Selma Hanım yakınında bulunan iki kişinin konuşmalarına kulak misafiri olur. Sohbetin taraflarından ilki Yeni Hayat’ın gerekliliklerinin zamanla halk için de anlaşılır, “sade ve basit şeyler” haline geleceğini savunmakta, diğeriyse merdivenleri çıkarken halkla kendisi arasındaki uçurumun arttığını hissettiğini ve geri dönmek arzusu duyduğunu söylemektedir. Bunun üzerine ilk kişi toplumsal ilerleme fikrini savunur ve atılan adımların geri alınmasının mümkün olmadığını, “halka doğru” söylemlerinin esas anlamının “halkı kendine doğru çekmek” olduğunu ileri sürer (Karaosmanoğlu, 2017, s. 113-114). Kısacası Ankara Palas’taki eğlenceler bir yandan ilerleme ve asrılık tartışmaları etrafında halk tabakalarının mevcut durumu ile cumhuriyet elitinin gelecek tasavvuru arasındaki derin uçurumu ifşa ediyor, diğer yandan sınıfsal farklılıkları görünür kılıyordu. Yerli Ankaralıları ve köylülerle oteldeki baloya katılan davetliler hem ekonomik olarak hem de kültürel olarak birbirlerinden farklıydılar. Bu bakımdan halk ve kurucu kadrolar arasındaki uçurumun görünür olması, Ankara Palas’ın işlevine dair de bir fikir vermektedir: Bu mekan yoluyla Yeni Hayat görünür kılınıyordu, bir anlamda otel “halkı kendine doğru çekme”nin aracıydı.

Ankara Palas’taki etkinliklerin orada bulunan kişileri Batılı eğlence biçimlerini öğrenmeye ve içselleştirmeye iten zorlayıcı bir yönü de vardı. Kadınların çekingen tavırlar sergileyerek dans etmekten kaçındıkları bir baloda “Şark kafasıyla” savaşmaya “tek kişi kalsa da” kararlı olan Mustafa Kemal, üniformalı askerlere “Hemen salona dağılm! İleri! Marş! Dans edin!” diyerek (Göle, 2008, s. 87-88) balo salonundaki konukların dans etmelerini sağlamıştır. Funda Şenol Cantek, Mustafa Kemal’in bu isteğini dile getiriş biçimini asker, başöğretmen ve ülkenin kurucu babası olmasıyla ilişkilendirir. Cantek’e göre Mustafa Kemal, kısa sürede hayata geçirilmesini istediği yenilikleri bu şekilde deklare etmekteydi (Cantek, 2016, s. 266). Mustafa Kemal’in

sözleri, Türkiye’deki modernleşme deneyiminin yukarıdan aşağıya ilerleyen tarafını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

5.5.2 Cumhuriyet Bayramı Baloları

1925 yılında çıkarılan kanunla 29 Ekim milli bayram ilan edilmiş³¹ ve bayram kutlamalarına yönelik hazırlıklar bu kanunda tarif edildiği biçimde yapılmıştır. Kanunda Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına, yurt içinde ve yurt dışındaki hükümet yetkililerinin, büyükelçilerin ve Dışişleri Bakanlığı personellerinin, mülkiye, askeriye ve diğer kurumların katılacakları belirtilmiştir. 1925-1929 yılları arasında Cumhuriyet Bayramı temel olarak üç etkinlikle kutlanmıştır: İlki Meclis binasındaki resmi kabul programıdır. Burada Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenen protokol sırasına göre Cumhurbaşkanı tebrikleri kabul etmiştir. Resmi etkinliklere katılan askerler ve bürokratlar için kıyafet talimatnameleri yayınlanmış; askerlerin üniformalarıyla, diğer kişilerin frak, rügan ayakkabı, silindir şapka, beyaz eldiven gibi özellikleri detaylıca tarif edilmiş kıyafetlerle törene katılabilecekleri bildirilmiştir. Ardından öğrencilerin, çeşitli cemiyetlerin, askerlerin iştirak ettiği resmi geçit töreni başlamıştır. Burada Cumhuriyet ile elde edilen kazanımlar, yeni devletin güçlü yönleri hem yurttaşlara hem de davet edilen yabancı konuklara çeşitli sembollerle gösterilmektedir. Akşamsa etkinlikler fener alayı ve balolar gibi daha sivil bir düzlemde sürmüştür (Bolat, 2007, s. 73-77)

Protokolün katıldığı ilk resmi balo Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında 29 Ekim 1925’de, başkentin ilk modern eğlence mekanlarından biri olan Fresko Gazinosu’nda düzenlenmiş ve sonraki yıllarda Cumhuriyet Bayramı’nda balo düzenlemek bir gelenek haline gelmiştir. Ancak halk fener alayları ve geçit törenleri ile Türkocağı’nda düzenlenen balolara katılırken, Orduevi’ndeki baloda subaylar eğlenmektedir (Aslan, 2011, s. 175). Mina Urgan, erken Cumhuriyet döneminde baloların, özellikle Anadolu’da eğlenmenin ötesinde toplumu bir araya getirme işlevi gördüğünü, kadın ve erkeğin birlikte sosyal hayata dahil olmasına öncülük ettiğini ileri sürer (Urgan’dan akt. Öztürkmen, 1999, s. 181). Arzu Öztürkmen ise bunun balolarla sınırlı olmadığına, kamusal alanda ve özellikle devlet tarafından açılan sosyalleşme mekanlarında “eğlenmenin öğretildiği”ne dikkat çeker (Öztürkmen, 1999, s. 181).

³¹ CDA Yer 12-75-6 Tarih 08.02.1925

Erken dönemde Ankara’da Karpiç Lokantası, Gazi Orman Çiftliği, Halkevleri, şehir bahçeleri ve Ankara Palas bu mekanların başlıcalarıdır.

İsviçreli gazeteciler tarafından Avrupa şehirlerindeki oteller kadar “seçkin” ve “zarif” bulunan Ankara Palas’ın (Korkmazcan & Korkmazcan Işık, 2018, s. 92) açılmasıyla beraber, ülkenin kurucu kadrolarının ağırlandığı Cumhuriyet Baloları’nın mekanı bu otel olmuştur. 1929 yılındaki etkinlik için Milli Saraylar Müdürlüğü’nde bulunan yemek takımları Ankara’ya getirilmiş,³² bu gelenek sonraki yıllarda da sürdürülmüştür. Milli Saraylar Müdürlüğü’nde muhafaza edilen yemek takımlarının başkente getirilmesi bu etkinliğin ve davetlilerin ne derece önemli görüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. 1935 yılında düzenlenen Cumhuriyet Balosu’nun davetlileri arasında Türkiye’deki kordiplomatik heyetler, yerli ve yabancı gazeteciler, bakanlar, meclis başkanı, parlamento genel sekreteri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, bakanlıklarda çalışan bürokratlar, yüksek rütbeli askerler, valiler, birinci ve ikinci dereceden memurlar ile Kızılay, Türk Hava Kurumu, Ticaret Odası, Halkevi, Beden Terbiyesi, Muallim Mektebi, Halkbankası gibi dönemin önemli kurum ve cemiyetlerinden üst düzey yöneticiler bulunuyordu.³³

Ankara Palas’ta düzenlenen Cumhuriyet Bayramı balolarına davetiyesiz katılmak mümkün değildi ve davetiyeler iki kişilikti. Davetliler baloya eşleriyle veya yetişkin çocuklarıyla katılabiliyorlardı. Kadınların tuvalet, erkeklerinse smokin veya frak giymesi zorunluydu. Ankara’da tuvalet, smokin gibi kıyafetleri dizecek yetkinlikte terzi bulmak zor olduğundan, kıyafetler için İstanbul’a gidiliyordu. Özellikle milletvekili eşlerinin Ankara Palas’ta giydikleri kıyafetlerle “sükse” yapması, terzilerin daha fazla müşteri kazanmasını sağlıyordu (Sazyek, 2018, s. 295)

Yabancı gazetecilerin ve diplomatların katıldığı balolarda Yeni İnsan’ın görünümü Türkiye’nin hangi medeniyet dairesinde olduğunu gösteriyordu. Kıyafete yüklenen anlam, belki de en çok 1932 yılında düzenlenen Cumhuriyet Balosu’nda görünür olmuştu. Mustafa Kemal’in, fesle geldiği için Mısır elçisini balodan -iki ülke arasındaki ilişkileri ciddi bir biçimde zedeleyecek biçimde kovması- elçinin giydiği kıyafeti beğenmemesinin ötesinde, Türkiye’nin Türk-İslam kültüründen ayrılarak Batı dünyasının bir parçası olma tercihinin göstergesiydi (Kezer, 2012, s. 273). Mısır

³² CDA Yer 6-51-13/432-79 Tarih 17.10.1929

³³ CDA Yer 490-1-0-0/1159-69-1 Tarih: 23.10.1935

elçisinin fes sebebiyle kovulması hem yurttaşlara devletin kılık-kıyafet inkılabı konusundaki kararlılığının hem de dışarıdan bakan gözlere Cumhuriyet rejiminin Türkiye için tayin ettiği yönün gösterilmek istenmesiyle ilgiliydi. Bu bakımdan Ankara Palas'ta düzenlenen Cumhuriyet Bayramı balolarında, Cumhuriyet'in yıldönümünün kutlanmasının ötesinde Yeni İnsan görünür kılınıyor ve üretiliyordu.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Türkiye'deki değişim sürecini çeşitli sembollerle eleştirdiği ve mizahi bir dille yorumladığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* isimli eserinde romanın başkahramanı Hayri İrdal'ın düşünceleri üzerinden yeni kıyafetlere geçme arzusunun neye karşılık geldiğini tarif eder. Hayri İrdal için yeni kıyafetler giymek kişiye benliğinin dışına çıkma, kendinden uzaklaşma imkânı sunmakta ve "Ben artık bir başkasıyım!" deme saadeti bahşetmektedir (Tanpınar, 2018, s. 16).

Cumhuriyet Baloları'na katılacak kişiler parti tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından belirleniyordu. Her kurumdan davet edilecek kişi sayısı yaklaşık olarak belli olduğu için kurumlar tarafından talep edilen davetiye sayısı değil, parti tarafından ilgili kuruma ayrılan kontenjana göre davetiye gönderiliyordu. Ancak nadiren de olsa bu sayıda bakanlıkların taleplerine göre bazı düzenlemeler yapıldığı oluyordu. Bunun bir örneği, Cumhuriyet'in 12. yıldönümünde düzenlenen baloda görülmektedir. O dönemde Su Bakanı olan Kazım Özalp, bakanlık için ayrılan davetiye sayısını yeterli bulmadığından o yıl bayram etkinliklerinden sorumlu komiteye bir yazı yazarak kontenjanın arttırılmasını ister. Bunun üzerine bakana hitaben balonun düzenleneceği yerin kapasitesinin sınırlı olduğu, bu sebeple her istenilen kişiyi çağırma imkânına sahip olunmadığı bildirilir. Ancak yine de bakanlığa gönderilen davetiye sayısı arttırılır.³⁴

Cumhuriyet Bayramı'nın kutlanması için yapılan masraflar kaydedilmiş olduğundan, etkinlikler için sipariş edilen ürünleri, davet edilen müzisyenlerin niteliklerini arşiv kayıtlarından takip etmek mümkündür. Ankara Halkevi, Sergievi, Orduevi ve Ankara Palas'taki baloların masrafları parti tarafından karşılanmaktaydı. Cumhuriyet'in 10. yılında Ankara'da düzenlenen balolar için CHP Merkez bütçesi 22.863 lira masraf etmiş bulunuyordu.³⁵ Cumhuriyet'in 15. yıldönümünde Sergievi, Halkevi ve Orduevi'nde konuklara ikram edilmek üzere 1750 şişe Kordon Ruj (Cordon Rouge)

³⁴ CDA Yer 490-1-0-0/1159-69-1 Tarih 23.10.1935

³⁵ CDA Yer 490-1-0-1/1159-68-1

marka şampanya ve 300 şişe John Wolker (Johnnie Walker) marka viski sipariş edilmiştir.³⁶ Sipariş edilen içecekler, kişi sayısına ve önceki yıllardaki tüketime bakılarak kararlaştırılıyordu. Bu içecekler dışında soda, limonata, Gazi Çiftliği birası gibi içecekler de misafirlere ikram ediliyordu.

1937 yılında Cumhuriyet Balosu'nda sahne alacak müzisyenlerle görüşmeler ağustos ayında başlamıştı. Etkinliğe katılması istenen müzisyenlerin İstanbul'dan başkente gelmelerinde bir aksaklık yaşanmaması için İstanbul Emniyet Müdürlüğü konu hakkında bilgilendirilmişti. 18 kişiden oluşan iki cazbant (caz orkestrası) heyeti Cumhuriyet'in 14. yıldönümünü kutlamak üzere Ankara Palas'ta düzenlenecek olan baloya gelecekti.³⁷

5.5.3 Yardım Baloları

Ankara Palas'ın balo salonları Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi yardım kuruluşlarının düzenlediği yardım balolarına, özel Noel ve yılbaşı balolarına ve Cumhuriyet Baloları gibi resmi balolara uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. Çeşitli kurumları, dernekleri ve ihtiyaç sahiplerini desteklemek için Ankara Palas'ta sık sık balolar düzenlenir, bu etkinliklerden elde edilen gelirler desteklenmek istenen kurumlara aktarılırdı. Ankara Palas'ta Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kuruluşların baloları düzenliyordu. Bu baloların dışında Halkevleri tarafından da yardım amaçlı balolar organize edilmekteydi.

1929 yılının ocak ayında düzenlenen Hilal-i Ahmer Balosu, Ankara Palas'ta yardım toplama amacıyla düzenlenen balolardan ilkiydi. Baloya “çok güzide ve mahdut bir sınıf”tan oluşan 200 çift davet edilmişti. *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi bu davetlilerin Bakanlar Kurulu'ndan, milletvekillerinden, hükümet erkanından, büyükelçilerden, gazetecilerden ve şehrin “mümtaz aileleri”nden oluştuğunu aktarır. Balonun unutulmayacak bir etkinlik olması için bir cazbant getirilmiş, ek olarak danslar arasında “müntehap” (güzide) parçalar çalınması için “mutena” (seçkin) bir orkestra etkinliğe dahil edilmiştir. Ayrıca Viyana Operası Başkemancısı M. Hermann Oper Mayer de baloda sahne almak üzere başkente davet edilmiştir.³⁸ Az sayıda kişinin

³⁶ CDA Yer 490-1-0-0/1159-71-2 Tarih 12.10.1938

³⁷ CDA 490-1-0-0/1159-71-1 Tarih 20.08.1937

³⁸ *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Kanunisanı 1929.

davet edildiği ve halihazırda katılım gösterebileceği bu tür etkinlikler, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma kültürünün gelişmesine katkıda bulunduğu kadar şehirdeki sosyal hayatı canlandırıcı bir etki de yaratmıştır.

5.4 Kutlamalar

Evlilik törenleri Cumhuriyet döneminde farklı biçimlerde ve farklı mekanlarda kutlanmaya başladılar. Medeni Kanun ile beraber mahiyeti değişen evlilik törenlerinin mekanları da değişmeye başladı. Nikah törenlerinin belediyelere ait salonlarda düzenlenmesinin ardından belediye salonlarının kutlamalara ev sahipliği yapması da gündeme geldi. Nikah kutlamalarının evlenecek çiftler ve aileler üzerinde maddi bir yük oluşturması, belediye salonlarının zamanla nikah törenlerinin mekanı haline gelmesini ve belediyelerin düğün salonu açmalarını sağladı. Bunun yanında bazı Anadolu ilçelerinde Halkevi salonları düğünler için kullanıldı (Öztürkmen, 1999, s. 185).

Mustafa Kemal'in manevi kızı Nebile Hanım ile Viyana Elçiliği Başkatibi Tahsin Rüştü Bey'in evlilik törenleri, Cumhuriyet döneminde değişen kutlama biçimlerine bir örnek olarak değerlendirilebilir. Evlilik töreni 17 Ocak 1929'da yayınlanan *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde tüm detaylarıyla yer almıştır. Nebile Hanım'ın nikah töreni haberi vasıtasıyla, resmi nikah akdinin nasıl gerçekleştirildiği de okuyuculara aktarılmıştır. Nebile Hanım ve Tahsin Rüştü Bey'in nikahları belediyede vali tarafından kıyılmıştır. Adliye Vekili Mahmut Esat, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü ve nikah şahidi olarak defteri imzalaması sembolik bir öneme sahip olan Diyanet İşleri Reisi Rifat Bey çiftin nikah şahidi olmuşlar, bu törenin ardından Mustafa Kemal çifti tebrik etmiştir. Akşamsa 500 kişinin davetli olduğu bir balo düzenlenmiştir.³⁹ 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'la dini nikahın yerini resmi nikahın almış olmasına rağmen bu dönemde, nikah şahitlerinden birinin din adamı olarak seçilmesi, kamuoyunu bir anlamda bu nikah türüne ikna etmeye yönelik bir tercih olabilir. Törenin ardından akşam geç saatlere kadar devam eden bir balo düzenlenmiştir. Nebile Hanım'ın Ankara Palas'taki nikah kutlamasının ardından, otel

³⁹ "Mesut Bir Evlenme Merasimi", *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Nisan 1929.

seçkin ailelerin, askerlerin ve dönemin önemli kişilerinin ve çocuklarının düğünlerine ev sahipliği yapmıştır.



Şekil 5.13: Ankara Palas'ta Bir Subay Düğünü (VEKAM: Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu).

6. SONUÇ

“En büyük meselemiz budur;
mazi ile nerede ve nasıl bağlanacağız,
hepimiz bir şuur ve
benlik buhranının çocuklarıyız...”

Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir (1992)'de içinde yaşadığı dönemi ve dönemin insanların kaygılarını böyle tarif ediyordu. Bu tez Tanpınar'ın geçmişle nerede ve nasıl bağlanacağını kestiremediği, Ahıska'nın dönemin millet yaratma arzusunu “gerçeklikten kaçan naif bir hayal” olarak tarif ettiği, kimliklerin bir yandan ayrıştığı bir yandan keşiştiği bir dönemi konu edinmektedir.

Ankara'nın başkent ilan edilmesi, Cumhuriyet rejiminin Osmanlı İmparatorluğu ile bağlarını koparma girişimlerinin ilk adımlarındandı. Bu kararı takip eden yaklaşık yirmi yıllık dönemde siyaset ve toplumsal hayatta köklü değişiklikler meydana geldi. Modern Türkiye'nin kuruluş mekanı olarak Ankara'nın seçilmesinin ardında coğrafi koşullar, Milli Mücadele yıllarında Ankara'nın önemli bir merkez olması ve askeri olarak savunulmasının daha kolay olması gibi sebeplerden çok Cumhuriyet ideallerini hayata geçirmeye uygun bir şehir olduğunun düşünülmesi yatıyordu. Ayrıca Ankara, işgalci kuvvetlerden ve eski yönetim biçiminden de hem mekânsal olarak hem de sembolik olarak yeterince uzaktaydı. İstanbul ise coğrafi konumu, mimari dokusu ve sahip olduğu Osmanlı mirası ile olumsuz anlamlar barındırıyordu. Kopuş düşüncesinin yansımalarını mimaride, kadınlara yönelik politikalarda, kamusal alanın örgütlenme biçiminde, kültür devriminin etki ettiği tüm gündelik deneyimlerde görmek mümkündü.

Şehre İstanbul'dan gelenler, başkent Ankara'yı sık sık İstanbul ile karşılaştırıyorlardı. Başkentte eğlence mekânlarının sınırlı oluşu, gün içinde tanıdık kişilerle sıkça karşılaşılması, karşılaşılan kişilerin birbirine benzer şeyler anlatması ve kalabalık

içinde kaybolamama hali, dönemi konu edinen eserlerde sıkça karşımıza çıkan temalardır. “Yaban”lar Ankara’da İstanbul’da tecrübe ettikleri ve parçası oldukları eğlence yaşamının özlemini çekiyorlardı.

Nüfus artışı, İstanbul’dan gelenlerin şehirde yeni eğlence yerlerine duydukları ihtiyaç ve Cumhuriyet’in başkenti modern bir şehir olarak kurgulama faaliyetleri Ankara’da lokantaların, barların, otellerin ve diğer eğlence mekânlarının çeşitlenmesini sağladı. Modern kent planlamacılığı ilkelerinden hareketle planlanan Ankara’da bulvarlar, meydanlar ve dinlenme-eğlenme faaliyetlerine yönelik parklar ve bahçeler başkentin değişen çehresinde yer almaya başladı. Şehirde farklı sınıflardan kişilerin beğenilerine ve bütçelerine uygun restoranlar, barlar, meyhaneler açıldı.

Bu mekânlar arasında Avrupa standartlarında hizmet veren, başkente yeni eğlence biçimlerini taşıyan Ankara Palas’ın özel bir yeri vardır. Ankara Palas hem başkentin fiziksel olarak kurulduğu hem de ulusun var edilmeye çalıştığı bir dönemin sembolüdür. Resmi ve özel etkinliklere ev sahipliği yapan otel, devletin Batılı yüzünü temsil ederken aynı zamanda Batılı yaşam tarzının söylem ve pratiklerle üretildiği bir yerdi. Devlet adamları, askeri heyetler, diplomatlar ve yabancı gazeteciler gibi önemli misafirler Ankara Palas’ta ağırlanıyordu. Otelin mimarisi, otelde sunulan hizmetler, servis edilen yemekler ve içecekler yeni rejimin dışarıdan bakan bir göz tarafından nasıl algılanmak istendiğine dair ipuçları veriyordu. Ankara Palas, kadınların erkeklerin birlikte dans ettiği, çağdaş kıyafetlerin giyildiği resmi baloların ve etkinliklerin düzenlendiği bir yer olarak Cumhuriyet inkılaplarını görünür kılıyordu. Resmi etkinliklerin olduğu kadar özel nitelikteki etkinliklerin de mekanıydı otel. Ankara Palas’ta düzenlenen konserlerle, balolarla, yabancı dansçıların sahne aldığı etkinliklerle ve danslı yemeklerle İstanbul’dan gelenlerin alışık oldukları Batı tarzı eğlenceler başkente taşındı.

Oteldeki etkinliklerin davetlileri ve katılımcıları büyük çoğunlukla İstanbul’da eğitim görmüş ve yaşamış, kültürel ve iktisadi sermayeye sahip kişilerden oluşmaktaydı. Onlar için Ankara Palas, İstanbul’da erişme imkânına sahip oldukları eğlenceleri başkente getiren, mustarip oldukları eğlence mekânı eksikliğini gideren bir yerdi.

Dışarıdan bakarlarsa Ankara Palas’ı alafrağa han olarak anlamlandırabiliyorlardı. Büyük yollar, meydanlar, kamu binaları ve eğlence mekanları, mekânsal ayrışmayı olduğu kadar sınıfsal ayrışmayı da görünür hale getiriyordu.

Kolları açıkta bırakan dekolte elbiseler giyen kimi kadınlar başlarındaki örtüyü çıkarma konusunda tereddüt yaşarken, kadınların dekolte kıyafetleri şiddetli

eleştirilerin konusu oluyordu. Danslı toplantılar, insanların evlerinin dekorasyonunu değiştirme ihtiyacı duyacakları kadar yaygınlaşırken, köşe yazarları dansı kadınların kocalarını aldatmalarının ilk adımı olarak görüyor, bu eğlenceyi aile hayatı için büyük tehlike addediyorlardı. Diğer yanda asri bir eğlence olan dans bir salgın gibi yayılıyordu.

Değişim karşısında birbirinden farklı tepkiler ortaya çıkıyordu. Ama bir biçimde yaşanıyordu. Kadınların kıyafetleri, erkeklerle bir arada eğlenmeleri, kamusal alanda görünür olmaları, eğitim almaları devlet tarafından destekleniyordu. Yeni Hayat, kadınlar üzerinden görünür kılınıyordu. Toplumsal değişimin taşıyıcısı hem değişen görünümleri itibariyle hem de kendilerine yüklenen annelik misyonu ile kadınlardı.

Hayat, Cumhuriyet ile birlikte herkes için aynı biçimde ve aynı hızda olmasa da değişiyordu. Değişim Cumhuriyet ile beraber başlamamış olsa da Cumhuriyet, geniş toplum kesimleri için zamanı hızlandırıyordu.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

CDA Yer 490-1-0-0/2-9-10, 28.08.1934
CDA Yer 30-10-0-0 / 189-293-5, 24.02.1925
CDA Yer: 30-18-1-1/ 25-39-1, 28.06.1927
CDA 30-18-1-2 / 14-68-15, 15.10.1930
CDA 30-18-1-2 / 31-66-17, 24.10.1932
CDA 60-91-20 / 257-193, 03.11.1935
CDA 30-18-1-2 / 72-13-19, 17.02.1937
CDA 30-18-1-2 / 74-39-20, 14.05.1937
CDA Yer 12-75-6, 08.02.1925
CDA Yer 490-1-0-0/1159-69-1, 23.10.1935
CDA Yer 6-51-13/432-79, 17.10.1929
CDA Yer 490-1-0-0/1159-69-1, 23.10.1935
CDA Yer 490-1-0-1/1159-68-1 t.y.
CDA Yer 490-1-0-0/1159-71-2, 12.10.1938
CDA 490-1-0-0/1159-71-1, 20.08.1937

Gazeteler

Akşam Gazetesi, 16.01.1931
Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1929
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 9 Temmuz 1929
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 27 Mayıs 1929
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 4 Temmuz 1929
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 16 Kanunisanı 1929
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 17 Nisan 1929
Ulus Gazetesi, 5 İlkkanun 1935
Ulus Gazetesi, 21 Mart 1936
Ulus Gazetesi, 3 Nisan 1936
Ulus Gazetesi 30 Mayıs 1936
Ulus Gazetesi, 6 Ağustos 1936
Resmi Gazete, 21 Haziran 1934
Resimli Hayat Gazetesi, 19 Kasım 1952
Resimli Hayat Gazetesi, 19 Kasım 1952.

KAYNAKÇA

- Adivar, H. E. (2001). *Zeyno'nun Oğlu*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ağaoğlu, S. (1975). *Bir Ömür Böyle Geçti*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi
- Ahıska, M. (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akşit, E. E. (2005). *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçam, T. (1995). *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akgün, S. (1984). "Kurtuluş Savaşının Mekansal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilmesi Kararının İçeriği", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 223-233.
- Akman, A. (2008) "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 81-90
- Alpagut, L. (2006). *Cumhuriyet'in Mimarı ve Bir Eğitim Yapısı: Ernst Arnold Egli ve Siyasal Bilgiler Okulu*. Ankara: Koleksiyoncular Derneği Yayını.
- Alpagut, L. (2010). "Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu", *Alternatif Politika*, 2 (2), Ekim, 126-150.
- Altın, E., Balamir, A., Cengizkan, A., Bayer, O., & Salman, Y. (2003, Mayıs). "Ankara Palas". *Ankara 1910-2003*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Arat, Z. F. (1998). "Kemalizm ve Türk Kadını", Ed. Fatmagül Berktaş, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 51-70.
- Araz, N. (1993). *Mustafa Kemal'le 1000 Gün*. İstanbul: Apa Ofset.
- Aslan, D. A. (2011). *Cumhuriyet'in Törenselleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Aslanoğlu, İ. (2010). "1930'lar: Türk Mimarisinde Erken Modernizm", Der. E. A. Ergut, & B. İmamoğlu. *Cumhuriyet'in Mekanları Zamanları İnsanları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 25-31.
- Atay, F. R. (1980). *Çankaya*. İstanbul: Sena Matbaası.
- Ateş, T. (2001). *Türk Devrim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Avar, S. (1999). *Dağ Çiçeklerim (Anılar)*, Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınları.
- Ayas, O. G. (2014). *Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

- Ayas, O. G. (2014a). “Kemalist Oryantalizm ve Osmanlı-Türk Müziği”, *Muhafazakar Düşünce*, no. 40, 189-211.
- Aydemir, Ş. S. (2011). *Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938) Cilt 3*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., & Özsoy, E. (2005). *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Aydın, S. (2015). “Sunuş: Bir İmha Yöntemi Olarak Yangın”, T. Esin ve Z. Etöz, *1916 Ankara Yangını: Felaketin Mantığı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 13-42.
- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmi İdeoloji Sahnedeki*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balkılıç, Ö. (2015). *Temiz ve Soylu Türküler Söyleyelim: Türkiye'de Milli Kimlik İnşasında Halk Müziği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Balsoy, G. E. (2015). *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Baltacıoğlu, A. (2012). “Ankara Üniversitesi'ne Doğru”, Ed. F. Ş. Cantek, *Cumhuriyet'in Ütopyası Ankara*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 277-301.
- Batuman, B. (2017). “Mekan, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekanı Olarak Kızılay Meydanı”, Ed. G. A. Sargın, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 45-76.
- Batuman, B. (2019). *Kentin Suretleri: Mekan ve Görsel Politika*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, A. N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekanlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 67-80.
- Baytal, Y. (2009), *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü,
- Belge, M. (2006). “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, Ed. Ahmet İnel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm* İstanbul: İletişim Yayınları.29-43
- Berkes, N. (2010). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ed. A. Kuyuş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berman, M. (2005). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Çev. Ü. Altuğ, & B. Peker) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bilgen, H. (1985). "Ankara'da Günlük Yaşam". *Mimarlık Dergisi*, no: 2-3, 17-21.
- Bock, K. (2010). İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çzmlenin Tarihi* İstanbul: Kırmızı Yayınları. 59-104
- Bolat, B. (2007). Yayınlanmış Doktora Tezi. *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş Metinler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. İstanbul: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2011). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdoğın, S. (2015). *Modernizm ve Ulusun İnşası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozdoğın, S. ve R. Kasaba (der.) (2005). *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bulut, F. (2009). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: Frengi", *Tarih Okulu Dergisi*, İlkbahar, Sayı: 3, 109-123
- Calhoun, C. (2010). "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", Der. G. Çeğın, E. Göker, A. Arlı, & . Tatlıcan, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, 77-130.
- Cantek, F. ř. (2016). *Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Cengizkan, A. (2017). "Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekanları İçin Bir Çalışma Programı". Der. G. A. Sargın *Ankara'nın Kamusal Yüzleri* İstanbul: İletişim Yayınları. 215-243.
- Copeaux, E. (2006). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2006). *Latife Hanım*. İstanbul: Doğın Kitap.
- Çalışlar, İ. (2010). *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2018). *Mustafa Kemal Atatürk: Mücadelesi ve zel Hayatı (1881-1927)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Çankaya, E. (2014). "Türk Edebiyatında Ankara: Bir Orta Anadolu Kasabasının Siyasal Etkenlerle Değişimini Türk Edebiyatında İzlemek", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, no. 23 (1), 57-92.
- Çağlayan, E. (2014). "Türk Ocakları ve Kürtler", *Kürt Ocakları*, no. 14, 42-47.
- Çağlayan, E. (2015). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, N. B. (2006). "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem", Ed. M. G. Tanıl Bora, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 75-96.
- Demir, E. (2006). "Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Planlama Dergisi*, 2006/4, 69-77
- Dündar, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, F. (2015). *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deringil, S. (2013). *Simgeden Millete: 2. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilmener, N. (2014). *Hafif Türk Pop Tarihi: Bak Bir Varmış Bir Yokmuş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diñer, G. (2001). *Ankara'nın Taştır Yolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 231-259. (Der. E. Bozyiğit)
- Diñer, G. (2017). "Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Toplumsal Yaşam Alanları", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 321-345.
- Duman, D. (2016). "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne: Batı Kültürünün Bir Yansıması Olarak Balolar", *Turkish Studies*, 11 (1), 39-58.
- Durakbaşı, A. (2002). *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duru, B. (2012). "Mustafa Kemal Dönemi'nde Ankara'nın İmarı", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 173-192.
- Engin, A. (1999). "Bir Ege Kasabasından Üç Cumhuriyet Bayramı Anısı", Ed. O. Baydar, & D. Özkan, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 123-125.
- Erdoğan, M. (2003). *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Ersanlı, B. (2006). *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Evered, E. & Evered K (2013). "Sex and the Capital City: The Political Framing of Syphilis and Prostitution in Early Republican Ankara" *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Vol. 68. No 2, Oxford University Press, 266-299
- Franck, O. A. (2019, Ocak). *Bir Başkent'in Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri*. Goethe Enstitüsü:
www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm adresinden alındı
- Gökhan, Ç. B. (2014). "Ankara Palas: Bir Mimari Yapının Toplumun Sosyo-Kültürel ve Politik Yaşamı ile Etkileşimi", Ed. Ayşe Köroğlu, *Başkent Oluşunun 90. Yılında Ankara: 1923-2013*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No: 417, 16-59
- Göle, N. (1998). "Batı Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen". *Doğu Batı*, 1(2), 65-73
- Göle, N. (2008). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gündüz, A. (1931). *Kokain*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- Güven, S. (2017). "Ankara'nın Taşına Bak: Kentsel Bellek ve Süreklilik Üzerine", Ed. F. Ş. Cantek, *İcat Edilmiş Şehir Ankara*. Ankara: İletişim Yayınları, 21-31.
- Güdek, B & Kılıç, A. (2016) "Muzıka-ı Hümayun'dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, no: 47, pp. 89-102
- Gendzier, I. L. (1979). "Modernity and Development", *Theory and Society*, Vol. 8, 139-155.
- Giddens, A. (1999). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Grada, C. (1973). *Atatürk'ün Uşağı İdim*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Gusfield, J. R. (1967). "Tradition and Modernity", *American Journal of Sociology*, no. 72, 351-362.
- Haşım, A. (2000). "Ahmet Haşım". *Ankara'nın Taşına Bak... Türk Yazınında Ankara (Seçki)*.(Der. A. E Bozyiğit) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hanioğlu, Ş. (2016). "Modern Osmanlı Dönemi", Ed. M. Heper, & S. Sayarı, *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür* (çev. K. Tanrıyar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Işın, E. (2013). "Yeni Hayat Yeni İnsan", *Cumhuriyet: Yeni Hayat Yeni İnsan*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 9-13.
- Üngör, U. Ü. (2016). *Modern Türkiye'nin İnşası: Doğu Anadolu'da Ulus-Devlet ve Şiddet (1913-1950)*. (Çev. A. İ. Dalgıç) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstel, F. (1994). "1920'li ve 30'lu Yıllarda "Millî Musiki" ve "Musiki İnkılabı"', *Defter*, no. 22, 41-53.

- Jourdain, A. & Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2007). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kırlı, C. (2015). *Yolsuzluğun İcadı*. İstanbul: Verita Yayıncılık.
- Kaçar, A. D. (2015). *Kültür/Mekan: Gazi Orman Çiftliği, Ankara*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Kabagöz, M. C. (2016). *Eğlenirken Modernleşmek*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2013). *Panorama İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2017). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kartal, C. B. (2013). “Ankara'nın Başkent Oluş Sürecinde Dönem Basınında Ankara ve İstanbul: Makarr ve Payitaht”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 75-88.
- Kaynar, H. (2012). *Projesiz Modernleşme: Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Kaynar, H. (2013). “Yeni Rejimin Gündelik Hayatı”, *Cumhuriyet: Yeni Hayat, Yeni İnsan*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 105-124
- Kaynar, H. (2017). “Yeni Bir Başkenti Yazmak: Ankara'nın Edebiyatı veya Edebiyatın Ankara'sı”, Der. F. Ş. Cantek, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 245-282.
- Keleş, R., & Duru, B. (2008). “Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış”, *Mülkiye Dergisi*, 32 (261), 27-44.
- Keskinok, Ç. (2006) *Kentleşme Siyasaları*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kezer, Z. (1996). “The Making of a Nationalist Capital: Socio-Spatial Practices in Early Republican Ankara”, *Built Environment*, vol. 22, no. 22, 124-137.
- Kezer, Z. (2012). “Elçilere Layık Bir Başkent”, Ed. F. Ş. Cantek *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 261-276.
- King, C. (2016). *Pera Palas'ta Gece Yarısı Modern İstanbul'un Doğuşu*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Korkmazcan, S., & Korkmazcan Işık, S. (2018). “Cumhuriyetin 10. Yılında Neue Zürcher Zeitung Gazetesi'nin Ankara Hakkındaki Makalesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 91-95.
- Lamprou, A (2014). “Halkevi Sahnesinde ‘Yeni Türk Kadını’: 1930’lu ve 1940’lı Yıllarda Kadınlı-Erkekli Yeniliklerin Sahnelenmesi”, *Toplum ve Bilim*, 130, s. 6-36

- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012a). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1991) *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Mert, N. (2006). “Cumhuriyet Türkiye'sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu”. Ed. A. İnel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm* İstanbul: İletişim Yayınları, 197-209.
- Nalbantoğlu, G. (1984). “1928-1946 Döneminde Ankara'da Yapılan Konutların Mimari Değerlendirilmesi”. *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği. 257-273
- Nalbantoğlu, H. Ü. (1984). “Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Yükselen "Orta Sınıf" Üzerine”. *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği. 289-301
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Oktay, A. (2001). “Gerçekleştirilemeyen Düş”. Der. A. E. Bozyiğit, *Ankara'nın Taştır Yolu... Türk Yazınında Ankara Seçki II* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 270-286.
- Ormanlar, Ç. (1999). “Püsküllü Bela'dan Şapkaya”. Editör, O. Baydar, & D. Özkan içinde, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 43-54
- Ortaylı, İ. (2006). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Özbek, M. (1991). *Orhan Gencebay Arabeski ve Popüler Kültür*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, N. (2004). “Modernite, Tarih ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, no. 2, 71-90.
- Özer, M. H. (2014). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası'nın Rolü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 69 (02), 351-377.
- Özkan, S. (1973). “Mimar Vedat Tek (1873-1942)”, *Mimarlık Dergisi* no. 11-12, Kasım-Aralık, 45-51.

- Öztürkmen, A. (1999). "Zamanı Eylemek, Eğlenmek: Cumhuriyet Dönemi Eğlence Biçimlerini Yeniden Düşünmek", Ed. O. Baydar, & D. Özkan, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 179-191
- Paçacı, G. (1998). *Cumhuriyet'in Sesleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Plaggenborg, S. (2014). *Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya*. (Çev. H. Demirel) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schech, S. & Haggis, J. (2000), *Culture and Development: A Critical Introduction*, Blackwell Publishers, Oxford, Malden, Mass.
- Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sılan, Ş. S. (2003). *Pişman Değilim* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Safa, P. (2016). *Fatih Harbiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Saktanber, A. (2006). "Kemalist Kadın Hakları Söylemi", Ed. A. İnel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 323-333.
- Sarioğlu, M. (1995). "Bir Vefa Borcu: Taşhan", *Kebikeç*, no. 1, 185-192.
- Sargın, G. A. (2017). "Kurmaca Başkentlerin İmgesel İnşası: Ankara'nın Mekansal Siyaseti Üzerine Kısa Notlar". Ed. F. Ş. Cantek, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* İstanbul: İletişim Yayınları, 81-105.
- Sazyek, E. (2018). *Türk Romanında Ankara*. İstanbul: Koç Üniversitesi VEKAM Vehbi Koç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Sennett, R. (2008). Hareketli Bedenler: Harvey'nin Devrimi. R. Sennett içinde, *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir* İstanbul: Metis Yayınları.
- Sumbas, A. (2013). "Türk Modernleşmesi'ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: "Doğu'dan Batı'ya Açılan Bir Pencere"", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 31, no. 1, 171-198.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (2006). "Gençlik Yıllarımın ve Öncesinin Ankarasında Eğlenme-Dinlenme Mekanları." Der. T. Şenyapılı *Cumhuriyet'in Ankarası*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 310-356
- Şenyapılı, T. (2016). *Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü (1923-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Türkyılmaz, M. (2015). "Ankara'da Havuzbaşları: 1923-1950", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 105-136.
- Taşkın, Y. (2006). "Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları", Ed. A. İnsel, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 419-424.
- Tanör, B. (2006). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tankut, G. (1984). "Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 303-319.
- Tankut, G. (1988). "Ankara'nın Başkent Olma Süreci", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 93-104.
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1992). *Beş Şehir*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanpınar, A. H. (2018). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (38. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanrikulu, D. (1985). "Ankara'da Eğlence Yaşamı 1928-38", *Mimarlık Dergisi*, 2 (3) 22-27.
- Tanyer, T. (2006). *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sahneler*. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi.
- Tanyer, T. (2017). "Sinemalarımız", Der. F. Ş. Cantek, *İcat Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 381-430.
- Tekeli, İ. (1984). "Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi". *Tarih İçinde Ankara: Eylül 1981 Seminer Bildirileri* 321-335. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Tekeli, İ. (2006). "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi", Ed. T. Şenyapılı, *Cumhuriyet'in Ankara'sı*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 3-21.
- Tekeli, İ. (2009). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 106-134
- Tekeli, İ. (2011). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tercüman, Ç. (2018). *Türk Romanında Moda ve Toplumsal Değişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Toprak, Z. (2017). "Gazi Mustafa Kemal ve Kültür Devrimi'nin Başlangıcı: Harf Devrimi 1928". Ed. B. ukurova, & F. akmak, *Cumhuriyet'in Kazanımları* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 75-86.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toska, Z. (1998). Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar. A. B. Mirzaoğlu içinde, *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 71-88.
- Tunç Yaşar, F. (2016). *Alafranga Halleri*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Ural, T. (2008). 1930-1939 Arasında Türkiye'de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü. *Yayınlanmış Doktora Tezi* . Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Uran, H. (2017). *Meşrutiyet, Tek Parti, ok Parti Hatıralarım*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wagner, P. (1996). *Modernliğin Sosyolojisi: zgrlk ve Cezalandırma*. (ev. M. Küçük) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Williams, R. (2007). *Anahtar Sözcükler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Yavuz, Y., & zkan, S. (2007). Ulusal Bir İfade Bulmak: Birinci Ulusal slup. *Modern Türk Mimarlığı* Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 37-53.
- Yavuztürk, G. M. (2013). Ankara'da Yayınlanmış Sinema Dergilerinin Kısa Tarihçesi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 79-92.
- Yeğen, M. (2006). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2005). *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi 1908-1928*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özgeçmiş

İstanbul'da doğdu ve büyüdü. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Türkiye'de 2000'li yılların başında popülerleşmeye başlayan muhafazakâr gündelik yaşam tarzı dergilerinden biri olan Ala Dergisi üzerine yazdığı lisans bitirme teziyle 2014 yılında lisans öğrenimini tamamladı. İki yıl Ankara'da yaşadı ve bu süre boyunca başkentin mimarisi ve yapıları hakkında araştırmalar yaptı. Türkiye modernleşmesi, sosyal tarih çalışmaları ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı araştırmacının ilgi alanlarını oluşturmaktadır.